Lei 3,75

EDITURA DACIA

edmond about

Omul cu urechea ruptă

edmond about

Omul cu urechea ruptă

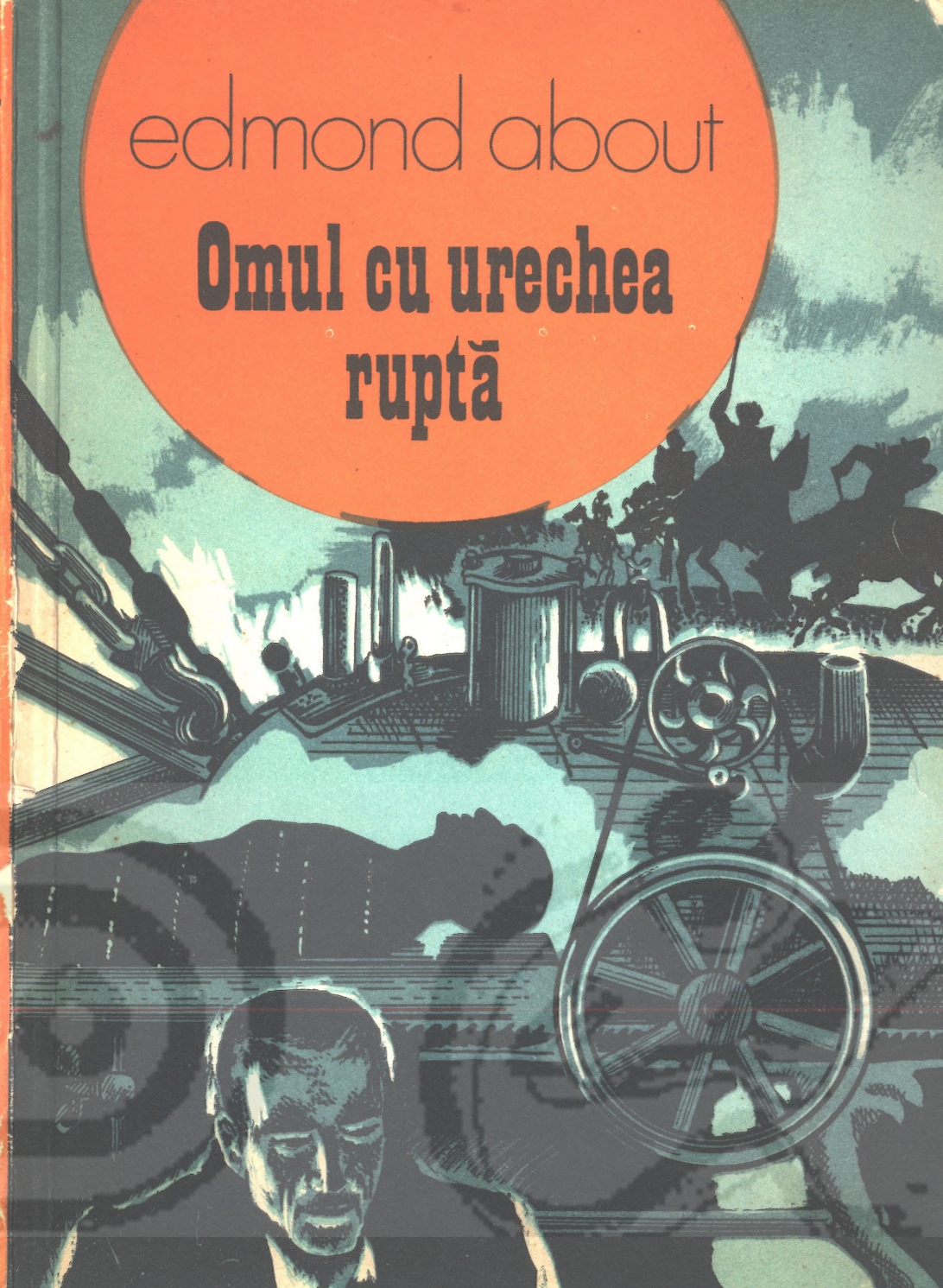

Edmond About ● Omul cu urechea ruptă

Serie îngrijită de ION HOBANA

Coperta de Florin Creangă

EDMOND ABOUT

OMUL CU URECHEA RUPTĂ

În românește de **MIHAI ELIN**
Prefață de ION HOBANA

EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA, 1977

Prefață

Aproape uitat astăzi, autorul romanului de față a cunoscut gloria literară și publicistică în anii celui de-al doilea Imperiu. La moartea lui, Jules Claretie scria în „La vie de Paris": „Edmond About își are locul în primul rînd. El este din familia lui Lesage și a lui Mérimée". Sechelele acestei notorietăți pot fi depistate în aprecierile constante în timp ale unor lucrări enciclopedice de foarte largă circulație: „Scriitor spiritual și strălucitor" (Le Nouveau Petit Larousse Illustré, *1939), „... romanele ironice și tandre ale lui Edmond About ..."* (Littérature française, *Larousse 1968). Îndreptățesc oare astfel de aprecieri* Căsătoriile pariziene, Regele munților, Romanul unui om de treabă, Madelon? *Situîndu-le în contextul producției curente a epocii, răspunsul ar putea fi afirmativ. Timpul nu cruță însă decît operele de excepție. Sau pe cele nemiruite cu harul perfecțiunii artistice, dar impresionînd retina posterității printr-o fulgerare de nou și de insolit. În această din urmă categorie se înscriu și cîteva dintre textele lui About, publicate, printr-o ciudată și poate semnificativă coincidență, în același an 1862.*

Aceste „trei romane de mare fantezie" (Grand Larousse Encyclopédique, *1960) sînt, totuși, de inegală valoare. Cu toate că e dedicat fiziologului Charles Robin,* Cazul domnului Guérin *pare mai curînd o bombă gazetărească amplificată la dimensiunile unui volum. Pentru că maică-sa și-ar fi dorit o fiică, eroului îi curge lunar sînge din nas, iar după cîțiva ani de căsătorie naște, evident prin cezariană, un copil viabil, murind*

mai tîrziu datorită tulburărilor menopauzei. Un subiect alunecos, tratat într-o manieră mistificatoare, chiar dacă punctul de pornire îl constituie unele ipoteze asupra procesului de reproducere care se bucurau de o anumită circulație în epoca scrierii romanului. Dealtfel, partenogeneza este invocată destul de frecvent în literatura științifico-fantastică modernă, fiind atribuită însă exclusiv sexului frumos.

Un pretext științific mai plauzabil, dacă nu pentru contemporanii lui About, atunci pentru noi, obișnuiți cu performanțele transplantării și ale chirurgiei estetice, este utilizat în Nasul unui notar. *Eroul romanului, Alfred L'Ambert, își întîlnește iubita în compania unui diplomat turc, pe care-l molestează. Provocat la duel, acceptă și . . . i se taie nasul, înghițit pe loc de o pisică înfometată. Un medic îi grefează o bucată din epiderma lui Romagné. Cu banii primiți în schimb, acesta din urmă se dedă beției — și nasul grefat capătă o frumoasă culoare purpurie. Somat de „beneficiar", Romagné devine sobru, dar se îmbolnăvește și refuză orice hrană, ceea ce determină o micșorare a nasului, pînă la dispariție. Motivul? Nu moartea donatorului, ci pierderea brațului de pe care fusese prelevată bucata de epidermă. După cum se vede, mai curînd o narațiune cu pretenții filozofico-morale, care părăsește curînd tărîmul încă nesigur, pe atunci, al anticipației, pentru a naviga pe apele bine cunoscute ale fantasticului. Ecoul* Mîinii vrăjite *a lui Gérard de Nerval pare incontestabil, chiar dacă fabulația și atmosfera sînt altele.*

În sfîrșit, Omul cu urechea ruptă, *ultimul și cel mai reușit al acestui triptic care constituie un corp oarecum străin în opera lui About. De astă dată, referințele livrești sînt mai numeroase, gîndindu-ne că saltul în timp al eroului se poate datora și unui accident natural. Teopomp din Chios relata încă în secolul IV î.e.n. că filozoful cretan Epimenide dormise cincizeci și șapte de ani într-o peșteră. Washington Irwing avea să reia ideea în 1819, somnul lui Rip Van Winkle durînd însă numai douăzeci de ani. Dar ștacheta recordului fusese ridicată între timp la înălțimi amețitoare de Louis-Sébastien Mercier, al cărui personaj se trezește, după aproape șapte secole, în* Anul două mii patru sute patruzeci *(1770).*

În treacăt fie zis, astfel de accidente naturale, petrecute în limite firești, au fost înregistrate de istoria medicinei. Unul dintre cazurile recente este cel al Nadejdei Lebedin, din Uniunea Sovietică. În 1952, după o gripă violentă, ea a fost cuprinsă de un somn letargic din care s-a trezit abia în 1972. Nu vom întîrzia însă asupra acestui tip de fenomene, de vreme ce nu lor le datorează colonelul Victor Fougas aventura sa temporală. Din același motiv, vom aminti doar băuturile mai mult sau mai puțin magice, de felul „apei somnului veșnic" datorită căreia Berniquet, eroul lui Charles Nodier din Hurlubleu, Mare Manifafa de Hurlubière, sau Perfectibilitatea, Istorie progresivă *(1833), doarme zece mii de ani. About recurge din nou la un procedeu plauzibil, elaborat și folosit de un savant convins că „știința poate să adoarmă o ființă vie și s-o trezească după un număr nesfîrșit de ani, să oprească toate funcțiunile trupului, să suspende viața, să smulgă pe individ acțiunii timpului pentru un secol sau două și să-l reînvie". Trebuie să precizăm îndată că ideea apare încă din 1845, în povestirea lui Edgar Allan Poe* De vorbă cu o mumie. *Explicînd miracolul trezirii sale după cinci milenii, Allamistakeo arată că „în Egipt, îmbălsămarea însemna, propriu-zis, suspendarea fără termen a tuturor funcțiunilor animale supuse acestui procedeu". Și mai departe: „Repet că principiul de bază al îmbălsămării consta, la noi, în imediata oprire a tuturor funcțiunilor animale supuse acestui procedeu și în menținerea lor într-o suspensie perpetuă. Într-un cuvînt, în orice stare s-ar fi aflat individul la data îmbălsămării, în acea stare rămînea".*

About ar fi putut citi povestirea — în traducerea lui Baudelaire — în ziarul „Le Says" din 11 și 12 decembrie 1854, sau în volumul Nouvelles histoires extraordinaires *din 1857. Dar anterioritatea nu înseamnă neapărat filiație. Procedeele prin care este „smuls acțiunii timpului" și apoi trezit Allamistakeo sînt cu totul altele decît cele aplicate lui Fougas*.*

** Parcă pentru a-și sublinia originalitatea, About îl face pe Karl Nibor să refuze oferta domnului Renault privind folosirea electricității înmagazinate în „o puternică baterie de butelii de Leyda și patruzeci de pile Bunsen, toate noi nouțe"; or, Allamistakeo e readus la viață grație tocmai unei baterii de pile voltaice.*

Şi cu toată arguţia chimico-anatomică a lui Poe, conservarea colonelului Marii Armate apare mult mai veridică decît aceea a nobilului egiptean. Dealtfel, s-ar putea ca About să fi fost inspirat de un fapt real: în timpul campaniilor napoleoniene, generalul baron de Marbot a fost reanimat, după ce fusese lăsat în zăpadă, fiind considerat mort prin îngheţ. Combinînd congelarea parţială cu deshidratarea, care prilejuise experienţe de mare răsunet în epocă, autorul „suspendă" astfel viaţa eroului său, pe o perioadă de patruzeci şi şase de ani.

Ca orice operă anticipatoare perenă, Omul cu urechea ruptă *nu se mulţumeşte să descrie o victorie, fie ea şi mirobolantă, a ştiinţei. Pentru a înţelege mai bine unul dintre mobilurile romanului, trebuie să ştim că About s-a situat consecvent pe poziţii anticlericale, criticînd guvernul îndată ce biserica se amesteca, sau era amestecată în treburile statului. Se poate presupune că această atitudine îşi are sorgintea într-o concepţie vag materialistă. Oricum, reuşita experienţei profesorului Meiser constituie o infirmare a teoriei „principiului vital", supusă criticii în expunerea aparent imparţială a bătrînului Renault: „Încercăm să aflăm dacă există un principiu vital, sursă şi început al tuturor actelor trupului, ori dacă viaţa nu este decît rezultatul funcţionării fireşti a organelor. În ochii lui Meiser şi ai discipolilor săi, principiul vital nu există; dacă ar exista cu adevărat, spun ei, n-am înţelege cum ar putea el ieşi dintr-un om şi dintr-o tardigradă atunci cînd le uscăm, şi cum ar putea reintra cînd le muiem în apă. Or, dacă principiul vital nu există, toate teoriile metafizice şi morale bazate pe existenţa lui trebuie revizuite". Mai tîrziu, Karl Nibor declară, tranşant: „... noţiunea de principiu vital este în contradicţie cu stadiul actual al ştiinţei".*

Plasarea lui About pe orbita pozitivismului şi a organicismului, pe orbita progresului ştiinţific, nu e o cochetărie pasageră. În 1863, scriitorul frecventa „Societatea de încurajare a locomoţiei aeriene cu aparate mai grele ca aerul", al cărei sediu se afla în atelierul fotografului-aeronaut Felix Tournachon, zis Nadar. El se întîlnea acolo nu numai cu Ponton d'Amécourt, inventatorul unui model de elicopter cu aburi, ci şi cu compozitorul Offenbach, cu fostul ofiţer de marină Ariel Salives, cu Hector Mallot şi Jules Verne. Nu mai e nevoie să demonstrăm

că adevărul era de partea acestui mic grup eteroclit și entuziast în ciuda opiniei oficiale, care considera zborul cu un aparat mai greu ca aerul o simplă himeră.

Omul cu urechea ruptă ne oferă și indicii cu privire la concepția social-politică a autorului, dincolo de admirația lui evidentă față de Napoleon al III-lea. Jules Claretie își continua astfel necrologul: „Bătîndu-și joc de cei puternici, înfruntîndu-i pe cei influenți, ajutîndu-i pe cei obidiți, nerîzînd niciodată de sărăcia altora...". Avem motive să ne îndoim de temeinicia primelor două afirmații. E adevărat că About a colaborat la „L'Opinion nationale", dar acest jurnal „de opoziție" era, în secret, devotat guvernului, care-l proteja pe scriitor și-l decorase. O frază din roman ni se parte semnificativă în această privință: „Respectul față de puterile stabilite, care este fondul însuși al naturii mele, nu-mi îngăduie să introduc în scenă personaje auguste". Turnura aparent ironică este anihilată de aluzia finală. Fiind vorba despre Împărat, declarația capătă ponderea unei profesiuni de credință. Cît despre atitudinea față de cei obidiți, ea este exprimată mai ales prin ricoșeu, în unele pasaje din capitolul închinat lui Nicolas Meiser și soției sale, ca de pildă: „În fiecare an, de Sfîntul Martin, la strînsul chiriilor, ei lăsau pe drumuri cinci-șase familii de meseriași care nu putuseră să-și plătească suma trimestrială; însă din această pricină nu cinau cu mai puțină poftă iar sărutul de seară nu era mai puțin dulce". Același procedeu este folosit și în două dintre cele mai neașteptate pagini ale romanului, în care Fougas se lasă pradă unei veritabile frenezii urbanistice, înfățișîndu-i lui Napoleon al III-lea viziunea unui Paris de o grandioasă și cam reacționară geometrie. În mijlocul metropolei, palatul imperial și toate serviciile publice. Pe cele douăsprezece bulevarde dispuse radiar și pe străzile care le unesc case uniforme pentru cei posedînd rente de peste cincizeci de mii de franci. Restul... „Sub cincizeci de mii de franci, interzis să locuiești în Paris. Meșteșugarii sînt cazați la zece kilometri de la centură, în fortărețe muncitorești. Îi scutim de impozite pentru ca să ne iubească; îi înconjurăm cu tunuri pentru ca să se teamă de noi".

Aceste două pagini constituie singurele inserții utopice în această narațiune științifico-fantastică — și distincția nu pre-

zintă doar un interes teoretic. În definitiv și Anul două mii patru sute patruzeci, *mai sus citat, și* Omul cu urechea ruptă *au aceeași temă: un om pătrunde în viitor. Dar Mercier* trece pe străzile Parisului său utopic ca un turist. Adeziunea lui e totală. Uimirea lui are o tonalitate moderată. De fapt, el nu trăiește, ci contemplă. Fougas, în schimb, rămîne un om al timpului său, transplantat într-o altă epocă. El admiră și dezaprobă cu aceeași fervoare noile instituții și moravuri, tulburînd cu spiritul eroic și cazon al Marii Armate tihna și buna creștere provincială. Cu un comportament atît de diferit, Mercier și Fougas se întîlnesc totuși în adaptarea lor rapidă la noua realitate. Atît de rapidă, încît About simte nevoia de a o justifica astfel: „... cel care a dormit patruzeci și șase de ani trebuie să se simtă cam dezrădăcinat în propria-i țară. Fără rude, fără prieteni, fără un chip cunoscut pe toată fața Pămîntului! Adăugați o mulțime de cuvinte, de idei, de obiceiuri, de invenții noi care îl fac să simtă nevoia unui cicerone și care îi dovedesc că este un străin. Însă Fougas, redeschizînd ochii se aruncase direct în miezul acțiunii, urmînd preceptul lui Horațiu**. Își improvizase prieteni, dușmani, o armată, un rival... Dar ceea ce îl lega mai ales de epoca modernă era înrudirea sa bine stabilită cu marea familie a armatei". Această din urmă frază, ca și suita ei ușor emfatică, nu sînt menite doar să trezească o vibrație patriotică. About pregătește de pe acum, dovedind o bună cunoaștere a necesităților compoziționale și a psihologiei cititorului, deznodămîntul tragic. Pentru că Fougas își convertește cu dezinvoltură pasiunea pentru Clémentine într-un sentiment cvasipatern, dar nu suportă înlăturarea sa din cadrul armatei din pricina depășirii limitei de vîrstă. Acest veteran de douăzeci și patru de ani, care se cufundase timp de o lună într-un vîrtej de evenimente, dezlănțuit de el însuși, este cuprins abia acum de o melancolie acută, declarînd: „... un om trebuie să trăiască împreună cu epoca lui. Mai tîrziu, înseamnă prea tîrziu". El exprimă astfel, după știința noastră pentru prima oară, o idee și o stare de spirit*

---

* *Cartea e scrisă la persoana întîi.*

** *În identificarea preceptului, ezităm între „carpe diem" și „nil admirari"...*

care vor cunoaște o nebănuită eflorescență în literatura științifico-fantastică modernă.

În necrologul de două ori citat, Jules Claretie își întregea astfel elogiul adus dispărutului: „... după lectura pseudoaurarilor decadenței, stilul foarte franțuzesc al lui Edmond About are efectul zăpezii albe de pe acoperișul sub care se odihnește ... Minunatul stil al lui About are mai mult decît culoare, are lumină, această forță a lucrurilor". Îndreptățește oare Omul cu urechea ruptă *asemenea superlative? Scris cu fluență și sprinteneală, el ne surprinde, chiar, uneori, prin comparații de o mare plasticitate: „Complicea bătrînului ticălos își îndulci glasul: închipuiți-vă un fierăstrău lingînd un copac înainte de a-și înfige colții în el", sau „Dacă doriți să vă faceți o idee aproximativă despre țipetele ascuțite care îi răspunseră, duceți-vă în Jardin des Plantes la ora cînd prînzesc păsările de pradă și încercați să le smulgeți carnea din cioc". Să nu ne lăsăm însă amăgiți de apariția unor pete vii de culoare într-un peisaj altfel destul de uniform înzorzonat și emfatic. Așa cum spuneam, romanul rezistă mai ales prin încărcătura sa de nou și de insolit, înfățișîndu-ne cel dintîi contact* veridic *între două epoci, realizat cu mijloace plauzabile.*

Călătoria în timp a colonelului Fougas avînd ca punct terminus prezentul povestitorului, latura anticipatoare se reduce aproape exclusiv la experimentul profesorului Meiser. Semnalăm totuși un fragment dintr-un pasaj cu inflexiuni ironice, care dobîndește astăzi statut de previziune: „Bolnavii pe care știința ignorantă a secolului al nouăsprezecelea i-ar fi declarat incurabili nu și-ar mai zbura creierii, ei s-ar lăsa deshidratați și ar aștepta în liniște în fundul unei lăzi ca medicul să găsească un remediu pentru bolile lor". În loc de comentariu, o știre publicată relativ recent de ziarele noastre: „Corpul congelat al prof. dr. James Bedford din California, mort de cancer în vîrstă de 73 de ani, a fost depus ieri la un laborator medical din Phoenix (Arizona) unde va fi conservat la o temperatură foarte joasă pentru a se încerca reînvierea lui într-un viitor îndepărtat. Dr. Bedford, fost membru al Societății internaționale pentru prelungirea vieții, a acceptat să fie utilizat pentru a se încerca verificarea teoriei acestei societăți, potrivit

căreia un om mort ar putea fi readus la viață (...). Societatea speră că prin acest procedeu corpul său va putea fi păstrat pînă în momentul în care se va găsi un remediu împotriva cancerului".

„Istoriile cele mai adevărate nu sînt cele care s-au petrecut aievea" scrie About, în finalul romanului Regele munților. *După cum se vede, afirmația nu mai e valabilă la timpul viitor.*

ION HOBANA

Doamnei Contese de Najac

Sub veghea voastră-am scris ce vi se-nchină.
O! timp al prieteniei fermecate!
Preapline zile şi prea numărate!
Bretania voastră-i, hotărît, divină.

O revăzui, gătindu-l pe Fougas:
Zburau din pagini amintiri o mie
Cum cintezoi scăpaţi din colivie;
Vedeam în gînd, ochiul nu mai citea.

Oceanul — ce priveliştе măreaţă!
Iar soarele, la toate făcînd faţă,
Părea, sub scufă,-a plînge şi-a zîmbi.

Cine să-mi dea-napoi dusele ceasuri,
Cu dulci clătite, rîset şi taifasuri,
Tururi de vals, — dar pacea inimii?

E A.
Paris, 3 noiembrie 1861

1

în care se taie viţelul cel gras pentru a se sărbători întoarcerea unui fiu econom

La 18 mai 1859, domnul Renault, fost profesor de fizică şi chimie, actualmente proprietar la Fontainebleau şi membru al consiliului municipal din acest drăguţ orăşel, duse el însuşi la poştă următoarea scrisoare:

Scumpul meu fiu,

Veştile bune pe care ni le-ai trimis de la Sanct-Petersburg ne-au produs cea mai adîncă bucurie. Biata maică-ta era suferindă încă din iarnă; nu ţi-am spus nimic de teamă să nu te îngrijorezi, aflat atît de departe. Nici eu nu eram deloc zdravăn; mai exista şi o a treia persoană (ghiceşte-i numele, dacă poţi) care tînjea de dorul tău. Linişteşte-te însă, dragul meu Léon: renaştem toţi pe-ntrecute de cînd data întoarcerii tale e aproape stabilită. Începem să credem că minele din Ural nu-l vor înghiţi pe acela care ne este mai scump decît orice pe lume. Domnul fie lăudat! Averea aceasta atît de onorabilă şi atît de rapidă nu te va fi costat viaţa, nici măcar sănătatea, dacă e adevărat că te-ai mai împlinit în deşert, după cum ne asiguri. Nu vom muri fără a ne fi îmbrăţişat fiul! Cu atît mai rău pentru tine dacă nu ţi-ai terminat toate treburile: sîntem trei care am jurat că n-ai să te mai întorci acolo niciodată. Nu-ţi va veni greu să te supui, căci vei fi fericit în mijlocul nostru. Cel puţin asta e părerea Clémentinei... am uitat că-mi făgăduisem să nu o numesc! Maestrul Bonnivet, excelentul nostru vecin, nu s-a mulţumit să-ţi plaseze capitalurile pe o ipotecă frumuşică; el a redactat în clipele sale de răgaz un mic

act foarte emoţionant, care nu mai aşteaptă decît semnătura ta. Domnul nostru primar a comandat în onoarea ta o eşarfă nouă care tocmai a sosit de la Paris. Tu îi vei face safteaua. Apartamentul tău, care va fi curînd apartamentul *vostru*, este la înălţimea averii tale prezente. Locuieşti... dar casa s-a schimbat atît de mult în trei ani, încît descrierile mele ar fi pentru tine literă moartă. Domnul Audret, arhitectul castelului imperial, este cel care a condus lucrările. A ţinut morţiş să-mi construiască un laborator demn de Thénard sau de Desprez. Zadarnic am protestat şi am spus că nu mai sînt bun de nimic, de vreme ce celebrul meu memoriu asupra *Condensării gazelor* a rămas tot la capitolul IV; cum mama ta era în complicitate cu acest bătrîn scelerat de prieten, se întîmplă că Ştiinţa are de azi înainte un templu în casa noastră. O adevărată dugheană de vrăjitor, după expresia pitorească a bătrînei tale Gothon. Nimic nu lipseşte, nici măcar o maşină cu aburi, de patru cai: ce-am să fac cu ea? Socotesc totuşi că aceste cheltuieli nu vor fi pierdute pentru toată lumea. Tu n-ai să te culci pe lauri. Ah! dacă la anii tăi aş fi avut avere cît tine! Mi-aş fi consacrat viaţa ştiinţei pure, în loc să pierd cea mai bună parte din ea cu tinerii aceia care nu profitau de lecţiile mele decît pentru a-l citi pe domnul Paul de Kock! Aş fi avut ambiţii! Aş fi dorit să-mi leg numele de descoperirea vreunei legi foarte generale, ori cel puţin de construirea vreunui instrument foarte util. Astăzi e prea tîrziu; ochii mi-au obosit şi creierul însuşi refuză să lucreze. E rîndul tău, băiete! Nu ai încă nici douăzeci şi şase de ani, minele din Ural ţi-au dat din ce să trăieşti la largul tău, nu mai ai nevoie de nimic pentru tine însuţi, a venit clipa să lucrezi pentru neamul omenesc. Este cea mai vie dorinţă şi speranţa cea mai scumpă a moşneagului de taică-tu, care te iubeşte şi te aşteaptă cu braţele deschise.

J. RENAULT

P.S. După calculele mele, scrisoarea aceasta trebuie să ajungă la Berlin cu două-trei zile înaintea ta. Vei fi aflat deja din jurnalele din 7 ale lunii curente despre moartea ilustrului domn von Humboldt. E un doliu pentru ştiinţă şi pentru uma-

nitate. Eu am avut onoarea de a scrie acestui mare om de mai multe ori în viaţa mea, iar el a binevoit să-mi răspundă printr-o scrisoare pe care o păstrez cu sfinţenie. Dacă ai avea prilejul să cumperi vreo amintire de-a persoanei sale, vreun manuscris ieşit din mîna sa, vreun fragment din colecţiile sale, mi-ai face o adevărată plăcere.

La o lună după expedierea acestei scrisori, fiul atît de dorit se întoarse în casa părintească. Domnul şi Doamna Renault, care veniseră să-l aştepte la gară, îl găsiră mai înalt, mai împlinit şi mai frumos decît înainte în toate privinţele. Ca să fim cinstiţi, nu era un băiat ieşit din comun, ci o figură plăcută şi simpatică. Léon Renault se înfăţişa ca un bărbat de statură potrivită, blond, plinuţ şi bine legat. Ochii săi mari, albaştri, vocea blîndă şi barba mătăsoasă indicau o fire mai mult delicată decît puternică. Un gît foarte alb, foarte împlinit şi aproape feminin, contrasta în mod ciudat cu chipul său ars de soare. Avea dinţi frumoşi, foarte delicaţi, un pic întorşi înăuntru, deloc ascuţiţi. Cînd îşi scoase mănuşile, descoperi două mîini mici, sincere, destul de ferme, destul de blînde, nici calde, nici reci, nici uscate, nici umede, ci plăcute la pipăit şi desăvîrşit îngrijite.

Aşa cum era, tatăl şi mama lui nu l-ar fi schimbat cu Apollo de Belvedere. Îl sărutară, Dumnezeu ştie! copleşindu-l cu o mie de întrebări la care el uita să răspundă. Cîţiva vechi prieteni de-ai casei, un medic, un arhitect, un notar dăduseră fuga la gară odată cu bunii părinţi: fiecăruia îi veni rîndul, fiecare îl îmbrăţişă, fiecare îl întrebă dacă era sănătos, dacă avusese o călătorie plăcută. El asculta cu răbdare şi chiar cu bucurie melodia aceasta banală, ale cărei cuvinte nu însemnau mare lucru, dar a cărei muzică mergea la inimă, pentru că pornea din inimă.

Se aflau acolo de un sfert de ceas încheiat şi trenul se pusese din nou în mişcare, fluierînd, iar omnibuzele diverselor hoteluri se lansaseră în mare trap pe bulevardul ce duce spre oraş; iar soarele nu mai contenea să lumineze acest grup fericit de oameni de treabă. Doamna Renault strigă însă deodată că bietul copil trebuie că murea de foame şi că era o

barbarie să i se întîrzie atît de mult ora mesei. Zadarnic protestă el că prînzise deja la Paris şi că foamea vorbea mai încet decît bucuria: toată compania se aruncă în două mari caleşti de închiriat, fiul alături de mamă, tatăl în faţă, ca şi cum nu-şi mai putea sătura ochii privind la acest fiu drag. În urmă venea o şaretă cu cuferele, cu lăzile mari, lungi şi pătrate, şi cu tot bagajul călătorului. La intrarea în oraş vizitiii pocniră din bice, căruţaşul le urmă pilda, iar larma aceasta veselă atrase locuitorii în pragul porţilor şi însufleţi o clipă liniştea străzilor. Doamna Renault îşi plimba privirile la dreapta şi la stînga, căutînd martori la triumful său şi salutînd cu cea mai cordială prietenie oameni pe care abia dacă-i cunoştea. Mai multe mame o salutară de asemeni, aproape fără s-o cunoască, căci nu există mamă indiferentă la astfel de momente de fericire şi, dealtfel, familia lui Léon era iubită de toată lumea! Iar vecinii se acostau zicînd cu o bucurie lipsită de invidie:

— Este fiul lui Renault, a lucrat trei ani în minele din Rusia şi vine să-şi împartă averea cu bătrînii lui părinţi!

Léon zări şi cîteva chipuri cunoscute, însă nu toate pe care dorea să le revadă. Căci el se aplecă o clipă la urechea mamei sale, spunînd: „Şi Clémentine?“ Acest cuvînt fu rostit atît de încet şi atît de aproape încît domnul Renault însuşi nu-şi putu da seama dacă era un cuvînt ori un sărut. Buna doamnă zîmbi cu duioşie şi răspunse cu o singură vorbă: „Răbdare!“ Ca şi cum răbdarea ar fi o virtute foarte comună printre îndrăgostiţi!

Uşa casei era larg deschisă, iar bătrîna Gothon se afla în prag. Ridica braţele la cer şi plîngea ca o proastă, căci îl cunoscuse pe micul Léon de cînd era de-o şchioapă! Din nou avură loc cîteva frumoase îmbrăţişări, pe ultima treaptă a peronului, între inimoasa servitoare şi tînărul ei stăpîn. Din discreţie, prietenii domnului Renault se prefăcură că vor să se retragă; fu în zadar, însă: li se dovedi clar ca bună ziua că tacîmul lor era pus. Şi cînd toată lumea se adună în salon, în afară de invizibila Clémentine, marile fotolii cu medalion îşi întinseră braţele către fiul domnului Renault; bătrîna oglindă de pe şemineu fu bucuroasă să-i reflecte chipul, masiva lustră

de cristal își sună clopoțeii, mandarinii de pe etajeră începură să-și clatine capetele în semn de bun venit, ca și cum ar fi fost niște penați legitimi, iar nu niște străini și niște păgîni. Nimeni n-ar putea spune de ce începu atunci să plouă iar cu sărutări și cu lacrimi, cert e însă că asta fu ca o a doua sosire.

— Supa! strigă Gothon.

Doamna Renault își luă fiul de braț, contrar tuturor legilor etichetei, și fără măcar să-și ceară iertare față de respectabilii prieteni care se aflau de față. Abia de se scuză că-și servește copilul înaintea invitaților. Léon se lăsă în voia ei și bine îi prinse: nu era nici un conviv acolo care să nu fi fost în stare să nu-și toarne mai degrabă ciorba în jiletcă decît să guste înaintea lui.

— Mamă, exclamă Léon cu lingura-n mînă, e prima oară, de trei ani încoace, că mănînc și eu o supă bună!

Doamna Renault simți cum roșește de plăcere, iar Gothon sparse ceva; și una și cealaltă își închipuiră că băiatul vorbea astfel pentru a le flata amorul propriu, și totuși el spusese adevărul. Există două lucruri pe lumea asta pe care omul nu le găsește des printre străini: supa bună este primul; al doilea este dragostea dezinteresată.

Dacă m-aș apuca aici de enumerarea veridică a tuturor bucatelor care apărură pe masă, n-ar exista un singur cititor căruia să nu-i lase gura apă. Cred chiar că unele cititoare delicate ar risca să facă o indigestie. Adăugați, vă rog, că această listă s-ar prelungi pînă la sfîrșitul volumului și nu mi-ar mai rămîne o singură pagină pentru a scrie minunata poveste a lui Fougas. Iată de ce revin la salon, unde cafeaua e deja servită.

Léon bău abia jumătate din ceașca sa, însă nu vă grăbiți să trageți concluzia că ar fi fost cafeaua prea fierbinte, ori prea rece, ori prea dulce. Nimic pe lume nu l-ar fi împiedicat s-o bea pînă la ultima picătură, dacă o lovitură de ciocan la poarta dinspre stradă nu și-ar fi prelungit ecoul pînă în inima sa. Minutul care urmă îi păru de-o lungime extraordinară. Nu! niciodată în călătoriile sale nu întîlnise un minut atît de lung ca

acesta. Dar, în sfîrşit, apăru Clémentine, precedată de demna domnişoară Virginie Sambucco, mătuşa ei. Şi mandarinii care surîdeau pe etajeră auziră zgomotul a trei sărutări.

De ce trei? Cititorul superficial, care pretinde a ghici lucrurile înainte ca ele să fie scrise, a găsit deja o explicaţie plauzibilă. Cu siguranţă, zice el, Léon era prea respectuos pentru a săruta mai mult decît o singură dată pe demna domnişoară Sambucco, însă atunci cînd se văzu în prezenţa Clémentinei, care urma să fie nevasta lui, el dublă doza şi bine făcu. Iată, domnule, ceea ce eu numesc o judecată temerară. Primul sărut se desprinse de pe gura lui Léon pe obrazul domnişoarei Sambucco, al doilea fu aplicat de buzele domnişoarei Sambucco pe obrazul stîng al lui Léon; al treilea fu un adevărat accident care aruncă două inimi tinere într-o consternare profundă.

Léon, care era foarte îndrăgostit de viitoarea-i soţie, se repezi orbeşte spre ea, neştiind dacă trebuia s-o sărute pe obrazul stîng, ori pe cel drept, dar hotărît să nu mai întîrzie o plăcere pe care şi-o făgăduia din primăvara lui 1856. Clémentine nu avea de gînd să se apere, ci să-şi lipească frumoasele-i buze roşii de obrazul drept al lui Léon, ori de cel stîng, fără deosebire. Graba celor doi tineri fu pricina din care nici obrajii Clémentinei nici ai lui Léon nu primiră ofranda care le era destinată. Iar mandarinii de pe etajeră, care se aşteptau să audă două sărutări, nu auziră decît una. Iar Léon rămase interzis, Clémentine roşi pînă-n vîrful urechilor şi cei doi logodnici făcură un pas înapoi, privind la ornamentele covorului, care rămaseră pe veci întipărite în memoria lor.

Clémentine era, în ochii lui Léon Renault, cea mai frumoasă persoană din lume. O iubea de peste trei ani de zile, iar voiajul în Rusia îl făcuse într-un fel pentru ea. În 1856 ea era prea tînără pentru măritiş şi prea bogată pentru ca un inginer de 2 400 franci să-i poată pretinde cu decenţă mîna. Léon, ca un adevărat matematician, îşi pusese problema următoare: dată fiind o tînără fată de cincisprezece ani şi jumătate, bogată de 8 000 franci rentă şi ameninţată cu moştenirea domnişoarei Sambucco, să zicem 200 000 franci capital, să facă o avere cel

puţin egală cu a ei într-un răstimp care să-i permită să devină fată mare fără a-i lăsa timp să ajungă fată bătrînă. Găsise soluţia în minele de aramă din Ural.

Timp de trei ani de zile corespondase indirect cu aleasa inimii sale. Toate scrisorile pe care le scria tatălui sau mamei sale treceau în mîinile domnişoarei Sambucco, care nu le ascundea Clémentinei. Cîteodată chiar erau citite cu glas tare, în familie, şi niciodată domnul Renault n-a fost silit să sară vreo frază, căci Léon nu scria nimic din ceea ce o tînără fată n-ar fi trebuit să audă. Mătuşa şi nepoata nu aveau alte distracţii; trăiau retrase într-o căsuţă, în fundul unei grădini frumoase, şi nu primeau decît prieteni vechi. Clémentine avu aşadar un merit neînsemnat în păstrarea inimii sale pentru Léon. În afară de un masiv colonel de cuirasieri, care o urmărea uneori la promenadă, nici un bărbat nu-i făcuse curte.

Era frumoasă totuşi, nu numai în ochii iubitului ei, sau ai familiei Renault, sau ai orăşelului în care locuia. Provincia este dispusă să se declare mulţumită cu puţin. Ea acordă cu uşurinţă reputaţiile de femeie frumoasă şi de om de seamă, mai ales atunci cînd nu e destul de bogată pentru a se arăta exigentă. Pretenţia de a nu admira decît meritul absolut aparţine capitalelor. Am auzit pe primarul unui sat spunînd, cu un oarecare orgoliu: „Recunoaşteţi că servitoarea mea, Catherine, e destul de frumoasă pentru o comună de şase sute de suflete!" Clémentine era destul de frumoasă pentru a se face admirată într-un oraş de opt sute de mii de locuitori. Închipuiţi-vă o micuţă creolă blondă, cu ochii negri, cu tenul mat, cu dinţi sclipitori. Mijlocul rotund şi mlădios ca o trestie. Ce mîini delicate avea, şi ce frumoase picioare andaluze, cambrate, rotunjite...! Orice privire a ei era ca un zîmbet şi orice mişcare ca o mîngîiere. Adăugaţi că nu era nici proastă, nici fricoasă, nici chiar neştiutoare de toate cele, ca fetiţele crescute la mănăstire. Educaţia, începută de mama sa, fusese desăvîrşită de doi sau trei bătrîni profesori respectabili, aleşi de domnul Renault, tutorele. Judecata îi era plină de bun simţ, iar mintea cultivată. Dar, de fapt, de ce vorbesc la trecut, căci trăieşte încă, slavă Domnului! şi nici una din desăvîrşiri nu i-a pierit.

2

despachetarea cu torţe

Către orele zece seara, domnişoara Virginie Sambucco spuse că trebuiau să se gîndească la plecare; doamnele acelea trăiau cu o regularitate monastică. Léon protestă, dar Clémentine se supuse: nu însă fără a face mutriţe. Deja uşa salonului era deschisă, iar bătrîna domnişoară îşi luase pelerina în anticameră, cînd inginerul strălucitor de-o idee, exclamă:

— Nu veţi pleca, desigur, fără a-mi fi ajutat să-mi deschid cuferele! Vă cer un serviciu, scumpă domnişoară Sambucco!

Respectabila fată se opri; obişnuinţa o îndemna să plece; politeţea o sfătuia să rămînă; un atom de curiozitate făcu să se încline balanţa.

— Ce fericire! spuse Clémentine, restituind cuierului pelerina mătuşii sale.

Doamna Renault nu ştia încă unde fuseseră puse bagajele lui Léon. Gothon veni să spună că totul era aruncat claie peste grămadă în dugheana de vrăjitor, aşteptînd ca domnul să indice ce anume trebuia dus în camera sa. Toată mica societate se deplasă într-o vastă încăpere de la parter, unde cuptoarele, retortele, instrumentele de fizică, lăzile, cuferele, sacii de dormit, tocurile de pălării şi celebra maşină cu aburi alcătuiau un spectacol confuz şi plin de farmec. Lumina se juca în acest interior întocmai ca în anumite tablouri din şcoala olandeză. Ea aluneca pe marii cilindri galbeni ai maşinii electrice, sălta peste baloanele de sticlă subţire, se izbea de două reflectoare argintate şi se agăţa în trecere de un magnific barometru al lui Fortin. Familia Renault şi prietenii lor, adunaţi în mijlocul cuferelor, unii şezînd, alţii în picioare, unul înarmat cu o lampă, altul cu o lumînare nu răpeau nimic din pitorescul tabloului.

Léon, înarmat cu o trusă de cheiţe, deschidea cuferele unul după altul. Clémentine şedea în faţa lui pe o ladă mare de o formă alungită şi îl sorbea din ochi cu mai multă afecţiune decît curiozitate. Începură prin a pune deoparte două enorme

lăzi pătrate, care nu conţineau decît eşantioane de mineralogie, după care trecură în revistă tot felul de lucruri de preţ pe care inginerul le înfăşurase în rufăria şi în veşmintele sale.

O dulce mireasmă de piele de Rusia, de ceai de caravană, de tutun din Levant şi de esenţă de trandafiri se răspîndi curînd în atelier. Léon aducea din toate cîte ceva, după obiceiul călătorilor bogaţi care au lăsat în urma lor o familie şi o mulţime de prieteni. El descoperi rînd pe rînd stofe asiatice, narghilele din argint bătut cu ciocanul, care vin din Persia, cutii de ceai, şerbeturi de trandafir, esenţe preţioase, ţesături de aur de Tarjok, arme vechi, un serviciu de argintărie încrustat cu smalţ de la fabrica din Tula, pietre preţioase montate *à la russe*, brăţări din Caucaz, coliere din ambră lăptoasă şi un sac de piele plin cu turcoaze, aşa cum se văd la tîrgul din Nijnii-Novgorod. Fiecare obiect trecea din mînă-n mînă, în mijlocul întrebărilor, al explicaţiilor şi interjecţiilor de tot felul. Toţi prietenii care se aflau acolo primiră darurile care le erau destinate. Fu un concert de refuzuri politicoase, de insistenţe prieteneşti şi de mulţumiri pe toate tonurile. Inutil să spun că cea mai mare parte îi reveni Clémentinei; ea însă nu se lăsase rugată, căci, în punctul unde se ajunsese, toate acele lucruri frumoase intrau în darul de nuntă şi nu ieşeau din familie.

Léon aducea tatălui său un prea frumos halat de casă, din stofă întreţesută cu aur, cîteva cărţi vechi găsite la Moscova, un frumos tablou de Greuze, rătăcit printr-un nemaipomenit joc al întîmplării într-o dugheană infectă din *Gastinitvor*, două magnifice eşantioane de cristal de stîncă şi un baston al domnului von Humboldt.

— Vezi, îi spuse el domnului Renault, punîndu-i în mîini acel baston istoric, post-scriptum-ul din ultima ta scrisoare n-a căzut în baltă.

Bătrînul profesor primi acest dar cu o emoţie vizibilă.

— N-am să mă slujesc niciodată de el, îi spuse el fiului. Napoleonul ştiinţei l-a ţinut în mîna sa. Ce-ar crede lumea dacă un bătrîn sergent ca mine şi-ar îngădui să-l poarte în plimbările sale prin pădure? Şi colecţiile? N-ai putut cumpăra nimic din ele? S-au vîndut foarte scump?

— N-au fost vîndute, răspunse Léon. Totul a intrat în mu-

zeul național de la Berlin. Însă în graba mea de a-ți satisface dorința m-am lăsat furat într-un mod straniu. În chiar ziua sosirii mele, am împărtășit dorința ta servitorului localnic care mă însoțea. El mi-a jurat că un mărunt negustor de lucruri de ocazie, evreu, un prieten de-al său, cu numele de Titter, căuta să vîndă o foarte frumoasă piesă anatomică, provenind din succesiune. Am dat fuga la evreu, am examinat mumia, căci mumie era, și am plătit fără a mă tocmi prețul cerut. Dar a doua zi, un prieten al domnului von Humboldt, profesorul Hirtz, mi-a povestit istoria acestei zdrențe omenești care zăcea în prăvălie de peste zece ani și care nu aparținuse niciodată domnului von Humboldt. Unde naiba a vîrît-o Gothon? Ah! domnișoara Clémentine stă pe ea.

Clémentine voi să se ridice, dar Léon o făcu să se așeze la loc.

— Avem tot timpul, spuse el, să privim vechitura asta, și dealtfel vă închipuiți că nu e un spectacol hazliu. Iată istoria pe care mi-a povestit-o moș Hirtz; dealtfel mi-a promis că-mi va trimite copia unui memoriu destul de curios asupra acestui subiect. Nu plecați încă, scumpă domnișoară Sambucco! E vorba de un mic roman militar și științific. Vom privi mumia după ce vă voi pune la curent cu nenorocirile sale.

— Zău așa! strigă domnul Audret, arhitectul castelului, tu vrei să ne povestești romanul mumiei. Prea tîrziu, sărmane Léon: Théophile Gautier ți-o luat-o înainte, în foiletonul din *Le Moniteur* și toată lumea cunoaște povestea egipteană!

— Povestea mea, zise Léon, nu e mai egipteană decît Manon Lescaut. Bunul nostru doctor Martout, aci de față, trebuie să cunoască numele profesorului Jean Meiser din Dantzig; acesta trăia la începutul secolului nostru și cred că ultimele sale lucrări sînt din 1824 sau 1825.

— Din 1823, răspunse domnul Martout. Meiser este unul din savanții care au făcut cea mai mare cinste *Germaniei*. În mijlocul războaielor îngrozitoare care îi însîngerau patria, el urmări lucrările lui Leeuwenkoeck, ale lui Baker, ale lui Needham, ale lui Fontana și ale lui Spallanzani asupra animalelor reviviscente. Școala noastră cinstește în el pe unul din părinții biologiei moderne.

— Dumnezeule! Ce vorbe mari și mîrșave! strigă domni-

şoara Sambucco. E oare îngăduit să reţii oamenii la o asemenea oră pentru a-i pune să asculte vorbindu-se nemţeşte?!

Clémentine încercă s-o calmeze.

— Nu asculta cuvintele mari, scumpa mea mătuşică, rezervă-te pentru roman, deoarece există un roman!

— Unul teribil, spuse Léon. Domnişoara Clémentine şade pe o victimă omenească, sacrificată pentru ştiinţă de profesorul Meiser.

De data aceasta, Clémentine se ridică şi, la iuţeală, logodnicul ei îi oferi un scaun, aşezîndu-se el însuşi pe locul părăsit de ea. Auditorii, temîndu-se că romanul lui Léon ar putea fi în mai multe volume, ocupară loc în jurul lui, care pe un cufăr, care într-un fotoliu.

3

crima savantului profesor meiser

— Doamnelor, spuse Léon, profesorul Meiser nu era un răufăcător de rînd, ci un om devotat ştiinţei. Dacă l-a ucis pe colonelul francez care se odihneşte în acest moment sub pulpanele redingotei mele, a făcut-o în primul rînd pentru a-i salva viaţa, apoi pentru a lămuri o chestiune care vă interesează şi pe dumneavoastră în cel mai înalt grad.

Durata existenţei noastre este infinit de scurtă. E un fapt pe care nimeni n-ar putea să-l conteste. Cînd te gîndeşti că peste o sută de ani nici una din cele nouă sau zece persoane cîte sînt adunate în această casă nu va mai exista pe faţa pămîntului! Nu-i oare o jale?

Domnişoara Sambucco scoase un oftat adînc. Léon continuă:

— Vai! domnişoară, de multe ori am suspinat şi eu ca

dumneavoastră la ideea acestei triste necesități. Aveți o nepoată, cea mai frumoasă și cea mai adorabilă dintre toate nepoatele și privind la chipul ei încîntător vi se umple inima de bucurie. Dumneavoastră doriți însă ceva mai mult; nu veți fi satisfăcută decît atunci cînd vă veți fi văzut nepoțeii alergînd. Îi veți vedea, sînt sigur. Îi veți vedea însă și pe copiii lor? E îndoielnic. Pe nepoții lor? E imposibil. Cît despre a zecea, a douăzecea, a treizecea generație, să nu ne mai gîndim.

Și totuși ne gîndim, nu există probabil om care să nu-și fi spus măcar o dată în viață: „De-aș putea să mă mai nasc din nou peste două sute de ani!" Unul ar vrea să vină din nou pe lume pentru a afla veşti despre familia sa, altul despre dinastia sa. Un filozof e curios să știe dacă ideile pe care le-a semănat au dat roade; un politician dacă partidul său a ieșit învingător; un avar, dacă moștenitorii săi nu i-au risipit averea pe care el a strîns-o; un simplu proprietar, dacă pomii din grădina sa au crescut. Nimeni nu e indiferent de destinele viitoare ale acestei lumi pe care o străbatem în galop în spațiul cîtorva ani și pentru a nu ne mai întoarce. Cîți oameni au invidiat soarta lui Epimenide, care adormi într-o grotă și își dădu seama, redeschizînd ochii, că lumea îmbătrînise! Cine n-a văzut pe scama sa minunata aventură a Frumoasei din pădurea adormită?

Ei bine! doamnelor, profesorul Meiser, unul din oamenii cei mai serioși din veacul nostru, era convins că știința poate să adoarmă o ființă vie și s-o trezească după un număr nesfîrșit de ani, să oprească toate funcțiunile trupului, să suspende viața, să smulgă pe individ acțiunii timpului pentru un secol sau două, și să-l reînvie apoi.

— Era deci nebun? strigă doamna Renault.

— N-aș putea să jur. Avea însă ideile lui în privința marelui resort care pune în mișcare ființele vii. Îți amintești, dragă mamă, prima impresie pe care ai avut-o, fetiță fiind, atunci cînd ți s-a arătat interiorul unui ceasornic în mișcare? Ai fost convinsă că în mijlocul cutiei exista o mică lighioană fără astîmpăr care se zbătea douăzeci și patru de ore pe zi pentru a face să se învîrtă acele. Dacă acele nu mai mergeau, spuneai: „Înseamnă că mica lighioană a murit". Ea, poate, nu era decît adormită.

Ţi s-a explicat de atunci că ceasornicul cuprinde un ansamblu de organe bine potrivite şi bine unse, care se mişcau în mod spontan într-o armonie perfectă. Dacă se întîmplă să plesnească un resort, dacă se rupe o rotiţă, dacă un fir de nisip intră între două piese, ceasornicul nu mai merge, iar copiii au dreptate cînd strigă: „Mica lighioană a murit!“ Să ne închipuim însă un ceasornic solid, bine alcătuit, sănătos din toate punctele de vedere, şi oprit deoarece organele nu mai alunecă din lipsă de ulei. Mica lighioană nu este moartă: nu e nevoie decît de un strop de ulei pentru a o trezi.

Iată aici un cronometru excelent, de la fabrica din Londra. Merge cincisprezece zile încontinuu fără a fi întors. I-am răsucit cheia alaltăieri, are aşadar treisprezece zile de trăit. Dacă îl dau de pămînt, dacă îi rup arcul cel mare, totul s-a terminat. Am ucis mica lighioană. Să presupunem însă că, fără a strica nimic, găsesc mijlocul de a sustrage sau de a usca uleiul fin care permite organelor să alunece unele pe altele, mica lighioană va fi oare moartă? nu, ea va dormi. Iar dovada e că pot atunci să-mi închid ceasornicul într-un sertar, să-l păstrez acolo douăzeci şi cinci de ani şi, dacă îi pun din nou o picătură de ulei după un sfert de veac, organele se vor pune iar în mişcare. Timpul va fi trecut fără a îmbătrîni mica lighioană adormită. Ea va avea încă treisprezece zile de mers din clipa trezirii sale.

Toate fiinţele vii, după părerea profesorului Meiser, sînt nişte ceasornice sau nişte organisme care se mişcă, respiră, se hrănesc şi se reproduc cu condiţia ca organele lor să fie intacte şi unse cum se cuvine. Uleiul ceasornicului este reprezentat la animal de o enormă cantitate de apă. La om, de pildă, apa furnizează în jur de patru cincimi din greutatea totală. Dat fiind un colonel în greutate de o sută cincizeci livre, sînt treizeci livre de colonel şi o sută douăzeci livre sau şaizeci litri de apă. E un fapt demonstrat prin numeroase experienţe. Am spus un colonel, după cum aş putea spune un rege: toţi oamenii sînt egali în faţa analizei.

Profesorul Meiser era convins, ca toţi savanţii, că a sparge capul unui colonel, ori a-i străpunge inima, ori a-i frînge în două coloana vertebrală, înseamnă a ucide mica lighioană, întrucît creierul, inima, măduva spinării sînt resorturi in-

dispensabile fără de care mașina nu poate merge. Dar el credea de asemenea că, sustrăgînd șaizeci de litri de apă dintr-o persoană în viață, adormeai mica lighioană fără a o ucide, că un colonel deshidratat putea să se conserve o sută de ani, apoi să renască la viață, atunci cînd i s-ar reda picătura de ulei, ori mai bine zis cei șaizeci de litri de apă fără de care mașina umană nu s-ar putea pune în mișcare.

Opinia aceasta, care dumneavoastră vă pare inacceptabilă și mie de asemenea, dar care nu e respinsă în mod absolut de prietenul nostru, doctorul Martout, se întemeia pe o serie de observații autentice, pe care oricine le poate verifica și astăzi.

Există animale care reînvie: nimic nu e mai cert și nici mai bine demonstrat. Domnul Meiser, după abatele Spallanzani și mulți alții, strîngea în jgheabul streașinei mici anghile uscate, sfărîmicioase ca sticla, și le reda viața cufundîndu-le în apă. Facultatea de a renaște nu e privilegiul unei singure specii: ea a fost constatată la numeroase și diverse animale. *Volvocșii*, micile anghile sau anghilulele din oțet, din noroi, din papul stricat, din grîul îmbolnăvit de mălură; *rotiferele*, care sînt niște mici creveți armați cu carapace, înzestrați cu un intestin complet, cu sexe separate, cu un sistem nervos, cu un creier distinct, cu unul sau doi ochi, după genuri, un cristalin și un nerv optic; *tardigradele*, care sînt niște mici păianjeni cu șase pînă la opt picioare, cu sexe separate, intestin complet, o gură, doi ochi, sistem nervos foarte distinct, sistem muscular foarte dezvoltat; toate acestea mor și reînvie de zece și cincisprezece ori la rînd, după voința naturalistului. Usuci un *rotifer*, bună seara! îl înmoi în apă, bună ziua! Totul e să umbli cu mare grijă cu el cînd e uscat. Vă dați seama că dacă i-ai sparge doar capul, nici o picătură de apă, nici un fluviu, nici un ocean nu l-ar mai putea reînvia.

Uimitor e faptul că un animal care n-ar putea trăi mai mult de un an, ca anghilula mălurei, poate să rămînă douăzeci și opt de ani fără să moară, dacă ai avut precauția de a-l deshidrata. Needham culesese un oarecare număr din acestea în 1743; le-a făcut cadou lui Martin Folkes, care le-a dăruit lui Baker, și aceste interesante animale reînviară în apă în 1771. Au avut parte de satisfacția foarte rară de a trăi alături de a douăzeci și opta generație a lor! Un om care

şi-ar vedea a douăzeci şi opta generaţie, n-ar fi oare un bunic fericit?

Un alt fapt nu mai puţin interesant este că animalele deshidratate au viaţa infinit mai rezistentă decît celelalte. De s-ar întîmpla ca temperatura să scadă brusc cu treizeci de grade în laboratorul unde ne-am adunat, am face cu toţii o congestie pulmonară. Dacă s-ar ridica cu tot atîtea grade, atenţie la congestiile cerebrale! Ei bine! un animal deshidratat, care nu e definitiv mort, care va reînvia mîine dacă îl înmoi în apă, înfruntă fără urmări neplăeute variaţii de nouăzeci şi cinci grade şi şase zecimi. Domnul Meiser şi mulţi alţii au demonstrat acest lucru.

Rămîne de ştiut dacă un animal superior, un om de pildă, poate fi deshidratat fără mai multe neplăceri decît o anghilulă sau o tardigradă. Domnul Meiser era convins că da; a scris asta în toate cărţile sale, dar nu a demonstrat-o prin experienţă. Ce păcat, doamnelor! Toţi oamenii interesaţi de viitor, sau nemulţumiţi de viaţă, sau certaţi cu contemporanii lor, s-ar pune la păstrare pentru un secol mai bun, şi nu s-ar mai vedea sinucideri din mizantropie! Bolnavii pe care ştiinţa ignorantă a secolului al nouăsprezecelea i-ar fi declarat incurabili nu şi-ar mai zbura creierii, ci s-ar lăsa deshidrataţi şi ar aştepta în linişte în fundul unei lăzi ca medicul să găsească un remediu pentru bolile lor. Îndrăgostiţii respinşi nu s-ar mai arunca în rîu: ei s-ar culca sub clopotul unei maşini pneumatice şi i-am vedea după treizeci de ani, tineri, frumoşi şi triumfători, sfidînd bătrîneţea neînduplecatelor lor iubite şi înapoindu-le disprețul. Guvernele ar renunţa la obiceiul murdar şi sălbatic de a ghilotina oamenii periculoşi. Aceştia nu ar mai fi închişi într-o celulă din Mazas pentru a fi abrutizaţi definitiv; ei n-ar mai fi trimişi la şcoala din Toulon, pentru a-şi completa educaţia criminală: ar fi deshidrataţi pe serii, unul pentru zece ani, altul pentru patruzeci, după gravitatea fărădelegilor lor. O simplă magazie ar înlocui închisorile, puşcăriile şi ocnele. Nu s-ar mai teme nimeni de evadări, n-ar mai fi nevoie de hrană pentru prizonieri. O enormă cantitate de fasole uscată şi de cartofi mucegăiţi ar fi redată consumului ţării.

Iată, doamnelor, o palidă mostră din binefacerile pe care doctorul Meiser s-a gîndit să le reverse asupra Europei, inau-

gurînd deshidratarea omului. El a efectuat marea sa experiență în 1813 pe un colonel francez, prizonier, după cum mi s-a spus, și condamnat ca spion de un consiliu de război. Din nefericire, doctorul nu a reușit; căci eu l-am cumpărat pe colonel și cutia sa, la prețul unui cal de remontă, în cea mai infectă dugheană din Berlin.

4

victima

— Dragul meu Léon, spuse domnul Renault, tu îmi amintești de împărțirea premiilor. Ți-am ascultat disertația așa cum se ascultă discursul latinesc al profesorului de retorică; există totdeauna în auditoriu o majoritate care nu învață nimic din el și o minoritate care nu înțelege nimic. Dar toată lumea ascultă răbdătoare, cu gîndul la emoțiile care vor veni în continuare. Domnul Martout și cu mine cunoaștem lucrările lui Meiser și ale demnului său elev, domnul Pouchet; tu ai spus prea multe dacă ai vrut să ni te adresezi nouă; nu ai spus destul pentru aceste doamne și acești domni care nu cunosc nimic din discuțiile referitoare la vitalism și organicism. Este oare viața un principiu de acțiune care animă organele și le pune în funcțiune? Ori nu este, dimpotrivă, decît rezultatul organizării, modul de funcționare al diverselor proprietăți ale materiei organizate? E o problemă de cea mai mare importanță, care le-ar interesa chiar și pe femei, dacă ar fi pusă cu îndrăzneală în fața lor. Ar fi de ajuns să li se spună: „Încercăm să aflăm dacă există un principiu vital, sursă și început al tuturor actelor trupului,

ori dacă viaţa nu este decît rezultatul funcţionării fireşti a organelor. Principiul vital, în ochii lui Meiser şi ai discipolului său, nu există; dacă ar exista cu adevărat, spun ei, n-am înţelege cum ar putea el ieşi dintr-un om şi dintr-o tardigradă atunci cînd le uscăm, şi cum ar putea reintra cînd le muiem în apă. Or, dacă principiul vital nu există, toate teoriile metafizice şi morale bazate pe existenţa sa trebuiesc revizuite." Aceste doamne te-au ascultat cu răbdare, trebuie să le faci dreptate; tot ce-au putut înţelege din acel discurs, niţel latinesc, este că tu le ofereai o disertaţie în locul romanului pe care li-l promiseseşi. Eşti iertat însă, avînd în vedere mumia pe care ai să ne-o arăţi; deschide cutia colonelului!

— Meritäm atîta lucru! strigă Clémentine rîzînd.

— Şi dacă o să vă speriaţi?

— Să ştii, domnule, că nu mi-e frică de nimeni, nici măcar de coloneii în viaţă!

Léon apucă din nou trusa de chei şi deschise lada cea lungă, de stejar, pe care şezuse. Ridicînd capacul, văzură un sipet mare de plumb care cuprindea o cutie magnifică din nuc lustruit cu grijă pe dinafară, căptuşită cu mătase albă şi capitonată pe dinăuntru. Asistenţii apropiară făcliile şi lumînările şi colonelul regimentului 23 de linie apăru ca pe un catafalc cu lumînări aprinse.

Părea un bărbat adormit. Perfecta conservare a corpului vădea grija paternă a ucigaşului. Era într-adevăr o piesă remarcabilă, care ar fi putut suporta comparaţia cu cele mai frumoase mumii europene descrise de Vicq d'Azyr în 1779, şi de Puymaurin-fiul în 1787.

Partea cea mai bine conservată, ca întotdeauna, era faţa. Toate trăsăturile păstraseră o fizionomie bărbătească şi mîndră. Dacă vreun fost prieten al colonelului ar fi asistat la deschiderea celei de a treia lăzi, ar fi recunoscut omul de la prima privire.

Fără îndoială, nasul avea vîrful ceva mai ascuţit, pereţii laterali ai nărilor mai puţin bombaţi şi mai subţiri, iar linia dinapoi ceva mai puţin pronunţată decît prin anul 1813. Pleoapele se subţiaseră, buzele se strînseseră, colţurile gurii erau uşor trase în jos, pometii ieşeau prea mult în relief; gîtul se retrăsese în mod vizibil, ceea ce exagera proeminenţa bărbiei şi a

laringelui. Dar ochii, închişi fără încordare, erau mult mai puţin înfundaţi decît te-ai fi aşteptat; gura nu rînjea deloc ca gura unui cadavru; pielea, uşor ridată, nu-şi schimbase culoarea: devenise doar puţin mai transparentă şi lăsa să se ghicească oarecum culoarea tendoanelor, a grăsimii şi a muşchilor peste tot unde îi acoperea direct. Ea căpătase chiar o tentă de roz care nu se observă de obicei pe cadavrele mumificate. Domnul doctor Martout explică această anomalie, spunînd că, dacă colonelul fusese deshidratat încă în viaţă fiind, globulele sîngelui nu se descompuseseră, ci pur şi simplu se aglutinaseră în vasele capilare ale dermei şi ale ţesuturilor subiacente; că ele îşi păstraseră deci culoarea lor proprie, pe care o lăsau să se vadă cu mai mare uşurinţă decît altădată, datorită semitransparenţei pielii deshidratate.

Uniforma devenise mult mai largă; e uşor de înţeles; însă la prima vedere nu părea ca membrele să se fi deformat. Mîinile erau uscate şi colţuroase; dar unghiile, deşi un pic îndoite spre vîrf, îşi păstraseră toată prospeţimea. Singura schimbare foarte vizibilă era depresiunea excesivă a pereţilor abdominali, care păreau comprimaţi dedesubtul ultimelor coaste; la dreapta, o uşoară proeminenţă lăsa să se ghicească locul ficatului. Bătaia degetului pe diferitele părţi ale trupului scotea un sunet analog celui produs de pielea uscată. În timp ce semnala toate aceste detalii auditoriului şi făcea onorurile mumiei sale, Léon sfîşie din neatenţie marginea urechii drepte şi rămase cu o bucăţică de colonel în mînă.

Acest accident lipsit de gravitate ar fi putut trece neobservat, dacă Clémentine, care urmărea cu emoţie vizibilă toate gesturile iubitului ei, n-ar fi scăpat lumînarea din mînă, scoţînd un ţipăt de spaimă. Se adunară degrabă în jurul ei; Léon o ridică pe braţe şi o duse pe un scaun; domnul Renault dădu fuga după săruri: ea era palidă ca moartă şi părea pe punctul de a leşina.

Îşi reveni imediat şi linişti pe toată lumea cu un surîs fermecător.

— Iertaţi-mă, spuse ea, pentru criza aceasta de spaimă atît de ridicolă; dar tot ce ne-a spus domnul Léon... şi apoi... figura aceea care părea adormită... mi s-a părut că bietul om stă să deschidă gura strigînd că îl facem să sufere.

Léon se grăbi să închidă cutia din lemn de nuc, în timp ce domnul Martout ridică fragmentul de ureche şi-l puse în buzunar. Dar Clémentine, care continua să se scuze şi să zîmbească, fu cuprinsă de un nou acces de emoţie şi izbucni în lacrimi. Inginerul se aruncă la picioarele ei, nu mai conteni cu scuzele şi vorbele bune, şi făcu tot ce putu pentru a potoli această durere inexplicabilă. Clémentine îşi ştergea lacrimile, apoi se pornea din nou şi mai tare, şi plîngea în hohote, de ţi se rupea inima, fără să ştie pentru ce.

— Ce animal sînt! murmură Léon smulgîndu-şi părul din cap. În ziua în care o revăd după trei ani de absenţă, nu-mi imaginez nimic mai spiritual decît să-i arăt mumii? Dădu una cu piciorul în triplul cufăr al colonelului spunînd: Aş vrea ca blestematul ăsta de colonel să se fi dus la dracu!

— Nu! ţipă Clémentine cu o violenţă şi o înverşunare îndoită. Nu-l blestema, domnule Léon. A suferit atîta! Ah! sărmanul, sărmanul om nefericit!

Domnişoara Sambucco se simţea puţin ruşinată. Îşi scuza nepoata şi jura că niciodată, din cea mai fragedă copilărie, aceasta nu lăsase să se vadă o asemenea sensibilitate. Domnul şi doamna Renault, care o văzuseră crescînd, doctorul Martout care îndeplinea pe lîngă ea funcţia de medic, arhitectul, notarul, într-un cuvînt, toate persoanele prezente erau de-a dreptul stupefiate. Clémentine nu era o fiinţă hipersensibilă: nu era nici o fată de pension romanţioasă. Tinereţea ei nu fusese nutrită cu Anne Radcliffe; nu credea în stafii; umbla foarte liniştită prin casă, la orele zece seara, fără lumină. Cu cîteva luni înainte de plecarea lui Léon, atunci cînd îi murise mama, ea nu voise să împartă cu nimeni trista fericire de a veghea în rugăciune în camera mortuară.

— Asta ne va fi învăţătură de minte, spuse mătuşa, să mai rămînem în picioare după ora zece; ce spun eu? e ora douăsprezece fără un sfert. Vino, copila mea; ai să mergi direct la culcare.

Clémentine se ridică supusă, dar, cînd să iasă din laborator, se întoarse din drum şi, dintr-un capriciu şi mai inexplicabil decît durerea sa, voi neapărat să mai vadă o dată chipul colonelului. În zadar o dojeni mătuşa sa; în ciuda observaţiilor domnişoarei Sambucco şi ale tuturor celor de faţă, ea deschise cutia din lemn de nuc, îngenunchie în faţa mumiei şi o sărută pe frunte.

— Bietul om! spuse ea ridicîndu-se; ce frig îi este! Domnule Léon, făgăduieşte-mi că, dacă e mort, ai să pui să-l îngroape în pămînt sfinţit!

— Cum doreşti, domnişoară. Mă gîndeam să-l trimit la muzeul antropologic, cu permisiunea tatălui meu; ştii, însă, că nu-ţi putem refuza nimic.

Nu se despărţiră la fel de veseli ca la început, nici pomeneală! Domnul Renault şi fiul său conduseră pe domnişoara Sambucco şi pe nepoata ei pînă în poarta casei şi-l întîlniră pe zdrahonul de colonel de cuirasieri care o onora pe Clémentine cu atenţiile sale. Tînăra fată strînse cu tandreţe braţul logodnicului şi îi spuse:

— Iată un bărbat care nu mă poate vedea niciodată fără să ofteze. Şi ce oftaturi, dumnezeule mare! Unul singur ar fi de-ajuns ca să umfle pînzele unei corăbii. Trebuie să recunoşti că rasa coloneilor a cam degenerat din 1813 încoace! Nu mai întîlneşti colonei atît de distinşi ca nefericitul nostru prieten!

Léon recunoscu tot ce dori ea. Nu-şi putea explica însă prea limpede pentru ce devenise prietenul unei mumii pe care plătise douăzeci şi cinci de ludovici. Pentru a schimba discuţia, îi spuse Clémentinei:

— Nu ţi-am arătat tot ce am adus mai bun. M.S. împăratul întregii Rusii mi-a dăruit o mică stea de aur smălţuit care se poartă atîrnată de o panglică. Îţi plac panglicile care se pun la butonieră?

— O! da, răspunse ea, panglica roşie a Legiunii de onoare! Ai remarcat? Bietului colonel i-a mai rămas o fîşie pe uniformă, dar crucea nu mai este. Nemţii aceia răi i-or fi smuls-o cînd l-au făcut prizonier!

— Se prea poate, zise Léon.

Întrucît ajunseseră în faţa casei domnişoarei Sambucco, trebuiră să se despartă. Clementine îi întinse mîna lui Léon, căruia i-ar fi plăcut mai mult obrazul.

Tatăl şi fiul se întoarseră acasă, braţ la braţ, mergînd agale şi lansîndu-se în nesfîrşite presupuneri în legătură cu emoţiile bizare ale Clémentinei.

Doamna Renault îşi aştepta fiul pentru a-l culca: veche şi înduioşătoare obişnuinţă, pe care mamele nu o pierd uşor. Ea îi arătă frumosul apartament care fusese construit pentru vii-

torul lui menaj, deasupra salonului și a atelierului domnului Renault.

— Ai să te simți aici ca-n sînul lui Avram, zise ea arătîndu-i o cameră de dormit minunată în privința confortului. Toate mobilele sînt moi, rotunjite, fără nici un colț: un orb s-ar plimba fără teama de a se răni. Așa înțeleg eu un interior plăcut; fiecare fotoliu trebuie să fie un prieten. Asta costă ceva bani, frații Penon au venit de la Paris anume. Dar un om trebuie să se simtă bine în casa lui, pentru a nu fi ispitit să iasă în oraș.

Această blîndă pălăvrăgeală maternă se prelungi două ceasuri bune și se vorbi îndelung despre Clémentine, după cum bănuiți. Léon o găsea mai frumoasă decît și-o închipuise în visele lui cele mai dulci, însă mai puțin iubitoare. „Dracu să mă ia! își zise el, suflînd în lumînare; s-ar crede că blestematul ăsta de colonel împăiat a venit să se vîre între noi!"

5

visuri de dragoste și altele

Léon află pe propria-i piele că nu-s de ajuns o conștiință curată și un pat bun pentru a-ți asigura un somn adînc. Se culcase ca un sibarit, inocent ca un păstor din Arcadia și, pe deasupra, obosit ca un soldat care a dublat etapa: cu toate acestea, o insomnie grea îl chinui pînă dimineața. În zadar se suci și se răsuci în toate părțile, ca pentru a-și arunca povara de pe un umăr pe celălalt. Nu închise ochii decît după ce văzu primele licăriri ale zorilor argintînd crăpăturile obloanelor.

Adormi cu gîndul la Clémentine; un vis plăcut nu întîrzie să-i arate chipul iubitei. O văzu în toaletă de mireasă, în ca-

pela castelului imperial. Se sprijinea de brațul domnului Renault tatăl, care își pusese pinteni pentru ceremonie. Léon venea în urmă, oferind brațul domnișoarei Sambucco; bătrîna domnișoară era decorată cu Legiunea de onoare. Apropiindu-se de altar, mirele observă că picioarele tatălui său erau subțiri ca niște bețe și, cum tocmai voia să-și exprime uimirea, domnul Renault se întoarse și îi spuse: „Sînt subțiri deoarece sînt uscate; însă nu sînt deformate.“ Pe cînd dădea această explicație chipul i se alteră, i se schimbară trăsăturile, îi crescură mustăți negre, iar el semăna teribil cu colonelul. Ceremonia începu. Fundalul corului era plin de tardigrade și de rotifere cît oamenii de mari și îmbrăcate ca niște cantori; ele intonară, bîzîind ca bondarii, un imn al compozitorului german Meiser care începea astfel:

Principiul vital
E o ipoteză gratuită!

Versurile și muzica îi părură admirabile lui Léon; se străduia să și le întipărească în minte, cînd oficiantul înaintă spre el cu două inele de aur pe o tavă de argint. Preotul acesta era un colonel de cuirasieri în mare ținută. Léon se întrebă unde și cînd îl mai întîlnise: se întîmplase cu o zi înainte, seara, în fața porții Clémentinei. Cuirasierul murmură aceste cuvinte: „Rasa coloneilor a cam degenerat de la 1813!“ Scoase un oftat adînc, și nava capelei, care era un vas de linie, fu antrenată pe valuri cu o iuțeală de patrusprezece noduri. Léon luă liniștit micul inel de aur și se pregăti să-l vîre în degetul Clémentinei, dar observă că mîna logodnicei sale era uscată; numai unghiile își păstraseră prospețimea firească. I se făcu frică și o luă la fugă prin biserică, pe care o găsi plină de colonei de toate vîrstele și de toate armele. Mulțimea era atît de compactă încît îi trebuiră niște eforturi nemaipomenite pentru a o străbate. Scapă în sfîrșit, dar aude în urma sa pașii precipitați ai unui om care vrea să-l ajungă. Își dublează viteza, se aruncă în patru labe, galopează, nechează, arborii de pe marginea străzii fug în urma lui, el nu mai atinge pămîntul. Dușmanul se apropie însă cu iuțeala vîntului; i se aude zgomotul pașilor; pintenii îi zornăie; l-a

ajuns pe Léon, îl înşfacă de coamă şi se avîntă dintr-un salt deasupra sa, înfigîndu-i pintenii în coaste. Léon se cabrează; călăreţul se apleacă la urechea lui şi îi spune, mîngîindu-l cu cravaşa: „Nu sînt greu de dus; treizeci de livre de colonel!“ Nefericitul logodnic al domnişoarei Clémentine face un efort violent, se azvîrle într-o parte; colonelul cade şi trage spada. Léon nu ezită; se pune în gardă, se bate, simte aproape imediat spada colonelului intrîndu-i în inimă pînă la gardă. Răceala lamei se întinde şi se tot întinde şi sfîrşeşte prin a-l îngheţa pe Léon din cap pînă-n picioare. Colonelul se apropie şi îi spune zîmbind: „Arcul s-a rupt; mica lighioană a murit.“ El depune trupul într-o ladă de nuc, care e prea scurtă şi prea îngustă. Strîns din toate părţile, Léon se luptă, se zbate şi se trezeşte, în sfîrşit, zdrobit de oboseală şi pe jumătate înăbuşit în spaţiul dintre perete şi pat.

Cu ce iuţeală sări el în papuci! Cu cîtă grabă deschise ferestrele şi dădu în lături obloanele! „El făcu lumină şi văzu că era un lucru bun“, cum se spune. Brrr! Se scutură de amintirile visului aşa cum un cîine ud se scutură de picăturile de apă. Faimosul cronometru de la Londra îi arătă că era ora nouă; o ceaşcă de şocolată servită de Gothon contribui din plin la descîlcirea gîndurilor sale. Apucîndu-se să-şi facă toaleta într-o încăpere foarte luminoasă, veselă şi comodă, el se reconcilie cu viaţa reală. „Dacă chibzuiesc bine, îşi zicea el pieptănîndu-şi barba blondă, n-am avut parte decît de întîmplări fericite. Iată-mă întors în patrie, în sînul familiei şi într-o casă frumoasă, care e a noastră. Tata şi mama sînt sănătoşi, eu însumi mă bucur de sănătatea cea mai înfloritoare. Averea noastră e modestă, însă şi gusturile noastre sînt pe potrivă şi nu ne lipseşte niciodată nimic. Prietenii noştri m-au primit ieri cu braţele deschise; nu avem duşmani. Cea mai frumoasă persoană din Fontainebleau consimte să devină soţia mea; pot să mă însor cu ea în mai puţin de trei săptămîni, dacă am chef să grăbesc un pic evenimentele. Clémentine nu m-a întîmpinat ca pe un oarecare; nici pomeneală. Frumoşii ei ochi îmi zîmbeau aseară cu graţia cea mai tandră. E adevărat că a plîns la urmă, e un fapt. Iată singurul meu necaz, singura mea îngrijorare, cauza unică a visului meu stupid de azi-noapte. A plîns, dar pentru ce? Pentru că am

fost destul de prost ca s-o distrez cu o disertație și cu o mumie. Ei bine! voi pune să îngroape mumia, și nimic pe lume nu va mai putea să ne tulbure fericirea!

Coborî la parter, fredonînd o arie din *Le Nozze*. Domnul și doamna Renault, care nu aveau obiceiul să se culce după miezul nopții, dormeau încă. Întrînd în laborator, văzu că tripla ladă a colonelului era închisă. Gothon pusese pe capac o cruciuliță de lemn negru și o ramură de merișor sfințit. „Faceți așadar colecții!" murmură el printre dinți, cu un zîmbet cîtuși de puțin sceptic. În aceeași clipă observă că Clémentine, în tulburarea ei, își uitase cadourile pe care i le adusese. Le puse într-un pachet, se uită la ceas și socoti că nu era nici o indiscreție să dea o fugă pînă la casa domnișoarei Sambucco.

Într-adevăr, respectabila mătușă, matinală cum e lumea în provincie, plecase deja la biserică, iar Clémentine își făcea de lucru în grădinița de lîngă casă. Ea alergă în întîmpinarea logodnicului, fără să-i dea prin cap să arunce mica greblă pe care o ținea în mînă; îi întinse cu cel mai drăgălaș zîmbet din lume frumoșii ei obraji trandafirii, nițel jilavi, însuflețiți de căldura dulce a plăcerii și a lucrului.

— Nu ești supărat pe mine? îi spuse ea. Am fost cam ridicolă aseară; m-a și certat mătușa. Și am uitat să iau frumusețea de lucruri pe care mi le aduseseși! Cel puțin n-am făcut-o din lipsă de considerație. Sînt atît de fericită să văd că te-ai gîndit tot timpul la mine așa cum și eu mă gîndeam la dumneata! Aș fi putut trimite să mi le aducă astăzi, dar n-am făcut-o. Îmi spunea inima că ai să vii chiar dumneata.

— Inima dumitale mă cunoaște, scumpa mea Clémentine.

— Ar fi destul de trist să nu-și cunoască proprietarul.

— Ce amabilă ești și cît te iubesc!

— O! și eu, dragul meu Léon, te iubesc mult!

Ea rezemă grebla de un pom și se atîrnă de brațul viitorului ei soț cu acea grație suplă și languroasă al cărei secret îl dețin creolele.

— Vino, zise ea, să-ți arăt ce frumos am aranjat grădina.

Léon admiră tot ce dori ea. Adevărul e că nu avea ochi decît pentru ea. Grota lui Polyphem și peștera lui Cacus î s-ar fi părut mult mai vesele decît grădinile Armidei dacă micul capot trandafiriu al Clémentinei s-ar fi plimbat pe acolo.

O întrebă dacă nu-i părea rău că părăsește un refugiu atît de încîntător și pe care îl înfrumusețase cu atîta osteneală.

— De ce? răspunse ea fără să roșească. N-o să ne ducem departe și, dealtfel, n-o să venim aici în fiecare zi?

Apropiata căsătorie era un lucru atît de bine hotărît încît nici nu mai pomeniseră de ea în ajun. Nu mai rămînea decît să se publice anunțul și să se fixeze data. Clémentine, inimă simplă și fără ascunzișuri, se exprima fără jenă și fără falsă pudoare în legătură cu un eveniment atît de prevăzut, atît de firesc și atît de plăcut. Ea își dăduse avizul doamnei Renault asupra distribuției noului apartament și alesese ea însăși zugrăvelile; nu mai făcu fasoane cînd veni momentul să discute cu bărbatul ei despre acea viață frumoasă în comun care începea pentru ei, despre martorii pe care aveau să-i invite la căsătorie, despre vizitele de nuntă, pe care aveau să le facă după aceea, despre ziua care va fi consacrată recepțiilor, despre timpul pe care îl vor rezerva pentru intimitate și pentru muncă. Ea se interesă de ocupațiile pe care Léon dorea să și le creeze și de orele pe care le consacra de preferință studiului. Această excelentă femeie mititică s-ar fi rușinat să poarte numele unui trîndav și ar fi fost nefericită să-și petreacă zilele alături de un om fără ocupație. Ea făgăduia dinainte să respecte munca lui Léon ca pe un lucru sfînt. La rîndul ei, avea de gînd să nu-și piardă vremea de pomană și să nu trăiască cu brațele încrucișate. De la început avea să preia grija menajului, sub îndrumarea doamnei Renault, căreia începea să-i fie tot mai greu cu treburile casei. Și apoi, nu va avea ea curînd copii de hrănit, de crescut, de instruit? Era o nobilă și utilă plăcere pe care nu vroia s-o împartă cu nimeni. Avea să-și trimită totuși fiii la colegiu spre a-i obișnui cu viața în comun și a-i învăța de timpuriu principiile de justiție și egalitate, care sînt fundamentul oricărui om de bine. Léon o lăsa să vorbească sau o întrerupea pentru a-i da dreptate, căci cei doi tineri, crescuți unul pentru altul și hrăniți cu aceleași idei, vedeau totul cu aceiași ochi. Educația, înaintea dragostei, crease această blîndă armonie.

— Știi, zise Clémentine, că ieri am simțit o palpitație teribilă în clipa cînd am intrat în casa dumitale?

— Dacă îți închipui că inima mea bătea mai puțin tare decît a dumitale! . . .

— O! la mine e altceva: mi-era teamă.

— De ce anume?

— Mi-era teamă că n-am să te mai găsesc așa cum te vedeam în gînd. Gîndește-te că trecuseră peste trei ani de cînd ne-am luat rămas bun! Îmi aminteam foarte bine cum arătai la plecare și, memoria fiind ajutată nițel de imaginație, îl reconstituiam pe Léon al meu în întregime. Dar dacă n-ai mai fi fost asemănător! Ce m-aș fi făcut în fața unui nou Léon, eu, care căpătasem dulcea obișnuință de a-l iubi pe celălalt?

— Mă faci să mă-nfior. Felul cum m-ai întîmpinat m-a liniștit însă de la început.

— Sst! domnule. Să nu vorbim despre acel moment. Mă faci să roșesc a doua oară. Să vorbim mai degrabă despre sărmanul colonel care m-a făcut să vărs atîtea lacrimi. Cum se mai simte în dimineața asta?

— Am uitat să-l întreb ce mai face, dar dacă dorești . . .

— E inutil. Poți să-i anunți vizita mea pentru astăzi. Trebuie neapărat să-l revăd la lumina zilei.

— Ar fi foarte drăguț din partea dumitale dacă ai renunța la această fantezie. Pentru ce să te expui din nou unor emoții penibile?

— E un sentiment mai puternic decît mine. Serios, dragul meu Léon, bătrînul ăsta mă atrage.

— De ce bătrîn? Arată ca un om care a murit între douăzeci și cinci și treizeci de ani.

— Ești într-adevăr sigur că e mort? Am spus bătrînul, din pricina unui vis pe care l-am avut azi-noapte.

— Ah! și dumneata?

— Da. Îți amintești ce agitată eram cînd ne-am despărțit. Și apoi, fusesem certată de mătușa. Și apoi, îmi veneau în minte niște imagini teribile, biata mama culcată pe patul de moarte . . . În sfîrșit, eram impresionată.

— Biata inimioară scumpă!

— Totuși, cum nu vroiam să mă mai gîndesc la nimic, m-am culcat repede și am închis ochii cît puteam de strîns, așa că am adormit. N-am întîrziat să-l revăd pe colonel. Era culcat așa cum îl văzusem, în sicriul lui triplu, însă avea plete

lungi, albe şi chipul cel mai blînd şi mai venerabil. Ne ruga să-l îngropăm în pămînt sfinţit, şi noi îl duceam, dumneata şi cu mine, la cimitirul din Fontainebleau. Ajunşi în faţa mormîntului mamei mele, văzui că lespedea de marmură era deplasată. Mama, în rochie albă, în fundul cavoului, se trăsese la o parte pentru a lăsa un loc liber alături de ea şi părea să-l aştepte pe colonel. Însă, de fiecare dată cînd încercam să-l coborîm, sicriul lui ne scăpa din mîini şi rămînea suspendat în aer, ca şi cum n-ar fi avut nici o greutate. Distingeam trăsăturile bietului bătrîn, căci tripla lui ladă devenise la fel de transparentă ca lampa de alabastru care arde sub tavanul odăii mele. Era trist, iar urechea lui ruptă sîngera abundent. Deodată, scăpă din mîinile noastre, sicriul dispăru şi nu-l mai văzui decît pe el, palid ca o statuie şi înalt cît cei mai înalţi stejari din Bas Bréan. Epoleţii săi de aur se alungiră şi deveniră aripi, iar el se înălţă la cer, binecuvîntîndu-ne cu ambele mîini. Mă trezii scăldată în lacrimi, însă nu am povestit acest vis mătuşii mele, m-ar fi certat iarăşi.

— Numai eu trebuie să fiu certat, scumpa mea Clémentine. E vina mea dacă somnul dumitale blînd e tulburat de viziuni de pe cealaltă lume. Dar totul se va termina curînd: chiar astăzi am să mă interesez de o locuinţă definitivă pentru uzul colonelului.

6

un capriciu de fată

Clémentine avea inima curată. Înainte de a-l cunoaşte pe Léon, nu iubise decît o singură persoană: pe mama ei. Nici veri, nici verişoare, nici unchi nici mătuşi, nici bunici,

nici bunice nu fărîmiţaseră, împărţind-o, acea mică comoară de afecţiune pe care copiii de familie o aduc pe lume. Bunica sa, Clémentine Pichon, măritată la Nancy în ianuarie 1814, murise trei luni mai tîrziu la periferia Toulonului, în urma unei naşteri. Bunicul ei, domnul Langevin, subintendent militar de rangul întîi, rămas văduv cu o fetiţă în leagăn, se consacrase educării acestei copile. O dăduse în 1835 unui bărbat stimabil şi fermecător, domnul Sambucco, italian de origine, născut în Franţa şi procuror al regelui pe lîngă tribunalul din Marsilia. În 1838, domnul Sambucco, care dădea dovadă de oarecare independenţă, deoarece avea nişte avere, şi-a atras în mod foarte onorabil dizgraţia păstrătorului de sigiliu. El fu numit avocat general în Martinica şi, după cîteva zile de ezitare, acceptă această deplasare pe termen lung. Bătrînul Langevin nu se consolă însă atît de uşor de plecarea fiicei sale: muri doi ani mai tîrziu, fără a o fi strîns în braţe pe micuţa Clémentine, căreia trebuia să-i fie naş. Domnul Sambucco, ginerele lui, pieri în 1843, într-un cutremur de pămînt; jurnalele din colonie şi din metropolă au relatat atunci cum fusese el victima devotamentului său. În urma acestei groaznice nenorociri, tînăra văduvă se grăbi să străbată înapoi mările împreună cu fiica sa. Ea se stabili la Fontainebleau, pentru ca fetiţa să trăiască în aer curat: Fontainebleau este unul din oraşele cele mai sănătoase din Franţa. Dacă doamna Sambucco ar fi fost la fel de bun administrator pe cît era de bună mamă, i-ar fi lăsat Clémentinei o avere respectabilă, ea însă îşi gîră prost afacerile şi intră în mari încurcături. Un notar din ţinut îi smulse o sumă destul de rotunjoară; două ferme, pe care le plătise scump, nu produceau aproape nimic. Pe scurt, nu mai ştia cum să se descurce şi începea să-şi piardă capul, cînd o soră a soţului ei, fată bătrînă bisericoasă şi înţepată, îşi mărturisi dorinţa de a locui cu ea şi de a pune totul în comun. Sosirea acestei mîrţoage cu dinţii lungi înspăimîntă din cale — afară pe micuţa Clémentine, care se ascundea sub toate mobilele ori se crampona de fustele mamei sale; ea însemnă însă salvarea casei. Domnişoara Sambucco nu era o fiinţă din cele mai spirituale şi nici din cele mai simpatice, era însă ordinea întruchipată. Ea reduse cheltuielile, încasă ea însăşi veniturile, vîndu cele două ferme în 1847, cumpără acţiuni cu trei la sută în

1848 şi realiză un echilibru stabil în buget. Graţie talentului şi activităţii acestui intendent-femeie, blîndei şi neprevăzătoarei văduve nu-i mai rămînea decît să-şi îngrijească cu dragoste copilul. Clémentine învăţă să cinstească virtuţile mătuşii sale, însă pe mama sa o adora. Atunci cînd avu nefericirea de o a pierde, se trezi singură pe lume, sprijinită de domnişoara Sambucco întocmai ca o plantă tînără de un arac de lemn uscat. Prietenia ei pentru Léon atunci căpătă o vagă nuanţă de dragoste; fiul domnului Renault profită de nevoia de comunicare care umplea acest suflet tînăr.

În timpul celor trei ani lungi pe care Léon îi petrecu departe de ea, Clémentine abia de simţi că era singură. Iubea, se ştia iubită, avea încredere în viitor; se hrănea cu tandreţe interioară şi cu discretă speranţă, şi această inimă nobilă şi delicată nu avea nevoie de nimic altceva.

Însă ceea ce îl uimi pe logodnicul său, pe mătuşa sa, pe ea însăşi, ceea ce derutează în mod deosebit toate teoriile cele mai acreditate asupra inimii feminine, ceea ce judecata ar refuza să creadă dacă n-ar exista faptele, este că în ziua în care îl revăzuse pe alesul inimii sale, la un ceas după ce se aruncase în braţele lui Léon cu o graţie atît de ameţită, Clémentine se simţi brusc năpădită de un sentiment nou, care nu era nici dragoste, nici prietenie, nici teamă, dar care le domina pe toate acestea şi care vorbea poruncitor în inima sa.

Din clipa cînd Léon îi arătase figura colonelului, ea fusese cuprinsă de o adevărată pasiune pentru această mumie anonimă. Nu era nici o asemănare cu ceea ce simţea pentru fiul domnului Renault, ci un amestec de atracţie, de compasiune şi de respectuoasă simpatie.

Dacă i s-ar fi relatat vreo frumoasă faptă de arme, o istorie romanţioasă al cărei erou ar fi fost colonelul, această impresie ar fi fost legitimă sau măcar explicabilă. Dar nu; ea nu ştia nimic despre el, decît că fusese condamnat ca spion de un consiliu de război, şi totuşi pe el l-a visat, chiar în noaptea următoare întoarcerii lui Léon.

Această incredibilă preocupare se manifestă mai întîi sub

o formă religioasă. Ea puse să se țină o slujbă pentru odihna sufletului colonelului; îl grăbi pe Léon să-i pregătească înmormîntarea, alese ea însăși terenul în care urma să fie înhumat. Aceste diverse preocupări nu o făcură niciodată să-și uite vizita zilnică la cutia de nuc, nici îngenuncherea respectuoasă alături de mort, nici sărutul fratern sau filial pe care îl depunea regulat pe fruntea lui. Familia Renault sfîrși prin a se îngrijora de niște simptome atît de bizare; ea grăbi înmormîntarea frumosului necunoscut, pentru a se debarasa de el cît mai curînd. Dar în ajunul zilei fixate pentru ceremonie Clémentine își schimbă părerea. Cu ce drept să fie închis în mormînt un om care poate că nu era mort? Teoriile savantului doctor Meiser nu făceau parte dintre cele ce pot fi respinse fără examinare. Treaba merita cel puțin cîteva zile de reflecție. Nu era oare posibil ca trupul colonelului să fie supus cîtorva experiențe? Profesorul Hirtz, de la Berlin, promisese să-i trimită lui Léon unele documente prețioase despre viața și moartea acestui nefericit ofițer; nu se putea întreprinde nimic înainte de a le primi; trebuia să se scrie la Berlin pentru a grăbi trimiterea acelor piese. Léon oftă, dar se supuse docil acestui nou capriciu. Îi scrise domnului Hirtz.

Clémentine își găsi un aliat în această a doua campanie: era domnul doctor Martout. Medic destul de mediocru în practică și mult prea dezinteresat de clientelă, domnul Martout nu era lipsit de instrucție. Studia de multă vreme cinci sau șase mari chestiuni de fiziologie, ca revivisoențele, generațiile spontanee și tot ce rezultă de aici. O corespondență regulată îl ținea la curent cu toate descoperirile moderne; era prieten cu domnul Pouchet, din Rouen, îl cunoștea pe celebrul Karl Nibor care a dus atît de sus și atît de departe folosirea microscopului. Domnul Martout uscase și reînviase mii de anghilule, de rotifere și de tardigrade; el credea că viața nu e altceva decît organizarea în acțiune și că ideea de a readuce la viață un om deshidratat nu are nimic absurd în ea. El se cufundă în lungi meditații, atunci cînd domnul Hirtz trimise de la Berlin piesa următoare, al cărei original e clasat în manuscrisele colecției Humboldt.

7

testamentul profesorului meiser în favoarea colonelului deshidratat

Astăzi 20 ianuarie 1824, istovit de o boală necruțătoare și simțind cum se apropie ziua cînd persoana mea va fi înghițită în marele tot;

Am scris cu mîna mea acest testament, care este actul ultimei mele dorințe.

Institui în calitate de executor testamentar pe nepotul meu, Nicolas Meiser, bogat fabricant de bere din acest oraș, Dantzig.

Las moștenire cărțile, hîrtiile și colecțiile mele, în general oarecare, în afară de piesa 3712, mult stimatului și foarte savantului meu prieten, domnul von Humboldt.

Las moștenire totalitatea celorlalte bunuri ale mele, mobile și imobile, evaluate la 100 000 taleri de Prusia sau 375 000 franci, domnului colonel Pierre-Victor Fougas, actualmente deshidratat, dar în viață, și înscris în catalogul meu sub nr. 3712 (*Zoologie*).

Fie că el să accepte această neînsemnată despăgubire pentru încercările prin care a trecut în cabinetul meu și pentru serviciul pe care l-a adus științei.

Pentru ca nepotul meu Nicolas Meiser să-și dea seama exact de datoriile pe care i le las în sarcină, am hotărît să consemnez aici istoria amănunțită a deshidratării domnului colonel Fougas, legatarul meu universal.

Relațiile mele cu acest tînăr de treabă au început la 11 noiembrie din nefericitul an 1813. Părăsisem de multă vreme orașul Dantzig, în care bubuitul tunurilor și primejdia bombelor făceau orice muncă imposibilă, și mă retrăsesem cu instrumentele și cărțile mele sub protecția armatelor aliate, în satul fortificat Liebenfeld. Garnizoanele franceze din Dantzig, din Stettin, din Custrin, din Glogau, din Hamburg și din multe alte orașe germane nu puteau comunica între ele și nici cu

patria lor; în acest timp generalul Rapp se apărase cu îndîrjire împotriva flotei engleze și a armatei ruse. Domnul colonel Fougas fu prins de un detașament din corpul Barclay de Tolly, pe cînd căuta să treacă Vistula pe gheață, îndreptîndu-se spre Dantzig. Îl aduseră prizonier la Liebenfeld pe 11 noiembrie, la ceasul cînd eu cinam, și ofițerul inferior Garok, care comanda satul, mă ridică cu forța pentru a asista la interogatoriu și pentru a servi de interpret.

Figura deschisă, glasul bărbătesc, hotărîrea semeață și frumoasa atitudine ale acelui nefericit îmi cîștigară inima. Își jertfise viața. Singurul său regret, spunea el, era că se înecase la mal, după ce străbătuse patru armate, și că nu putuse executa ordinele împăratului. Părea însuflețit de acel fanatism francez care a făcut atîta rău scumpei noastre Germanii, și totuși nu mă putui abține să nu-l apăr, și tradusei cuvintele sale mai puțin ca interpret cît ca avocat. Din nefericire fusese găsită asupra lui o scrisoare a lui Napoleon către generalul Rapp, a cărei copie am păstrat-o:

Părăsiți Dantzigul, forțați blocada, reuniți-vă cu garnizoanele din Stettin, din Custrin și din Glogau, porniți în marș spre Elba, luați legătura cu Saint-Cyr și Davoust pentru a concentra forțele risipite la Dresda, Torgau, Wittemberg, Magdeburg și Hamburg; porniți în chip de bulgăre de zăpadă, traversați Westphalia care e liberă și veniți să apărați linia Rinului cu o armată de 170 000 francezi, pe care o veți salva!

NAPOLEON

Scrisoarea aceasta fu expediată la statul major al armatei ruse, în timp ce o jumătate de duzină de militari analfabeți, beți de bucurie și de vinars, îl condamnau de bravul colonel al regimentului 23 de linie la moartea rezervată spionilor și trădătorilor. Execuția fu fixată pentru a doua zi, pe 12, iar domnul Pierre-Victor Fougas, după ce-mi mulțumi și mă îmbrățișă cu sensibilitatea cea mai emoționantă (este soț și tată), se văzu închis în micul turn crenelat din Liebenfeld, unde vîntul sufla îngrozitor prin toate ambrazurile.

Noaptea din 11 spre 12 noiembrie fu una din cele mai ge-

roase din acea teribilă iarnă. Termometrul meu cu *minima*, suspendat afară la fereastră cu expunerea sud-est, indica 19 grade centigrade sub zero. Ieşii dis-de-dimineaţă să-mi iau un ultim rămas bun de la domnul colonel şi îl întîlnii pe ofiţerul inferior Garok, care îmi spuse într-o germană stîlcită:

„Nu va fi nevoie să omorîm pe franţuski, e îngheţat".

Alergai la închisoare. Domnul colonel era culcat pe spate, ţeapăn. Îmi dădui seama, însă, după cîteva minute de examen, că rigiditatea acelui trup nu era rigiditatea morţii. Articulaţiile, fără a avea supleţea lor obişnuită, se lăsau flectate şi îndreptate la loc fără un efort prea violent. Membrele, faţa, pieptul transmiteau mîinii mele o senzaţie de răceală, însă foarte diferită de aceea pe care o simţeam deseori la contactul cu cadavrele.

Ştiind că el petrecuse mai multe nopţi fără să doarmă şi îndurase nişte eforturi istovitoare, nu mă îndoiam că se lăsase cuprins de acel somn profund şi letargic pe care-l provoacă un frig intens şi care, prea mult prelungit, încetineşte respiraţia şi circulaţia pînă într-atît încît pentru a constata persistenţa vieţii sînt necesare mijloacele cele mai subtile ale observaţiei medicale. Pulsul era insesizabil, sau cel puţin degetele mele înţepenite de frig nu-l simţeau. Auzul meu slab (mă aflam atunci în al şaizeci şi nouălea an) mă împiedică să constat prin auscultare dacă zgomotele inimii puneau în evidenţă acele bătăi slabe, dar prelungite, pe care urechea le mai poate auzi cînd mîna deja nu le mai sesizează.

Domnul colonel se afla în acel stadiu de înţepenire cauzată de frig, în care, pentru a trezi un om fără a-i provoca moartea, devin necesare precauţii numeroase şi delicate. Cîteva ceasuri în plus şi avea să survină congelarea şi, odată cu ea, imposibilitatea întoarcerii la viaţă.

Eram cît se poate de dezorientat. Pe de o parte, îl simţeam cum moare prin degerare în mîinile mele; pe de alta, nu puteam de unul singur să-i dau toate îngrijirile indispensabile. Dacă îi administram excitante fără a pune în acelaşi timp trei-patru ajutoare să-i fricţioneze trunchiul şi membrele, nu-l trezeam decît pentru a-l vedea murind. Aveam încă în faţa ochilor spectacolul acelei fete frumoase, asfixiate într-un incendiu, pe care am reuşit s-o reanimez plimbîndu-i cărbuni

aprinşi pe sub clavicule, dar care nu a mai putut decît s-o cheme pe mama sa şi a murit imediat, în ciuda faptului că mă folosisem de excitante în interior şi de electricitate pentru a determina contracţiile diafragmei şi ale inimii.

Iar cînd aş fi reuşit totuşi să-i redau forţa şi sănătatea, nu era el condamnat de consiliul de război? Omenia nu mă oprea oare să-l smulg din acea odihnă vecină cu moartea pentru a-l da pradă grozăviilor torturii?

Trebuie să mărturisesc de asemenea că, în prezenţa acelui organism în care viaţa era suspendată, ideile mele în legătură cu resurecţia puseră din nou stăpînire pe mine. Atît de des uscasem şi readusesem la viaţă fiinţe destul de evoluate pe scară biologică, încît nu mă îndoiam de succesul operaţiunii, chiar asupra unui om. De unul singur, nu-l puteam reanima şi salva pe domnul colonel; aveam însă în laborator toate instrumentele necesare pentru a-l usca fără ajutor.

Pe scurt, mi se ofereau trei posibilităţi: 1) să-l las pe domnul colonel în turnul crenelat, unde ar fi pierit în aceeaşi zi prin degerare; 2) să-l reanim cu ajutorul excitantelor, cu riscul de a-l ucide, şi pentru ce? pentru a-l da pradă, în caz de reuşită, unui supliciu inevitabil; 3) să-l deshidratez în laboratorul meu cu aceeaşi certitudine de a-l reînvia după încheierea păcii. Toţi adepţii omeniei vor înţelege fără îndoială că nu puteam ezita multă vreme.

Trimisei după ofiţerul inferior Garok şi îl rugai să-mi vîndă trupul colonelului. Nu era prima oară că cumpăram un cadavru pentru a-l deshidrata şi cererea mea nu trezi nici o suspiciune. Tîrgul odată încheiat, dădui patru sticle de Kirschen-Wasser, şi imediat doi soldaţi ruşi mi-l aduseră pe o brancardă pe domnul colonel Fougas.

Îndată ce rămăsei singur cu el, îl înţepai în deget: presiunea făcu să iasă o picătură de sînge. Plasarea ei sub un microscop, între două lamele de sticlă, îmi luă un minut. Ce fericire! fibrina nu se coagulase! Globulele roşii se arătau net circulare, turtite, biconcave, fără crenelări nici dantelări, nici umflături sferoidale. Globulele albe se deformau şi recăpătau alternativ forma sferică, pentru a se deforma iar încet prin delicate expansiuni. Nu mă înşelasem aşadar, aveam în faţa ochilor un om amorţit, iar nu un cadavru!

Îl dusei pe un cîntar. Cîntărea o sută patruzeci de livre, cu îmbrăcăminte cu tot. Nu voii să-l dezbrac, căci mă convinsesem că animalele uscate în contact direct cu aerul mureau mai des decît cele care rămîneau acoperite cu muşchi şi cu alte obiecte moi în timpul experienţei de deshidratare.

Marea mea maşină pneumatică, imensul ei platou, enormul ei clopot din fier forjat pe care o cremalieră, lunecînd pe un scripete fixat solid pe platou, îl ridica şi cobora fără greutate graţie troliului său, toate acele o mie şi unu de mecanisme pe care le pregătisem cu atîta migală, cu toată batjocura invidioşilor, şi de care eram mîhnit văzîndu-le inutile, aveau să-şi afle deci utilizarea. Împrejurări neaşteptate veneau în sfîrşit să-mi procure un subiect de experienţă aşa cum în van încercasem să obţin căutînd să amorţesc cîini, iepuri, oi şi alte mamifere cu ajutorul unor amestecuri refrigerente. De multă vreme, desigur, ar fi fost obţinute aceste rezultate dacă aş fi fost ajutat de cei care mă înconjurau, în loc să fiu obiectul batjocurii lor; dacă miniştrii noştri m-ar fi sprijinit cu autoritatea lor în loc să mă trateze ca pe un spirit subversiv.

Mă închisei între patru ochi cu colonelul şi interzisei chiar şi bătrînei Gretchen, guvernanta mea, astăzi defunctă, să mă tulbure în lucrul meu. Înlocuisem penibila pîrghie a vechilor maşini pneumatice printr-o roată înzestrată cu un excentric care transforma mişcarea circulară a axului în mişcare rectilinie aplicată pistoanelor: roata, excentricul, biela, articulaţia aparatului funcţionau admirabil şi-mi îngăduiau să fac totul de unul singur. Frigul nu stînjenea mişcarea maşinii, iar uleiurile nu se îngroşaseră: le purificasem eu însumi printr-un procedeu nou, bazat pe descoperirile pe atunci recente ale savantului francez domnul Chevreul.

După ce culcai trupul pe platoul maşinii pneumatice şi coborîi clopotul, chituindu-i marginile, începui să-l supun în mod gradat acţiunii vidului uscat şi frigului. Cîteva capsule pline cu clorură de calciu erau plasate în jurul domnului colonel pentru a absorbi apa care avea să se evaporeze din trupul lui şi pentru a grăbi deshidratarea.

Desigur, aveam cele mai bune condiţii cu putinţă pentru a aduce trupul omenesc la o stare de deshidratare treptată fără încetarea bruscă a funcţiunilor, fără dezorganizarea ţesuturilor

sau a umorilor. Rareori experienţele mele asupra *rotiferelor* şi *tardigradelor* avuseseră parte de asemenea şanse de succes şi ele reuşiseră întotdeauna. Însă natura deosebită a subiectului şi scrupulele speciale pe care le impunea conştiinţei mele mă obligau să îndeplinesc un anumit număr de condiţii noi, pe care dealtfel le prevăzusem de mult. Avusesem grijă să tai cîte o ferestruică la cele două capete ale clopotului meu oval şi să fixez acolo un geam gros, care îmi permitea să urmăresc cu ochii efectele vidului asupra domnului colonel. Mă ferisem să închid ferestrele laboratorului, de teamă că o temperatură prea ridicată ar fi putut pune capăt letargiei subiectului sau ar fi putut determina vreo alterare a umorilor. Dacă ar fi survenit decongelarea, s-ar fi zis cu experienţa mea! Dar termometrul se menţinu timp de mai multe zile între 6 şi 8 grade sub zero, iar eu fui destul de fericit văzînd că somnul letargic se prelungeşte, fără riscul congelării ţesuturilor.

Începui prin a produce vidul cu o încetineală extremă, de teamă ca gazele dizolvate în sînge, eliberate datorită diferenţei dintre presiunea lor şi aceea a aerului rarefiat, să nu ajungă să se degaje în vase şi să cauzeze moartea imediată. Supravegheam în plus, clipă de clipă, efectele vidului asupra gazelor din intestin, căci, dilatîndu-se în interior pe măsură ce presiunea aerului scădea în jurul trupului, ele ar fi putut să ducă la dezordini grave. Îndelungata conservare a ţesuturilor n-ar fi fost afectată, însă era de ajuns o leziune interioară pentru a cauza moartea la cîteva ore de la reînviere. Este ceea ce se observă destul de des la animalele uscate fără precauţie.

În mai multe rînduri, o umflare prea rapidă a abdomenului mă puse în gardă în legătură cu pericolul de care mă temeam şi fui obligat să las să intre un pic de aer sub clopot. În sfîrşit, încetarea oricărui fenomen de acest ordin mă asigură că gazele dispăruseră prin exosmoză ori fuseseră expulzate prin contracţia spontană a viscerelor. Numai la sfîrşitul primei zile am putut să renunţ la acele precauţii minuţioase şi să împing vidul ceva mai departe.

A doua zi, în 13, împinsei vidul pînă într-atît încît barometrul coborî la cinci milimetri. Cum nu survenise nici o schimbare în poziţia corpului, nici a membrelor, eram sigur

că nu se produsese nici o convulsie. Domnul colonel era pe cale să se usuce, să devină imobil, să înceteze de a putea să execute actele vieţii, fără ca moartea să fi survenit şi nici ca posibilitatea revenirii la acţiune să fi încetat. Viaţa lui era suspendată, nu stinsă!

Pompam de fiecare dată cînd un excedent de vapori de apă făcea să urce barometrul. În ziua de 14, uşa laboratorului meu fu literalmente forţată de către domnul general rus, contele Trollohub, trimis al cartierului general. Acest onorabil ofiţer alergase în goana mare pentru a împiedica executarea domnului colonel şi pentru a-l conduce în faţa comandantului şef. Îi mărturisii în mod cinstit ceea ce făcusem sub inspiraţia conştiinţei mele, îi arătai trupul printr-o ferestruică a maşinii pneumatice; îi spusei că eram fericit de a fi conservat un om care putea furniza informaţii utile eliberatorilor ţării mele, şi mă oferii să-l readuc la viaţă pe spesele mele dacă mi se făgăduia respectarea vieţii şi libertăţii sale. Domnul general conte de Trollohub, bărbat distins fără discuţie, dar cu o educaţie exclusiv militară, crezu că nu vorbeam serios. Ieşi trîntindu-mi uşa-n nas şi tratîndu-mă ca pe un bătrîn nebun.

Mă apucai din nou să pompez şi menţinui vidul la o presiune între 3 şi 5 milimetri timp de trei luni de zile. Ştiam din experienţă că animalele pot reînvia după ce au fost supuse vidului uscat şi frigului timp de optzeci de zile.

În ziua de 12 februarie 1814, observînd că de o lună încheiată, nu mai survenise nici o modificare în reducerea volumului carnaţiei, hotărîi să-l supun pe domnul colonel la o serie de experienţe, în scopul de a asigura o conservare mai perfectă printr-o completă deshidratare. Lăsai aerul prin robinetul destinat acestui lucru, apoi, ridicînd clopotul, procedai la continuarea experienţei mele.

Trupul nu mai cîntărea decît patruzeci şi şase de livre; îl redusesem deci la aproape o treime din greutatea sa iniţială. Trebuie ţinut cont de faptul că hainele nu pierduseră la fel de multă apă ca părţile celelalte. Or, trupul omenesc conţine aproape patru cincimi din greutatea sa apă, după cum o demonstrează deshidratarea bine făcută în etuva chimică.

Îl aşezai deci pe domnul colonel pe un platou şi, după ce-l

împinsei în marea mea etuvă, ridicai treptat temperatura pînă la 75 grade centigrade. Nu îndrăznii să depăşesc această cifră, de teamă să nu alterez albumina, să nu o fac insolubilă şi să răpesc astfel ţesuturilor facultatea de a recăpăta apa necesară pentru revenirea funcţiilor lor.

Avusesem grijă să folosesc un aparat convenabil pentru ca etuva să fie în mod constant străbătută de un curent de aer uscat. Acest aer se usca traversînd o serie de flacoane umplute cu acid sulfuric, cu var nestins şi cu clorură de calciu.

După o săptămînă petrecută în etuvă, aspectul general al trupului nu se schimbase, dar greutatea i se redusese la 40 de livre, cu îmbrăcăminte cu tot. Alte opt zile nu aduseră nici o altă scădere. Trăsei concluzia că deshidratarea era suficientă. Ştiam că cadavrele mumifiate în cavourile bisericilor, timp de un secol sau mai mult, sfîrşesc prin a nu mai cîntări decît zece livre; însă ele nu devin atît de uşoare fără o însemnată alterare a ţesuturilor lor.

În ziua de 27 februarie, l-am aşezat eu însumi pe domnul colonel în cutiile pe care le comandasem pentru el. Din acea perioadă, adică timp de nouă ani şi unsprezece luni, nu ne-am despărţit niciodată. L-am transportat cu mine la Dantzig, locuieşte în casa mea. Nu l-am aranjat la numărul său de ordine în colecţia mea de zoologie; el se odihneşte separat, în camera mea de onoare. Nu încredinţez nimănui plăcerea de a-i reîmprospăta clorura de calciu. Voi avea grijă de dumneata pînă-n ultimul meu ceas, o, domnule colonel Fougas, scumpe şi nefericite prieten! Nu voi avea însă bucuria de a contempla reînvierea dumitale. Nu voi lua parte la dulcile emoţii ale războinicului care revine la viaţă. Glandele dumitale lacrimale, inerte astăzi, reanimate în cîteva zile, nu vor revărsa pe pieptul bătrînului dumitale binefăcător dulcea rouă a recunoştinţei. Căci nu vei reintra în posesia fiinţei dumitale decît în ziua în care eu nu voi mai trăi!

Poate vei fi uimit că, iubindu-te aşa cum te iubesc, am întîrziat atît de mult să te smulg din acest somn adînc. Cine ştie dacă un reproş amar nu va veni să întunece tandreţea primelor gesturi de recunoştinţă pe care le vei depune pe mormîntul meu? Da, am prelungit, fără folos pentru dumneata, o experienţă de interes general. Ar fi trebuit să rămîn

credincios primului meu gînd şi să-ţi redau viaţa îndată după semnarea păcii. Dar ce! trebuia oare să te trimit înapoi în Franţa cînd pămîntul patriei dumitale era năpădit de soldaţii şi de aliaţii noştri? Te-am cruţat de acel spectacol atît de dureros pentru un suflet ca al dumitale. Fără îndoială că ai fi avut mîngîierea de a revedea, în martie 1815, pe omul fatal căruia i-ai consacrat devotamentul dumitale; eşti sigur însă că n-ai fi fost înghiţit odată cu norocul lui în catastrofa de la Waterloo?

De cinci-şase ani încoace, ceea ce m-a împiedicat să te reanim nu a mai fost nici interesul dumitale, nici măcar interesul ştiinţei, ci... iartă-mi acest lucru, domnule colonel, un laş ataşament faţă de viaţă. Boala de care sufăr şi care mă va lua curînd, este o hipertrofie a inimii; emoţiile violente îmi sînt interzise. Dacă aş întreprinde eu însumi această mare operaţie, al cărui mers l-am trasat într-un program anexat la acest testament, aş sucomba fără nici o îndoială înainte de a o vedea terminată; moartea mea ar fi un accident neplăcut care ar putea să tulbure pe asistenţii mei şi să ducă la ratarea reînvierii.

Linişteşte-te, nu vei mai aştepta multă vreme. Şi, dealtfel, ce pierzi aşteptînd? Nu îmbătrîneşti, ai tot douăzeci şi patru de ani, copiii dumitale cresc; vei fi aproape contemporanul lor cînd vei reveni la viaţă! Ai venit sărac la Liebenfeld, sărac eşti în casa din Dantzig, iar testamentul meu te face bogat. Fii fericit, aceasta e dorinţa mea cea mai scumpă.

Poruncesc ca, a doua zi după moartea mea, nepotul meu, Nicolas Meiser, să adune prin invitaţii scrise pe cei mai iluştri medici din regatul Prusiei, să dea în faţa lor citire testamentului meu şi memoriului anexat şi să procedeze neîntîrziat, în propriul meu laborator, la reînvierea domnului colonel Fougas. Cheltuielile de călătorie, de şedere etc. etc., vor fi prelevate asupra activului din succesiunea mea. O sumă de două mii de taleri va fi destinată publicării glorioaselor rezultate ale experienţei, în germană, în franceză şi în latină. Cîte un exemplar din acea broşură va trebui să fie adresat fiecăreia dintre societăţile ştiinţifice care vor exista atunci în Europa.

În cazul cu totul neprevăzut în care eforturile ştiinţei nu

vor reuşi să reanime pe domnul colonel, toate bunurile mele vor reveni lui Nicolas Meiser, singura rudă pe care o am.

JEAN MEISER, D.M.

8

felul în care nicolas meiser, nepot al lui jean meiser, executase testamentul unchiului său

Doctorul Hirtz din Berlin, care copiase acest testament cu mîna sa, se scuză foarte îndatoritor pentru a nu-l fi trimis mai devreme. Afacerile îl obligaseră să călătorească departe de capitală. Trecînd prin Dantzig, îşi oferise plăcerea de a vizita pe domnul Nicolas Meiser, fost fabricant de bere, actualmente în vîrstă de şaizeci şi şase de ani. Bătrînul acela îşi amintea foarte bine de moartea şi de testamentul unchiului său, savantul; nu vorbea, însă, despre acestea decît cu o anumită aversiune. El afirma dealtfel că, îndată după decesul lui Jean Maiser, adunase zece medici din Dantzig în jurul mumiei colonelului; arăta chiar o declaraţie unanimă a acelor domni, atestînd că un om uscat la etuvă nu poate în nici un fel şi prin nici un mijloc să renască la viaţă. Acel certificat, redactat de adversarii şi duşmanii defunctului, nu făcea nici o menţiune despre memoriul anexat testamentului. Nicolas Meiser jura pe toţi sfinţii (nu însă fără a roşi în mod vizibil) că acea scriere privitoare la procedeele ce trebuiau urmate pentru a-l reînvia pe colonel nu fusese niciodată cunoscută nici de el nici de soţia sa. Întrebat despre motivele care îl determinaseră să se descotorosească de un depozit atît de preţios ca trupul domnului Fougas, el spunea că îl conservase cincisprezece ani în casa sa cu toate omagiile şi toate atenţiile imaginabile; însă

după acest răstimp, obsedat de vedenii și trezit aproape în fiecare noapte de fantoma colonelului care venea să-l tragă de picioare, se hotărîse să-l vîndă cu douăzeci de scuzi unui amator din Berlin. De cînd se debarasase de acea tristă vecinătate, dormea mult mai bine, dar încă nu cu totul bine, căci îi fusese imposibil să uite chipul colonelului.

La aceste informații, domnul Hirtz, medic al A.S.R. prințul regent al Prusiei, adăugă cîteva cuvinte în numele său personal. El nu credea că reînvierea unui om sănătos și deshidratat cu precauție era imposibilă în teorie; credea chiar că procedeul de uscare indicat de ilustrul Jean Meiser era cel mai bun de urmat. Dar, în cazul de față, nu i se părea posibil ca acest colonel Fougas să poată fi readus la viață: influențele atmosferice și variațiile de temperatură pe care le suferise pe durata a patruzeci și șase de ani trebuie că alteraseră umorile și țesuturile.

Acesta era și sentimentul domnului Renault și al fiului său. Pentru a potoli nițel exaltarea Clémentinei, ei îi citiră ultimele paragrafe din scrisoarea domnului Hirtz. I se ascunse testamentul lui Jean Meiser, care n-ar fi făcut decît să-i înfierbînte mintea. Însă acea mică imaginație fermenta neobosit, orice s-ar fi întreprins pentru a o potoli. Clémentine căuta acum compania doctorului Martout; discuta cu el, voia să vadă experiența în legătură cu reînvierea rotiferelor. Întoarsă acasă, ea se gîndea puțin la Léon și mult la colonel. Proiectul căsătoriei stătea încă în picioare, dar nimeni nu îndrăznea să aducă vorba de publicarea anunțului. La gesturile de tandrețe cele mai mișcătoare ale viitorului ei soț, tînăra logodnică răspundea prin discuții asupra principiului vital. Vizitele sale în casa Renault nu se adresau celor în viață, ci mortului. Toate raționamentele pe care le folosiră pentru a o lecui de o speranță nebunească nu făcură decît s-o arunce într-o melancolie adîncă. Frumoasele ei culori păliră, strălucirea din priviri i se stinse. Roasă de o boală secretă, ea pierdu acea simpatică vioiciune care era un fel de lumină a tinereții și a bucuriei. Trebuie că schimbarea era foarte vizibilă, căci domnișoara Sambucco, care nu avea ochi de mamă, se îngrijoră.

Domnul Martout, convins că această boală a sufletului nu avea să cedeze decît la un tratament moral, veni s-o vadă într-o dimineață și îi spuse:

— Scumpa mea copilă, deşi nu-mi explic prea bine marele interes pe care îl porţi acelei mumii, am făcut ceva pentru ea şi pentru dumneata. Am trimis domnului Karl Nibor bucăţica de ureche pe care a desprins-o Léon.

Clémentine făcu ochii mari.

— Nu mă înţelegi? reluă doctorul. E vorba de a recunoaşte dacă umorile şi ţesuturile colonelului au suferit alterări grave. Domnul Nibor, cu microscopul său, ne va spune care e situaţia. Ne putem bizui pe el: e un geniu infailibil. Din răspunsul său vom afla dacă trebuie să procedăm la resurecţia omului nostru, ori nu ne rămîne decît să-l îngropăm.

— Ce! exclamă fata, se poate stabili dacă un om este mort sau viu după o mostră?

— Nu-i trebuie nimic mai mult doctorului Nibor. Uită-ţi deci preocupările timp de opt zile. Îndată ce va sosi răspunsul, ţi-l voi da să-l citeşti. Am stimulat curiozitatea marelui savant: el nu ştie absolut nimic despre fragmentul pe care i-l trimit. Dacă însă, prin imposibil, ne-ar spune că această bucată de ureche aparţine unei fiinţe sănătoase, l-aş ruga să vină la Fontainebleau să ne ajute să-i redăm viaţa.

Această vagă rază de speranţă risipi melancolia Clémentinei, şi îşi readuse frumoasa ei sănătate. Începu iar să cînte, să rîdă, să zburde prin grădina mătuşii sale şi prin casa domnului Renault. Blîndele conversaţii reîncepură; se vorbi din nou de căsătorie, fu publicat primul anunţ.

„În sfîrşit, spunea Léon, o regăsesc!"

Doamna Renault însă, înţeleapta şi prevăzătoarea mamă, clătina din cap cu tristeţe:

„Totul nu-i decît pe jumătate bine, spunea ea. Nu-mi place că nora mea se preocupă atîta de un prea frumos băiat uscat. Ce se va întîmpla cu noi atunci cînd va afla că e imposibil să fie readus la viaţă? Gărgăunii ei nu-şi vor lua din nou zborul? Şi, presupunînd că reuşesc să-l învie, printr-o minune! sînteţi siguri că nu se va îndrăgosti de el? Într-adevăr, ce nevoie avea Léon să cumpere mumia asta? Asta numesc eu bani aruncaţi în vînt!"

Într-o duminică dimineaţa, domnul Martout intră la bătrînul profesor, victorios.

Iată răspunsul care-i sosise de la Paris:

Scumpul meu confrate,

Am primit scrisoarea dumneavoastră şi micul fragment de ţesut căruia m-aţi rugat să-i determin natura. Nu mi-a trebuit mare lucru pentru a vedea despre ce era vorba. Am făcut de douăzeci de ori lucruri mai dificile în expertize de medicină legală. Puteţi chiar să vă dispensaţi de formula consacrată: „După ce veţi efectua examenul la microscop, am să vă spun ce este". Şireteniile astea nu servesc la nimic: microscopul meu ştie mai bine decît dumneavoastră ce mi-aţi trimis. Dumneavoastră cunoaşteţi forma şi culoarea lucrurilor; el vede structura lor intimă, raţiunea de a fi, condiţiile de viaţă şi de moarte.

Fragmentul dumneavoastră de materie uscată, lat cît jumătatea unghiei mele şi aproape la fel de gros, după ce a rămas douăzeci şi patru de ceasuri sub un glob, într-o atmosferă saturată de apă, la temperatura corpului omenesc, a devenit suplu, deşi puţin elastic. Am putut atunci să-l disec, să-l studiez ca pe o bucată de carne proaspătă şi să plasez sub microscop fiecare din părţile sale care îmi părea de o consistenţă sau de o culoare diferită.

Mai întîi am găsit în mijloc o parte subţire, mai dură şi mai elastică decît restul, şi care mi-a prezentat trama şi celulele cartilagiului. Nu era nici cartilagiul nasului, nici cartilagiul unei articulaţii, ci exact fibrocartilagiul urechii. Aşadar, mi-aţi trimis o bucată de ureche, şi nu este capătul de jos, lobul care se găureşte la femei pentru a pune cercei de aur, ci capătul de sus, în care se întinde cartilagiul.

În interior, am detaşat o piele fină în care microscopul mi-a arătat o epidermă delicată, perfect intactă; o dermă nu mai puţin intactă, cu mici papile, şi mai ales traversată de o mulţime de fire de păr dintr-un fin puf omenesc. Fiecare din aceşti mici peri îşi avea rădăcina îngropată în foliculul său, iar foliculul era însoţit de cele două mici glande ale sale. Am să vă spun chiar ceva mai mult: aceste fire de puf aveau o lungime de patru pînă la cinci milimetri şi o grosime de trei pînă la patru sutimi de milimetru; este dublul mărimii unui frumos puf care înfloreşte pe o ureche feminină; de unde am concluzionat că bucata dumneavoastră de ureche aparţine unui bărbat.

Către marginea îndoită a cartilagiului, am găsit elegantele fascicule striate ale mușchiului helixului, și atît de perfect intacte încît s-ar fi zis că nu așteptau decît să se contracte. Sub piele și aproape de mușchi, am găsit mai multe mici rețele nervoase, alcătuite fiecare din opt pînă la zece tuburi a căror măduvă era la fel de intactă și omogenă ca în nervii prelevați de la un animal viu sau luați dintr-un membru amputat. Sînteți satisfăcut? Cereți îndurare? Ei bine! n-am ajuns încă la capătul listei!

În țesutul celular interpus între cartilagiu și piele, am găsit mici artere și vinișoare a căror structură era perfect identificabilă. Ele conțin serum cu globule roșii de sînge. Aceste globule erau toate circulare, biconcave, perfect regulate; ele nu prezentau nici danteluri, nici acel aspect de zmeură, care caracterizează globulele de sînge ale unui cadavru.

Pe scurt, dragul meu confrate, am găsit în acest fragment aproape tot ce se găsește în corpul omului: cartilagiu, mușchi, nerv, piele, fire de păr, glande, sînge etc. și totul într-o stare perfect sănătoasă și normală. Așadar, nu mi-ați trimis un fragment de cadavru, ci o bucată dintr-un om viu, ale cărui umori și țesuturi nu sînt deloc descompuse.

Binevoiți etc.

KARL NIBOR

Paris, 30 iulie 1859.

9

mult zgomot în fontainebleau

Fără întîrziere începu să se vorbească în oraș că domnul Martout și domnii Renault își propuneau să reînvie un om, cu concursul mai multor savanți din Paris.

Domnul Martout adresase un memoriu detaliat celebrului Karl Nibor, care se grăbise să-l facă cunoscut Societății de biologie. Fu numită pe loc o comisie pentru a-l însoți de domnul Nibor la Fontainebleau. Cei șase comisari și raportorul conveniseră să plece din Paris în ziua de 15 august, fericiți să scape de zarva serbărilor publice. Îl înștiințară pe domnul Martout să pregătească experiența, care nu trebuia să dureze mai puțin de trei zile.

Cîteva gazete din Paris anunțară acest mare eveniment la rubrica *faptul divers*, dar publicul îi acordă puțină atenție. Întoarcerea solemnă a armatei din Italia ocupa în exclusivitate toate spiritele, și dealtfel francezii nu acordă decît o încredere mediocră miracolelor făgăduite de jurnale.

La Fontainebleau însă fu cu totul altceva. Nu numai domnul Martout și domnii Renault, dar și domnul Audret arhitectul, domnul Bonnivet notarul, și zece alte mărimi din oraș văzuseră și pipăiseră mumia colonelului. Ei vorbiseră despre ea prietenilor lor, o descriseseră pe cît putuseră mai bine, povestiseră istoria ei. Două sau trei copii ale testamentului domnului Meiser circulau din mînă în mînă. Chestiunea reviviscențelor era la ordinea zilei; lumea o discuta în jurul Bazinului cu Crapi, ca în plină Academie de științe. Puteai auzi vorbindu-se despre rotifere și tardigrade pînă și la Piața mare!

Se cuvine să declarăm că resurecționiștii nu erau în majoritate. Cîțiva profesori de la colegiu, remarcați prin spiritul lor paradoxal, cîțiva adepți ai miraculosului, impresionați și convinși că făcuseră să se-nvîrtă mesele, în sfîrșit o jumătate de duzină din acei veterani bombănitori cu mustața albă, care cred că moartea lui Napolean I este o calomnie răspîndită de englezi, alcătuiau grosul armatei. Domnul Martout avea împotriva sa nu numai pe cei sceptici, dar și mulțimea fără număr a credincioșilor. Unii îl luau în rîs, ceilalți îl proclamau subversiv, periculos, dușman al ideilor fundamentale pe care se întemeiază societatea. Slujitorul unei mici biserici predică pe ocolite împotriva prometeilor care au de gînd să uzurpe privilegiile cerului. Însă preotul parohiei, excelent om și tolerant, nu se temu să spună în cinci-șase case că cîndeçarea unui bolnav atît

de lipsit de speranţă ca domnul Fougas ar fi dovada puterii şi milei lui Dumnezeu.

Garnizoana din Fontainebleau era alcătuită atunci din patru escadroane de cuirasieri şi din regimentul 23 de linie, care se distinsese la Magenta. Atunci cînd se află în fostul regiment al colonelului Fougas că acest ilustru ofiţer avea să se întoarcă poate la viaţă, fu o emoţie generală. Un regiment îşi cunoaşte istoria, iar istoria regimentului 23 fusese aceea a lui Fougas, din februarie 1811 pînă în noiembrie 1813. Toţi soldaţii ascultaseră citită în camerele lor anecdota următoare:

În ziua de 27 august 1813, în timpul bătăliei de la Dresda, Împăratul zăreşte un regiment francez la poalele unei redute ruse care o împroşca cu mitralii. Cere informaţii; i se răspunde că este regimentul 23 de linie. „Imposibil, spune el, regimentul 23 de linie n-ar rămîne sub foc fără a da năvală peste artileria care îl decimează". Regimentul 23, mînat de colonelul Fougas, urcă înălţimea în pas de atac, îi ţintui pe artilerişti de piesele lor şi luă reduta.

Ofiţerii şi soldaţii, mîndri pe bună dreptate de acea acţiune memorabilă, venerau în Fougas pe unul din strămoşii regimentului. Ideea de a-l vedea reapărînd în mijlocul lor, tînăr şi în viaţă, nu li se părea posibilă, însă a avea trupul lui însemna deja ceva. Ofiţeri şi soldaţi hotărîră să-l înhumeze pe cheltuiala lor, după experienţele doctorului Martout. Şi, pentru a-i oferi un mormînt demn de gloria lui, votară o contribuţie de două zile de soldă.

Tot ce purta epoleţi defila prin laboratorul domnului Renault; colonelul de cuirasieri reveni aici de mai multe ori, în speranţa de a o întîlni pe Clémentine. Logodnica lui Léon însă se ţinu la distanţă.

Era fericită, aşa cum n-a fost niciodată vreo femeie, această mică şi drăgălaşă Clémentine. Nici un nour nu-i mai întuneca seninătatea frumoasei sale frunţi. Eliberată de orice grijă, cu inima deschisă speranţei, ea îl adora pe scumpul ei Léon şi îşi petrecea zilele spunîndu-i-o. Ea însăşi grăbise publicarea strigărilor de căsătorie.

— Ne vom căsători, spunea ea, a doua zi după învierea colonelului. Aştept ca el să-mi fie martor, să-mi dea bine-

cuvîntarea! E cel mai mărunt lucru pe care-l poate face pentru mine, după tot ce-am făcut eu pentru el. Cînd te gîndeşti că, fără încăpăţînarea mea, l-ai fi expediat la muzeul din Jardin des Plantes! Am să-i spun asta, domnule, îndată ce va putea să ne audă, şi o să-ţi taie urechile la rîndul lui! Te iubesc!

— Dar, replica Léon, de ce subordonezi fericirea mea succesorului unei experienţe! Toate formalităţile obişnuite sînt îndeplinite, anunţurile făcute, afişele puse: nimeni pe lume nu ne-ar împiedica să ne căsătorim mîine, şi vrei să aştepţi pînă pe 19! Ce legătură e între noi şi acel domn uscat care doarme într-o cutie? Nu aparţine nici casei dumitale, nici casei mele. Am cercetat toate actele familiei dumitale, mergînd pînă la a şasea generaţie, şi n-am găsit pe nimeni cu numele Fougas. Nu aşteptăm pentru ceremonie o rudă veche. Ce e atunci? Gurile rele din Fontainebleau pretind că dumneata ai făcut o pasiune pentru acest fetiş din 1813; eu, care sînt sigur de inima dumitale, sper că nu-l vei iubi niciodată ca pe mine. Între timp, sînt numit rivalul colonelului din pădurea adormită!

— Lasă-i pe proşti să vorbească, răspundea Clémentine cu un surîs angelic. Nu sînt capabilă să-mi explic afecţiunea pentru bietul Fougas, dar îl iubesc mult, asta e sigur. Îl iubesc ca pe un tată, ca pe un frate, dacă preferi, căci e aproape la fel de tînăr ca mine. După ce îl vom reînvia, îl voi iubi poate ca pe un fiu, însă dumneata nu vei avea nimic de pierdut, dragul meu Léon. Ai în inima mea un loc aparte, cel mai bun şi nimeni nu ţi-l va lua, nici chiar el!

Această ceartă de îndrăgostiţi, care reîncepea deseori şi sfîrşea întotdeauna printr-un sărut, fu într-o zi întreruptă de vizita comisarului de poliţie.

Onorabilul funcţionar îşi declină politicos numele şi calitatea şi ceru tînărului Renault favoarea de a avea cu el o convorbire între patru ochi.

— Domnule, îi spuse el atunci cînd rămaseră singuri, cunosc respectul şi consideraţia care se cuvin unui om de caracterul şi cu situaţia dumneavoastră, şi sper că veţi binevoi să nu interpretaţi greşit un demers pe care mi-l inspiră sentimentul datoriei.

Léon holbă ochii, aşteptînd continuarea acestui discurs.

— Bănuiţi, domnule, urmă comisarul, că e vorba despre legea asupra înhumărilor. Ea este formală şi nu admite nici o excepţie. Autorităţile ar putea închide ochii, însă zarva mare care s-a făcut şi, dealtfel, calitatea defunctului, fără a pune la socoteală chestiunea religioasă, ne obligă să acţionăm... de comun acord cu dumneavoastră, bineînţeles. .

Léon înţelegea din ce în ce mai puţin. Omul sfîrşi prin a-i explica, mereu în stilul administrativ, că trebuia să-l ducă pe domnul Fougas la cimitirul oraşului.

— Dar, domnule, răspunse inginerul, dacă aţi auzit vorbindu-se de colonelul Fougas, trebuie că vi s-a spus de asemenea că noi nu-l considerăm mort.

— Domnule, replică comisarul cu un zîmbet destul de subtil, opiniile sînt libere. Dar medicul legist, care a avut plăcerea de a-l vedea pe defunct, ne-a făcut un raport opinînd pentru înhumarea imediată.

— Ei, bine, domnule, dacă Fougas este mort, noi avem speranţa de a-l învia.

— Ni s-a spus acest lucru, domnule, însă, în ce mă priveşte, ezit să cred.

— Veţi crede şi veţi vedea, şi sper, domnule, că asta nu va întîrzia mult.

— Dar atunci, domnule, v-aţi pus totul în regulă?

— Cu cine?

— Nu ştiu, domnule; dar presupun că înainte de a întreprinde un asemenea lucru, v-aţi procurat vreo autorizaţie.

— De la cine?

— Dar în sfîrşit, domnule, trebuie să recunoaşteţi că reînvierea unui om e un lucru extraordinar. În ce mă priveşte, e pentru prima oară că aud vorbindu-se de aşa ceva. Or, datoria unei poliţii bine organizate este de a veghea să nu se întîmple nimic extraordinar în ţară.

— Haida, domnule, dacă v-aş spune: iată un om care nu e mort; eu am speranţa foarte întemeiată de a-l repune pe picioare în trei zile; medicul dumneavoastră, care pretinde contrariul, se înşală; v-aţi lua răspunderea de a-l înmormînta pe Fougas?

— Nu, desigur! Deie Dumnezeu să nu iau nimic pe răs-

punderea mea! dar, totuşi, domnule, îngropîndu-l pe domnul Fougas, aş fi în ordine cu legalitatea. Căci, în sfîrşit, cu ce drept vă îngăduiţi dumneavoastră să înviaţi un om? În ce ţară există obiceiul de a învia? Care text de lege vă autorizează să înviaţi oamenii?

— Cunoaşteţi vreo lege care să interzică acest lucru? Or, tot ce nu e interzis este permis.

— În ochii magistraţilor, poate. Poliţia însă trebuie să prevină, să evite dezordinea. Or, o înviere, domnule, este un fapt destul de nemaipomenit pentru a constitui o dezordine veritabilă.

— Veţi recunoaşte, măcar, că e o dezordine destul de fericită.

— Nu există dezordine fericită. Nu uitaţi, dealtfel, că defunctul nu este un oarecine. Dacă ar fi vorba de un vagabond fără nici un căpătîi, am putea uza de toleranţă. Dar e un militar, un ofiţer superior şi decorat; un om care a ocupat un rang însemnat în armată. Armata, domnule! Nu trebuie să ne atingem de armată!

— Ei, domnule, eu mă ating de armată întocmai ca chirurgul care-i pansează rănile! E vorba să-i redau un colonel, armatei ăsteia! Şi dumneavoastră sînteţi cel care, din spirit de rutină, vreţi s-o lipsiţi de-un colonel!

— Vă implor, domnule, nu vă aprindeţi aşa şi nu vorbiţi atît de tare: ar putea să ne audă cineva. Fiţi sigur că voi fi alături de dumneavoastră în tot ce vreţi să faceţi pentru această frumoasă şi glorioasă armată a ţării mele. V-aţi gîndit însă la chestiunea religioasă?

— Ce chestiune religioasă?

— Ca să vă spun adevărul, domnule (dar asta numai între noi), restul este pur accesoriu şi ajungem la punctul delicat. Am primit o vizită, mi s-au făcut observaţii foarte judicioase. Simplul anunţ al proiectului dumneavoastră a provocat tulburare într-un oarecare număr de conştiinţe. Există temerea că succesul unei întreprinderi de acest gen va constitui o lovitură pentru credinţă, va scandaliza, într-un cuvînt, spiritele aşezate. Căci, în sfîrşit, dacă domnul Fougas e mort, înseamnă că a fost voinţa lui Dumnezeu. Nu vă e teamă că, înviindu-l, mergeţi împotriva lui Dumnezeu?

— Nu, domnule; deoarece sînt sigur că nu-l voi învia pe Fougas dacă Dumnezeu a hotărît altminteri. Dumnezeu îngăduie ca un om să facă febră, dar Dumnezeu îngăduie de asemenea ca medicul să-l însănătoşească. Dumnezeu a îngăduit ca un brav soldat al Împăratului să fie prins de patru beţivani de ruşi, condamnat ca spion, îngheţat într-o fortăreaţă şi pus la uscat de un neamţ bătrîn sub o maşină pneumatică. Dar Dumnezeu îngăduie şi ca eu să-l descopăr pe acest nefericit într-o dugheană de vechituri, să-l aduc la Fontainebleau, să-l examinez împreună cu cîţiva savanţi, şi ca noi să punem la cele un mijloc aproape sigur de a-i reda viaţa. Toate acestea dovedesc un lucru, şi anume că Dumnezeu e mai drept, mai îngăduitor şi mai milostiv decît aceia care abuzează de numele lui pentru a vă aţîţa.

— Vă asigur, domnule, că nu sînt defel aţîţat. Cedez în faţa argumentelor dumneavoastră pentru că sînt bune şi pentru că sînteţi un om respectabil în oraş. Sper, dealtfel, că nu veţi reproba un act de zel la care am fost îndemnat. Eu sînt funcţionar, domnule. Or, ce este un funcţionar? Un om care are un post. Închipuiţi-vă acum că funcţionarii s-ar expune riscului de a-şi pierde postul, ce-ar mai rămîne din Franţa? Nimic, domnule, absolut nimic. Am onoarea să vă salut.

În ziua de 15 august dimineaţa, domnul Karl Nibor se prezentă acasă la domnul Renault împreună cu doctorul Martout şi cu comisia numită la Paris de Societatea de biologie. Aşa cum se întîmplă deseori în provincie, intrarea ilustrului nostru savant fu un fel de deziluzie. Doamna Renault se aştepta să vadă apărînd, dacă nu un magician în robă de catifea înstelată cu aur, cel puţin un bătrîn de o prestanţă şi o gravitate extraordinară. Karl Nibor este un bărbat de statură mijlocie, foarte blond şi foarte firav. Are probabil patruzeci de ani, însă nu i-ai da mai mult de treizeci şi cinci. Poartă mustaţă şi muscă sub buza de jos; e vesel, vorbăreţ, agreabil şi destul de modern pentru a le amuza pe doamne. Dar Clémentine nu avu parte de conversaţia lui. Mătuşa sa o dusese la Moret pentru a o sustrage temerilor şi emoţiilor precum şi exaltărilor victoriei.

10

aleluia!

Domnul Nibor şi colegii săi, după complimentele de rigoare, cerură să vadă subiectul. Nu aveau timp de pierdut iar experienţa nu putea să dureze mai puţin de trei zile. Léon se grăbi să-i conducă în laborator şi să deschidă cele trei sipete ale colonelului.

Găsiră că bolnavul arăta destul de bine. Domnul Nibor îl despuie de veşminte, care se sfîşiară ca iasca, deoarece se uscaseră prea tare în etuva lui taica Meiser. Trupul, dezbrăcat, fu socotit foarte intact şi perfect sănătos. Nimeni nu îndrăznea încă să garanteze succesul, dar toată lumea era plină de speranţă.

După acest prim examen, domnul Renault îşi puse laboratorul la dispoziţia oaspeţilor săi. El le oferi tot ce avea cu o generozitate care nu era lipsită de vanitate. Pentru cazul cînd folosirea electricităţii ar fi părut necesară, avea o puternică baterie de butelii de Leyda şi patruzeci de elemente Bunsen, toate noi-nouţe. Domnul Nibor îi mulţumi zîmbind.

— Păstraţi-vă comorile, îi spuse el. Cu o cadă de baie şi un cazan de apă clocotită vom avea tot ce ne trebuie. Colonelului nu-i lipseşte nimic altceva decît umiditatea. E vorba să-i redăm cantitatea de apă necesară funcţionării organelor. Dacă aveţi o încăpere unde să se poată aduce un jet de aburi, vom fi mai mult decît mulţumiţi.

Domnul Audret, arhitectul, tocmai construise lîngă laborator o mică sală de baie, comodă şi luminoasă. Celebra maşină cu aburi nu era departe, iar cazanul ei nu slujise pînă în prezent decît la încălzirea băii pentru domnul şi doamna Renault.

Colonelul fu transportat în această încăpere cu toate atenţiile pe care le merita fragilitatea sa. Nu trebuia să i se rupă şi a doua ureche în graba mutării. Léon dădu fuga să aprindă focul cazanului, iar domnul Nibor îl numi fochist pe cîmpul de luptă.

Curînd un jet de abur călduţ pătrunse în sala de baie,

creînd în jurul colonelului o atmosferă umedă care fu ridicată treptat, şi fără salturi, pînă la temperatura corpului omenesc. Aceste condiţii de căldură şi umiditate fură menţinute cu cea mai mare grijă timp de douăzeci şi patru de ceasuri. Nimeni din casă nu dormi. Membrii comisiei pariziene erau instalaţi în laborator: Léon întreţinea focul; domnul Nibor, domnul Renault şi domnul Martout mergeau cu rîndul să supravegheze termometrul. Doamna Renault pregătea ceai, cafea şi chiar punci; Gothon, care se împărtăşise dimineaţa, se ruga lui Dumnezeu într-un ungher al bucătăriei pentru ca acest miracol nelegiuit să nu reuşească. O oarecare agitaţie domnea deja în oraş, însă nu-ţi dădeai seama dacă trebuia s-o atribui sărbătorii din 15, ori faimoasei întreprinderi a celor şapte savanţi din Paris.

În ziua de 16, la ceasurile două se obţinuseră rezultate încurajatoare. Pielea şi muşchii îşi redobîndiseră aproape întreaga lor suplete, dar articulaţiile erau încă dificil de flectat. Starea de surpare a pereţilor abdominali şi a intervalelor dintre coaste arăta, în sfîrşit, că viscerele erau departe de a-şi fi recăpătat cantitatea de apă pe care o pierduseră odinioară la domnul Meiser. Fu preparată o baie şi menţinută la temperatura de 37 de grade şi jumătate. Îl lăsară pe colonel în ea timp de două ceasuri, avînd grijă să-i treacă des peste ţeastă un burete fin, îmbibat cu apă.

Domnul Nibor îl scoase din baie atunci cînd pielea, care se umflase mai repede decît alte ţesuturi, începu să capete o nuanţă albă şi să se rideze uşor. Îl menţinură, pînă în seara de 16, în această sală umedă, unde fu instalat un aparat care lăsa să cadă din cînd în cînd o ploaie fină, de 37 de grade şi jumătate. O nouă baie fu efectuată seara. În timpul nopţii, trupul fu înfăşurat în flanelă, însă menţinut constant în aceeaşi atmosferă de vapori.

În ziua de 17 dimineaţa, după o a treia baie de un ceas şi jumătate, ţesuturile chipului şi formele trupului aveau aspectul firesc: s-ar fi zis că era vorba de un om adormit. Cinci-şase curioşi fură admişi să-l vadă, între alţii colonelul regimentului 23. În prezenţa acestor martori, domnul Nibor îndoi pe rînd toate articulaţiile şi dovedi că acestea îşi reluaseră supleţea. El masă încetişor membrele, trunchiul, abdomenul. Întredeschise buzele, îndepărtă maxilarele, care erau des-

tul de puternic strînse, şi văzu că limba îşi revenise la volumul şi la consistenţa ei obişnuită. Întredeschise pleoapele: globul ocular era tare şi strălucitor.

— Domnilor, spuse savantul, iată semne care nu înşală; garantez de succes. În cîteva ceasuri, veţi asista la primele manifestări ale vieţii.

— Dar, întrerupse unul din cei de faţă, de ce nu imediat?

— Pentru că ţesutul conjunctiv este un pic prea palid faţă de cît ar trebui. Dar vinişoarele acestea care parcurg albul ochilor au căpătat deja un aspect foarte liniştitor. Sîngele s-a refăcut bine. Ce este sîngele? Globule roşii înotînd în serum sau zer. Serumul bietului Fougas se uscase în vine; apa pe care am introdus-o în mod gradat, printr-o lentă endosmoză, a umflat albumina şi fibrina din serum, care a revenit la starea lichidă. Globulele roşii, pe care uscarea le aglutinase, rămîneau nemişcate ca nişte corăbii eşuate la reflux. Iată-le repuse în stare de plutire: ele se îngroaşă, se umflă, îşi rotunjesc marginile, se dezlipesc unele de altele, se vor pune în circulaţie prin canalele lor la primul impuls pe care li-l vor da contracţiile inimii.

— Rămîne de ştiut, spuse domnul Renault, dacă inima va voi să se pună în mişcare. Într-un om viu, inima se mişcă sub impulsia creierului, transmisă prin nervi. Creierul acţionează sub impulsia inimii, transmisă prin artere. Totul formează un circuit perfect, în afara căruia nu există salvare. Atunci cînd nici inima, nici creierul nu funcţionează, cum e în cazul colonelului, eu nu văd care din cele două ar putea să dea impulsia celuilalt. Vă amintiţi acea scenă din *Şcoala femeilor*, în care Arnolphe vine să bată la propria-i poartă? Valetul şi slujnica, Alain şi Georgette, se află amîndoi în casă. „Georgette! strigă Alain. — Ei, ce e? răspunde Georgette. — Du-te şi deschide! — Du-te tu! — Pe crucea mea, eu nu mă mişc !— Nici eu nu mă mişc. — Deschide odată! — Deschide tu!" Şi nimeni nu deschide. Mă tem, domnule, să nu asistăm la o reprezentare a acestei comedii. Trupul colonelului e casa; Arnolphe, care vrea să intre, este principiul vital. Inima şi creierul îndeplinesc rolul lui Alain şi al Georgettei. „Du-te şi deschide! spune unul. — Du-te tu", răspunde celălalt. Iar principiul vital rămîne la poartă.

— Domnule, replică zîmbind doctorul Nibor, dumneata uiţi sfîrşitul scenei. Arnolphe se enervează şi strigă:

Oricare dintre voi nu va deschide poarta,
Flămînd va sta vreo patru zile bune!

Şi pe dată Alain sare degrabă, Georgette dă fuga şi poarta se deschide. Notează că, dacă vorbesc aşa, e pentru a intra în raţionamentul dumitale, deoarece cuvîntul principiu vital este în contradicţie cu stadiul actual al ştiinţei. Viaţa se va manifesta îndată ce creierul sau inima, ori vreuna din părţile trupului care au proprietatea de a acţiona în mod spontan, îşi va fi recăpătat cantitatea de apă de care are nevoie. Substanţa organizată are proprietăţi care îi sînt inerente şi care se manifestă de la sine, fără impulsia nici unui principiu străin, numai să se afle în anumite condiţii de mediu. Pentru ce nu se contractă încă muşchii domnului Fougas? Pentru ce ţesutul creierului nu intră în acţiune? Deoarece ele nu au încă volumul de umiditate care le e necesar. Lipseşte poate o jumătate de litru de apă în cupa vieţii. Eu însă nu mă voi grăbi s-o umplu: prea mi-e frică să n-o sparg. Înainte de a face o ultimă baie acestui viteaz, trebuie să-i mai masăm o dată toate organele, să-i supunem abdomenul unor apăsări metodice pentru ca seroasele pîntecelui, ale pieptului şi ale inimii să fie perfect dezaglutinate şi susceptibile de a aluneca unele pe altele. Vă închipuiţi că cea mai mică agăţătură în acele regiuni, şi chiar cea mai mică rezistenţă, ar fi de-ajuns să-l ucidă pe omul nostru în clipa învierii sale.

Vorbind, el îmbina pilda cu preceptul, şi frămînta torsul colonelului. Cum spectatorii umpleau cam prea exact sala de baie şi cum ţi-era aproape imposibil să te mişti acolo, domnul Nibor îi rugă să treacă în laborator. Dar laboratorul se dovedi atît de aglomerat încît trebuiră să-l evacueze în folosul salonului: comisarii societăţii de biologie aveau abia un colţ de masă pe care să-şi întocmească procesul-verbal. Salonul însuşi era înţesat de lume, ca şi sufrageria şi pînă şi curtea casei. Prieteni, străini, necunoscuţi, se strîngeau unii într-alţii şi aşteptau în tăcere. Însă liniştea unei mulţimi nu e cu mult mai puţin zgomotoasă decît vuietul mării. Voluminosul doctor

Martout, extraordinar de aferat, se arăta din cînd în cînd şi despica valurile de curioşi, ca un galion încărcat cu veşti. Fiecare vorbă a sa circula din gură-n gură şi se răspîndea pînă-n stradă, unde treizeci de grupuri de militari şi de civili se agitau în toate părţile. Niciodată această mică rue de la Faisanderie nu cunoscuse o asemenea îmbulzeală. Un trecător mirat se opri, întrebînd:

— Ce s-a-ntîmplat? E o înmormîntare?

— Dimpotrivă, domnule.

— Prin urmare, un botez?

— Cu apă caldă!

— O naştere?

— O renaştere!

Un bătrîn judecător la tribunalul civil explica substitutului legenda bătrînului Aeson, fiert în cazanul Medeii.

— E aproape aceeaşi experienţă, zicea el, iar eu credeam că poeţii au calomniat-o pe vrăjitoarea din Colchos. Ar trebui făcute nişte frumoase versuri latineşti în legătură cu asta; dar nu mai am eu cutezanţa mea de altădată!

Fabula Medeam cur crimine carpit iniquo?
Ecce novus surgit redividus Aeson ab undis
Fortior, arma petens, juvenili pectore miles...

Redividus e luat în sens activ; e o licenţă, sau cel puţin o îndrăzneală. Ah, domnule! fost-a o vreme cînd eram omul care cuteza orice, în versuri latineşti!

— Dom'căprar! zicea un recrut din leatul 1859.

— Ce e, Freminot?

— Drept e c-au pus să fiarbă pe unu' din ăi bătrîni într-o oală, cică să-l reîmbrace în hainele lui de colonel?

— Drept ori nu, subaltern, eu am stat şi-am ascultat.

— M-închipui că-i o poveste fără o bază, să ne fie cu pardon?

— Să-ţi intre-n cap, Freminot, că nimic nu-i imposibil pentru superiorii tăi! Accidental ignori că legumele uscate, puse la fiert, îşi recapitulează starea lor primitivă şi supranaturală?

— Numai că, domn'căprar, dacă le-ai fierbe trei zile de-a rîndul, terci s-ar face!

— Păi, imbecilule, pentru ce se zice de ăi bătrîni că au carnea tare?

La prînz, comisarul de poliție și locotenentul de jandarmi își croiră drum prin îmbulzeală și pătrunseră în casă. Domnii ăștia se grăbiră să declare domnului Renault-tatăl că vizita lor nu avea nimic oficial și că veneau din curiozitate. Întîlniră în coridor pe subprefect, pe primar și pe Gothon, care se plîngea în gura mare, văzînd că guvernul dădea o mînă de ajutor la asemenea vrăjitorii.

Către ceasurile unu domnul Nibor îi făcu colonelului o nouă baie prelungită, după terminarea căreia trupul suportă un masaj mai puternic și mai complet decît primul.

— Acum, spuse doctorul, îl putem transporta pe domnul Fougas în laborator, pentru a oferi învierii sale întreaga publicitate dorită. S-ar cuveni însă să-l îmbrăcăm, iar uniforma lui e ruptă fîșii.

— Eu cred, răspunse bunul domn Renault, că colonelul este cam de aceeași talie cu mine; pot deci să-i împrumut niște haine de-ale mele. Facă cerul să le folosească! însă, între noi fie vorba, eu unul nu sper.

Gothon aduse, bombănind, tot ce era necesar pentru a îmbrăca un om complet gol. Dar îmbufnarea îi trecu în fața frumuseții colonelului:

— Săracu domnu'! se văicări ea. E tînăr, e fraged, e alb ca un pui de găină! Mare păcat ar fi să nu-și revină!

Se aflau circa patruzeci de persoane în laborator cînd îl transportară acolo pe Fougas. Domnul Nibor, ajutat de domnul Martout, îl așeză pe o canapea și ceru cîteva clipe de tăcere absolută. Doamna Renault întrebă tocmai în acel moment dacă avea voie să intre; i se îngădui.

— Doamnă și domnilor, spuse doctorul Nibor, viața se va manifesta peste cîteva minute. E posibil ca mușchii să intre în acțiune primii și ca acțiunea lor să fie convulsivă, ea nefiind încă reglată de influența sistemului nervos. Trebuie să vă previn asupra acestui lucru, pentru ca, dacă se va întîmpla, să nu vă înspăimîntați. Doamna, care este mamă, trebuie că va fi impresionată mai puțin ca oricine; ea a simțit în luna a patra a sarcinii efectul acestor mișcări dezordonate care probabil se vor produce la scară mare. Sper, pe deasupra, că primele con-

tracţii spontane se vor produce în fibrele inimii. E ceea ce se întîmplă la embrion, la care mişcările ritmice ale inimii preced actele nervoase.

El începu din nou să exercite presiuni metodice asupra părţii de jos a pieptului, stimulînd pielea mîinilor, întredeschizînd pleoapele, examinînd pulsul, auscultînd regiunea inimii.

Atenţia spectatorilor fu o clipă atrasă de un tumult exterior. Un batalion al regimentului 23 trecea, cu muzica în frunte, pe rue de la Faisanderie. În timp ce alămurile domnului Sax zguduiau geamurile casei, o roşeaţă subită împurpură obrajii colonelului. Ochii săi, care rămăseseră întredeschişi, clipiră cu o lumină mai vie. În aceeaşi clipă, domnul Nibor, care asculta pieptul, exclamă:

— Aud bătăile inimii!

Abia rostise aceste cuvinte, că pieptul se umflă printr-o aspiraţie violentă, membrele se contractară, trupul se ridică şi se auzi un strigăt de: „Vive l'Empereur!"

Dar ca şi cum un asemenea efort i-ar fi epuizat energia, colonelul Fougas recăzu pe canapea, murmurînd cu glas stins:

— Unde mă aflu? Băiete! anuarul!

11

în care colonelul fougas află cîteva noutăţi ce vor părea vechi cititorilor mei

Printre persoanele prezente în această scenă, nu exista măcar una singură care să fi văzut vreodată o înviere. Vă las să vă imaginaţi surpriza şi bucuria care se stîrniră în labo-

rator. O triplă salvă de aplauze amestecate cu trigăte salută triumful doctorului Nibor. Mulțimea, înghesuită în salon, pe culoare, în curte și pînă și în stradă, înțelese la acest semnal că miracolul se înfăptuise. Nimic nu o mai putu reține, ea forță ușile, trecu peste obstacole, răsturnă pe înțelepții care vroiau s-o oprească, și ajunse în sfîrșit să năvălească în cabinetul de fizică.

— Domnilor! strigă domnul Nibor, vreți să-l ucideți!

Dar nimeni nu-l băgă în seamă. Cea mai feroce dintre toate patimile, curiozitatea, împingea mulțimea înainte; fiecare voia să vadă, cu riscul de a-i strivi pe ceilalți. Domnul Nibor căzu, domnul Renault și fiul său, încercînd să-i sară în ajutor, fură doborîți peste trupul lui; doamna Renault fu răsturnată la rîndul ei la picioarele colonelului și începu să țipe.

— Pe toți dracii! zise Fougas, ridicîndu-se ca împins de un resort, ticăloșii ăștia au să ne înăbușe de nu-i omorîm!

Atitudinea, sclipirea din ochii lui, și mai ales prestigiul miracolului făcură un vod în juru-i. S-ar fi zis că pereții se îndepărtaseră, sau că spectatorii intraseră unii într-alții.

— Afară cu toții! răcni Fougas cu cel mai poruncitor glas al său.

Un concert de țipete, de explicații, de raționamente, se ridică în jurul lui; el crede că aude amenințări, înșfacă primul scaun aflat la îndemînă, îl învîrte deasupra capului ca pe-o armă, împinge, lovește, îi doboară pe civili, pe soldați, pe funcționari, pe savanți, pe prieteni, pe curioși, pe comisarul de poliție și revarsă tot acest torent omenesc în stradă cu un vacarm înspăimîntător. Lucrul odată terminat, el închide ușa cu zăvorul, se întoarce în laborator, vede trei bărbați în picioare alături de doamna Renault și spune bătrînei doamne, îndulcindu-și glasul:

— Ce zici, măicuță, să-i expediez și pe ăștia trei ca pe ceilalți?

— Să nu cumva să faceți asta! strigă buna doamnă. Soțul meu și fiul meu, domnule. Și domnul doctor Nibor, care v-a redat viața.

— În acest caz, cinste lor, măicuță! Fougas n-a încălcat niciodată legile recunoștinței și ale ospitalității. Cît despre dumneata, Esculap, poftim!

În aceeași clipă el observă că zece-doisprezece curioși se cățăraseră de pe trotuarul străzii pînă la ferestrele laboratorului. Se duse drept la ei și deschise fereastra cu o repeziciune care îi făcu să sară înapoi în mulțime.

— Popor! zise el, am doborît o sută de tîlhari care nu respectau nici sexul nici slăbiciunea. Pentru cei care nu vor fi mulțumiți, mă numesc colonelul Fougas, din regimentul 23. Et vive l'Empereur!

Un amestec confuz de aplauze, de strigăte, de rîsete și de vorbe deșucheate răspunse acestei alocuțiuni bizare. Léon Renault se grăbi să iasă pentru a prezenta scuze tuturor celor cărora li se datorau. El invită pe cîțiva prieteni să cineze în aceeași seară cu teribilul colonel și, mai ales, nu uită să trimită un mesager la Clémentine.

Fougas, după ce vorbi poporului, se întoarse spre gazdele sale și, legănîndu-se cu un aer trufaș, se așeză călare pe scaunul care i se întinsese, își răsuci vîrfurile mustăților și zise:

— Așa, să stăm de vorbă. Prin urmare am fost bolnav?

— Foarte bolnav.

— Nemaipomenit! Mă simt foarte bine. Mi-e foame și, în așteptarea cinei, chiar aș bea un pahar din schnick-ul vostru.

Doamna Renault ieși, dădu un ordin și se întoarse imediat.

— Dar spuneți-mi unde mă aflu! reluă colonelul. După aceste simboluri ale muncii, recunosc un discipol al Uraniei; poate un prieten al lui Monge și al lui Berthollet. Însă amabila cordialitate întipărită pe fețele voastre îmi dovedește că nu sînteți locuitori ai acestei țări ai mîncătorilor de varză călită. Da, mi-o spun bătăile inimii mele. Prieteni, noi avem aceeași patrie. Sensibilitatea cu care m-ați primit, în lipsa altor indicii, m-ar fi avertizat că sînteți francezi. Ce întîmplări v-au adus atît de departe de pămîntul natal? Copii ai țării mele, ce furtună v-a aruncat pe-un țărm neospitalier?

— Dragul meu colonel, răspunse domnul Nibor, dacă vrei să fii cuminte, nu pune prea multe întrebări deodată. Lasă-ne nouă plăcerea să te informăm încetul cu încetul și în mod ordonat, căci ai multe lucruri de aflat.

Colonelul se înroși de furie și răspunse cu aprindere:

— Nu dumneata ai să-mi dai mie lecții, domnișorule!

O picătură de sînge care îi căzu pe mînă îi schimbă şirul ideilor:

— Ia te uită! zise el, nu cumva sîngerez?

— Nu-i nimic grav; circulaţia s-a restabilit iar urechea dumitale ruptă...

Îşi duse iute mîna la ureche şi zise:

— E desigur adevărat. Dar, la dracu' dacă-mi amintesc de accidentul ăsta!

— Am să-ţi fac un mic pansament şi în două zile n-are să se mai vadă.

— Nu te mai osteni, dragul meu Hippocrate; un pic de praf de puşcă e cel mai bun leac!

Domnul Nibor se pregăti să-l panseze ceva mai puţin milităreşte. În acest moment Léon intră pe uşă.

— Ah! ah! îi zise el doctorului, reparaţi răul pe care l-am făcut.

— Mii de tunete! răcni Fougas smulgîndu-se din mîinile domnului Nibor pentru a-l înşfăca pe Léon de guler. Aşadar tu, pramatie, mi-ai rupt urechea?

Léon era foarte blînd, dar îşi pierdu calmul. Îl smuci brusc pe omul său.

— Da domnule, eu ţi-am rupt urechea, trăgînd de ea, şi dacă această mică nenorocire nu mi s-ar fi întîmplat, e sigur că astăzi te-ai afla la şase picioare sub pămînt. Eu sînt cel care ţi-am salvat viaţa, după ce te-am cumpărat cu banii mei, atunci cînd nu erai cotat la mai mult de douăzeci şi cinci de ludovici. Eu sînt cel care a petrecut trei zile şi două nopţi îndesînd cărbuni sub cazanul dumitale. Tatăl meu este cel care ţi-a dat veşmintele pe care le ai pe trup; te afli în casa noastră, bei păhărelul de rachiu pe care ţi-l aduce Gothon; dar pentru Dumnezeu! lasă obiceiul de-a mă numi pramatie, de a o numi pe mama *măicuţă*, şi de a-i azvîrli pe prietenii noştri în stradă, făcîndu-i tîlhari!

Colonelul, complet aiurit, îi întinse mîna lui Léon, domnului Renault şi doctorului, sărută galant mîna doamnei Renault, sorbi dintr-o înghiţitură un pahar de vin de Bordeaux plin ochi cu rachiu şi spuse cu emoţie-n glas:

— Virtuoşi locuitori, daţi uitării ieşirile unui suflet aprig, dar generos. Domolirea patimilor va fi de-acum înainte lege

pentru mine. După ce am biruit toate popoarele din univers, e frumos să te birui pe tine însuți.

Acestea fiind spuse, își lăsă urechea pe mîna domnului Nibor, care termină pansamentul.

— Dar, zise el, adunîndu-și amintirile, prin urmare n-am fost împușcat?

— Nu.

— Și n-am fost înghețat în turn?

— Nu de tot.

— Pentru ce mi s-a scos uniforma? Am ghicit! Sînt prizonier!

— Ești liber.

— Liber! Vive l'Empereur! Dar atunci, n-am nici o clipă de pierdut! Cîte leghe sînt de-aici pînă la Dantzig?

— E foarte departe.

— Cum numiți dumneavoastră văgăuna asta?

— Fontainebleau.

— Fontainebleau! În Franța?

— În Seine-et-Marne. Tocmai vă prezentam pe subprefect atunci cînd l-ați azvîrlit în stradă.

— Puțin îmi pasă mie de toți subprefecții! Eu am o misiune de la Împărat pentru generalul Rapp și trebuie să plec chiar astăzi spre Dantzig. Dumnezeu știe dacă am să ajung la timp!

— Bietul meu colonel, ați ajunge prea tîrziu. Dantzigul s-a predat.

— Imposibil. De cînd?

— De patruzeci și șase de ani în curînd.

— Mii de tunete! Nu înțeleg să fiu... luat peste picior!

Domnul Nibor îi puse în mînă un calendar și îi spuse:

— Vezi dumneata singur! Sîntem în 17 august 1859; ai adormit în turnul din Liebenfeld în ziua de 11 noiembrie 1813; sînt așadar patruzeci și șase de ani de cînd lumea merge fără dumneata.

— Douăzeci și patru și cu patruzeci și șase; dar atunci ar trebui să am șaptezeci de ani, după socoteala dumneavoastră.

— Vioiciunea dumitale arată bine că ai tot douăzeci și patru.

El ridică din umeri, rupse calendarul și îi spuse, izbind cu piciorul în parchet:

— Almanahul dumneavoastră e o glumă!

Domnul Renault dădu fuga în biblioteca sa, luă o jumătate de duzină de volume la întîmplare, şi îl puse să citească, în josul titlurilor, datele de 1826, 1833, 1847, 1858.

— Iertaţi-mă, spuse Fougas, cuprinzîndu-şi capul în mîini. Ceea ce mi se întîmplă e atît de nou! Nu cred ca vreo fiinţă omenească să fi trecut vreodată printr-o asemenea încercare. Am şaptezeci de ani!

Buna doamnă Renault se duse şi luă o oglindă din baie şi i-o dădu, spunînd:

— Priviţi-vă!

El ţinea oglinda cu ambele mîini şi era ocupat în tăcere să facă din nou cunoştinţă cu el însuşi, cînd o orgă ambulantă pătrunse în curte şi cîntă:

„Pornind spre Siria!"

Fougas trînti oglinda de pămînt, strigînd:

— Ce-mi tot îndrugaţi acolo? Aud cîntecul reginei Hortense!

Domnul Renaul îi explică cu răbdare, în timp ce aduna cioburile oglinzii, că frumosul cîntec al reginei Hortense devenise o arie naţională şi chiar oficială, că muzica regimentelor substituise această melodie Marsiliezei şi că soldaţii noştri, lucru ciudat! nu luptau mai prost dintr-atît. Dar deja colonelul deschisese fereastra şi striga la savoyard:

— Hei! amice! Ai un napoleon dacă-mi spui în ce an respir eu acum!

Artistul se porni să danseze cît putu de uşurel, clătinîndu-şi rîşniţa lui muzicală.

— Ieşi la ordin! zbieră colonelul. Şi lasă în repaus maşina aia satanică!

— Un bănuţ, don'sorule!

— Am să-ţi dau nu un bănuţ, ci un napoleon, dacă îmi spui în ce an sîntem!

— Ţe caraghios, hi! hi! hi!

— Iar dacă nu-mi spui mai iute, îţi tai urechile!

Savoyardul o luă la fugă, dar se întoarse imediat, de parcă ar fi meditat în goană la maxima: Cine nu riscă, nu cîştigă.

„Conasule! zise el cu o voce mucalită, sîntem în o mie optsute ţinzeţi si nouă.

— Bun! răcni Fougas. Căută după bani în buzunare, dar nu

găsi nimic. Léon îl văzu în încurcătură şi aruncă douăzeci de franci în curte. Înainte de a închide fereastra, arătă cu degetul faţada unei mici clădiri noi şi cochete, pe care colonelul putu citi literă cu literă:

AUDRET, ARHITECT
MDCCCLIX

Informaţie perfect limpede, şi care nu costa douăzeci de franci.

Fougas, niţel încurcat, îi strînse mîna lui Léon şi îi spuse:

— Prietene, nu voi uita că încrederea este prima datorie a recunoştinţei faţă de binefacere. Dar vorbiţi-mi despre patrie! Eu calc pămîntul sacru pe care am luat fiinţă şi ignor destinele ţării mele. Franţa e tot regina lumii, nu-i aşa?

— Desigur, zise Léon.

— Ce mai face împăratul?

— Bine.

— Şi împărăteasa?

— Foarte bine.

— Şi regele Romei?

— Prinţul imperial? E un copil foarte frumos.

— Cum? un copil frumos? Şi ai obrazul să spui că sîntem în 1859!

Domnul Nibor luă cuvîntul şi explică pe scurt că suveranul actual al Franţei nu era Napoleon I, ci Napoleon III.

— Dar atunci, exclamă Fougas, împăratul meu a murit!

— Da.

— Imposibil! Îndrugaţi-mi tot ce vreţi, dar asta nu! Împăratul meu e nemuritor.

Domnul Nibor şi cei doi Renault, care nu erau totuşi istorici de profesie, fură obligaţi să-i facă în rezumat istoria secolului nostru. Se duseră să caute o carte groasă, scrisă de domnul de Norvins şi ilustrată cu nişte frumoase gravuri de Raffet. El nu acceptă adevărul decît pipăindu-l cu degetul, şi încă mai exclama la tot pasul: „Imposibil! Ce-mi citiţi dumneavoastră nu e istorie; e un roman scris spre a-i face pe soldaţi să plîngă!"

Trebuie, într-adevăr, că acest tînăr avea un suflet tare şi bine călit, căci el află în patruzeci de minute toate nenoro-

cirile pe care soarta le distribuise în răstimpul a douăzeci şi opt de ani, de la prima abdicare pînă la moartea regelui Romei. Mai puţin norocos decît foştii săi tovarăşi de arme, el nu avu un interval de odihnă între acele lovituri teribile şi repetate care îl izbeau toate în inimă, în acelaşi loc. Ar fi putut exista temerea ca lovitura să-şi atingă ţinta şi ca sărmanul Fougas să moară în primul ceas de viaţă. Însă acest diavol de om se încovoia şi zvîcnea rînd pe rînd, ca un arc. Ţipă de admiraţie ascultînd despre frumoasele bătălii ale campaniei din Franţa; mugi de durere, asistînd la scena de despărţire de la Fontainebleau. Întoarcerea din insula Elba îi lumină frumosul şi nobilul chip; inima sa alergă la Waterloo odată cu ultima armată a Imperiului şi se frînse acolo. Apoi îşi strîngea pumnii şi spunea printre dinţi: „De-aş fi fost eu acolo, în fruntea regimentului 23, Blücher şi Wellington ar fi văzut ei!“ Invazia, drapelul alb, martirul din Sfînta Elena, teroarea albă din Europa, uciderea lui Murat, acel dumnezeu al cavaleriei, moartea lui Ney, a lui Brune, a lui Mouton Duvernet şi a atîtor alţi oameni de suflet pe care-i cunoscuse, admirase şi iubise, îl aruncară într-o serie de crize de furie; nimic nu-l doborî însă. Ascultînd despre moartea lui Napoleon, jură să sfîşie cu dinţii inima Angliei; lenta agonie a palidului şi fermecătorului moştenitor al Imperiului îi inspira tentaţia de a spinteca burta Austriei. Atunci cînd drama luă sfîrşit şi cortina căzu peste Schoenbrunn, îşi şterse lacrimile şi zise:

— Bine. Am trăit într-o clipă o viaţă întreagă de om. Acum, arătaţi-mi harta Franţei!

Léon se apucă să răsfoiască un atlas, în timp ce domnul Renault încerca să rezume pentru colonel istoria Restauraţiei şi a monarhiei de la 1830. Însă Fougas era cu mintea aiurea.

— Ce-mi pasă mie, zicea el, că două sute de palavragii de deputaţi au pus un rege în locul altuia? Regi! am văzut atîţia pe pămînt! Dacă imperiul ar mai fi durat încă zece ani, aş fi putut să-mi iau un rege ca să-mi perie hainele!

Cînd i se puse atlasul sub ochi, exclamă mai întîi cu un profund dispreţ: „Asta — Franţa!“ Dar îndată două lacrimi de duioşie, scăpîndu-i din ochi, udară Ardèche şi Gironde. Sărută harta şi spuse cu o emoţie care îi cuprinse aproape pe toţi cei de faţă:

— Iartă-mă sărmana mea bătrînă, că ţi-am insultat nefericirea! Scelerații aceia, pe care i-am snopit pretutindeni în bătaie, au profitat de somnul meu pentru a-ţi reduce hotarele; dar, mică sau mare, bogată sau săracă, tu eşti maica mea, şi te iubesc ca un fiu bun! Iată Corsica, unde s-a născut gigantul secolului nostru, iată Toulouse, unde am văzut lumina zilei; iată Nancy, unde mi-am simţit inima bătînd, unde cea pe care o numeam Eglé a mea poate că mă aşteaptă încă! Franţa! tu ai un templu în inima mea; braţul acesta îţi aparţine; mă vei găsi mereu gata să-mi vărs sîngele pînă la ultima picătură pentru a te apăra sau pentru a te răzbuna!

12

prima masă a convalescentului

Mesagerul pe care Léon îl trimisese la Moret nu putea ajunge acolo înainte de ceasurile şapte. Presupunînd că le găsea pe doamne la masă la gazdele lor, că marea veste le-ar fi scurtat cina şi că ar fi putut să-şi procure cu uşurinţă o trăsură, Clémentine şi mătuşa ei aveau să fie probabil la Fontainebleau între ceasurile zece şi unsprezece. Fiul domnului Renault se bucura dinainte de fericirea logodnicei sale. Ce bucurie pentru ea şi pentru el, atunci cînd avea să-i prezinte pe omul miraculos pe care ea îl apărase de ororile mormîntului, şi pe care el îl înviase la rugăminţile ei!

Intre timp, Gothon, fericită şi mîndră pe cît fusese de neliniştită şi scandalizată, aranjă o masă de douăsprezece persoane. Tovarăşul ei de galeră, un tînăr mojic de optsprezece ani, născut în comuna Sablons, o ajuta cu braţele şi o amuza cu conversaţia lui.

— În cazu' ăsta don'şoară Gothon, zicea el aşezînd teancul de farfurii adînci, este cum s-ar zice un strigoi care-a ieşit din cutie ca să se-ncaiere cu comisarul şi cu subprefectul!

— Strigoi dacă vrei, Célestin; sigur şi cert este că se-ntoarce de departe, săracu' tînăr; dar strigoi poate că nu-i un cuvînt să-l spui cînd vorbeşti de stăpîni.

— Aşa că e-adevărat c-o să fie şi stăpînul nostru, ăsta? Se întîmplă zilnic ceva în plus. Mi-ar place mai mult de-ar veni nişte servitori să ne într-ajute!

— Tacă-ţi gura, puturosule! Cînd îţi dau domnii bacşiş la plecare, nu te plîngi că nu sînt decît doi la împărţeală.

— Aiurea! am cărat mai mult de cincizeci de găleţi de apă ca să-l fiarbă pe colonelul ăsta al matale, şi ştiu bin'că n-o să-mi dea bănuţu', că n-are para chioară-n buzunare! Îmi vine să cred că nu prea-s bani cu toptanu în ţara de un' se-ntoarce!

— Lumea zice că are testamente de moştenit de pe la Strasbourg; un domn care i-a luat cu japca averea.

— Ia spune-mi, don'şoară Gothon, matale care citeşti toate duminicile într-o cărţulie, unde-o fi stat colonelu' nost' în vremea cînd nu era pe lumea asta?

— Eh! în purgatoriu, unde!

— Atunci, de ce nu-i ceri matale ştiri despre vestitul ăla de baptist, ibovnicul matale din 1837, care s-a lăsat devale din vîrful unui acoperiş, de unde pui să-i ţină atîtea şi-atîtea slujbe? Ei trebuie că s-or fi întîlnit p-acolo.

— Poate că-i posibil.

— Doar dacă baptistul n-o fi ieşit de-acolo, de cînd tot plăteşti matale pentru asta!

— Păi bun! mă duc seara asta în odaia colonelului, şi cum nu-i trufaş din fire, o să-mi spună el ce ştie... Dar, Célestin, tu nu vrei să mai faci şi altceva? Uite, iar mi-ai frecat cuţitele mele de argint pentru dulce pe piatra de ascuţit!

Invitaţii intrară în salon, unde familia Renault se instalase împreună cu domnul Nibor şi cu colonelul. Îi prezentară pe rînd lui Fougas pe primarul oraşului, pe doctorul Martout, pe maestrul Bonnivet, notar, pe domnul Audret şi trei membri ai comisiei pariziene; cei trei erau obligaţi să-i părăsească înainte de cină. Convivii nu erau întru totul liniştiţi: coastele

lor învinețite de primele mișcări ale lui Fougas le permiteau să presupună că aveau să cineze cu un nebun. Curiozitatea fu însă mai puternică decît frica. Colonelul îi liniști imediat, făcîndu-le o primire din cele mai cordiale. El se scuză pentru faptul că se comportase ca un om care se-ntoarce de pe cealaltă lume. Vorbi mult, un pic prea mult poate, însă lumea era atît de fericită să-l audă, iar cuvintele sale făceau atît de prețioasă ciudățenia evenimentelor, încît el obținu un succes fără rezerve. I se spuse că doctorul Martout fusese unul din principalii factori ai învierii sale, împreună cu o altă persoană, despre care i se promise că îi va fi prezentată mai tîrziu. El mulțumi cu căldură domnului Martout, și întrebă cînd va putea să-și exprime recunoștința față de cealaltă persoană.

— Sper, zise Léon, că o veți vedea astă-seară.

Nu-l mai așteptau decît pe colonelul regimentului 23 de linie, domnul Rollon. Acesta sosi, nu fără greutate, străbătînd talazurile de popor care umpleau rue de la Faisanderie. Era un bărbat de patruzeci și cinci de ani, cu o voce tăioasă, cu figura deschisă. Părul îi era vag încărunțit, dar mustața brună, groasă și cu vîrfurile-n sus, se ținea bine. Vorbea puțin, spunea ce trebuie, știa multe și nu se lăuda: într-un cuvînt, un frumos tip de colonel. El veni direct la Fougas și îi întinse mîna ca unei vechi cunoștințe.

— Scumpul meu camarad, îi spuse, am căpătat un mare interes pentru învierea dumneavoastră, atît în numele meu personal, cît și în numele regimentului. Regimentul 23, pe care am cinstea de a-l comanda, vă dădea ieri onorul ca unui strămoș. Începînd din această zi, el vă va îndrăgi ca pe un prieten.

Nici cea mai mică aluzie la scena de dimineață, cînd domnul Rollon fusese tăvălit la fel ca și ceilalți.

Fougas răspunse cuviincios, dar cu o nuanță de răceală:

— Dragă camarade, spuse el, vă mulțumesc pentru bunele sentimente. E ciudat că destinul mă pune în fața succesorului meu, în chiar ziua în care deschid din nou ochii pe lume, căci, în sfîrșit, nu sînt nici mort, nici general, nu m-am transferat, n-am fost scos la pensie și văd totuși un alt ofițer, mai demn fără îndoială, în fruntea faimosului meu 23. Dacă însă aveți ca deviză: „Onoare și curaj", așa cum dealtfel sînt con-

vins, nu am dreptul să mă plîng, iar regimentul e în mîini bune.

Cina era servită. Doamna Renault îl luă de braţ pe Fougas. Ea îl aşeză în dreapta sa, iar pe domnul Nibor în stînga. Colonelul şi primarul îşi ocupară locurile alături de domnul Renault; ceilalţi convivi la întîmplare şi fără etichetă.

Fougas înghiţi ciorba şi antreurile, luînd şi a doua oară din fiecare fel şi bînd în aceeaşi proporţie. O poftă de pe lumea cealaltă!

— Stimabil amfitrion, îi spuse el domnului Renault, nu vă speriaţi văzîndu-mă că mă năpustesc asupra bucatelor. Am mîncat întotdeauna la fel de mult, în afară de retragerea din Rusia. Aveţi în vedere dealtfel că m-am culcat ieri fără să cinez, la Liebenfeld.

El îl rugă pe domnul Nibor să-i povestească prin ce şir de împrejurări ajunsese de la Liebenfeld la Fontainebleau.

— Îţi aminteşti, spuse doctorul, un neamţ bătrîn, care ţi-a slujit de interpret în faţa consiliului de război?

— Perfect. Un om de treabă care avea o perucă violetă. Am să-mi amintesc toată viaţa, căci nu există două peruci de culoarea aceea.

— Ei bine! omul cu peruca violetă, altfel zis celebrul doctor Meiser, e cel care ţi-a conservat viaţa.

— Unde este? vreau să-l văd, să-i cad în braţe, să-i spun...

— Avea şaizeci şi opt de ani trecuţi atunci cînd ţi-a adus acest mic serviciu: deci ar fi astăzi în al o sută cincisprezecelea an, dacă ar fi aşteptat mulţumirile dumitale.

— Aşadar nu mai este! Moartea l-a răpit recunoştinţei mele!

— Nu ştii încă tot ce îi datorezi. El ţi-a lăsat, în 1824, o avere de trei sute şaptezeci şi cinci de mii franci, al căror legitim proprietar eşti. Or, cum un capital plasat cu cinci la sută se dublează în patrusprezece ani, datorită dobînzilor compuse, dumneata posedai, în 1838, o bagatelă de şapte sute cincizeci de mii franci; în 1852, un milion şi jumătate. În sfîrşit, dacă doreşti să-ţi laşi fondurile în mîinile domnului Nicolas Meiser, din Dantzig, acest om cunsecade îţi va datora trei milioane la începutul lui 1866, adică peste şapte ani. Îţi vom da astă-seară o copie după testamentul binefăcătorului dumi-

tale; e un document foarte instructiv, la care vei putea medita mergînd la culcare.

— Am să-l citesc cu plăcere, zise colonelul Fougas. Însă aurul n-are valoare în ochii mei. Opulența generează moliciunea. Eu! să lîncezesc în trîndăvia fără vlagă a lui Sibaris! Să-mi efeminez simțurile pe un pat de roze, niciodată! Mirosul prafului de pușcă mi-e mai scump decît toate parfumurile Arabiei. Viața n-ar mai avea pentru mine nici farmec nici savoare dacă ar trebui să renunț la tumultul amețitor al armelor. Iar în ziua în care vi se va spune că Fougas nu mai mărșăluiește în rîndurile armatei, veți putea răspunde cu îndrăzneală: Înseamnă că Fougas nu mai este!

Se întoarse către noul colonel al lui 23 și îi spuse:

— O, dumneavoastră, dragul meu camarad, spuneți-le că fastul insolent al bogăției e de o mie de ori mai puțin dulce decît austera simplicitate a soldatului! A colonelului, mai ales! Coloneii sînt regii armatei. Un colonel este mai puțin decît un general, și totuși ceva mai mult. El trăiește mai mult laolaltă cu soldatul, el pătrunde mai mult în intimitatea trupei. El este tatăl, judecătorul, prietenul regimentului său. Viitorul fiecăruia dintre oamenii săi se află în mîinile sale; drapelul e depus sub cortul său, ori în odaia sa. Colonelul și drapelul nu pot fi despărțiți, unul este sufletul, celălalt — trupul!

El ceru domnului Rollon îngăduința de a merge să revadă și să sărute drapelul regimentului 23.

— Îl veți vedea mîine dimineață, răspunse noul colonel, dacă îmi veți face cinstea de a dejuna la mine acasă împreună cu cîțiva dintre ofițerii mei.

El acceptă invitația cu entuziasm și se lansă în mii de întrebări despre soldă, despre efectiv, despre avansare, despre cadrul de rezervă, despre uniformă, despre marele și micul echipament, despre armament, despre teorie. Înțelese fără dificultate avantajele carabinei cu piston, însă zadarnică fu încercarea de a i se explica despre tunul cu țeava ghintuită. Artileria nu era partea lui tare; recunoștea totuși că Napoleon datora numeroase victorii faimoasei lui artilerii.

În timp ce nenumăratele fripturi ale doamnei Renault se succedau pe masă, Fougas întrebă, fără însă a pierde prilejul de a fi nițel mușcător, care erau principalele războaie ale anu-

lui, cîte naţiuni avea Franţa în seamă, dacă nu se gîndea în sfîrşit să reînceapă cucerirea lumii? Informaţiile ce i se dădură, fără a-l satisface în întregime, nu-i răpiră orice speranţă.

— Am făcut bine c-am venit, zise el, e de lucru.

Războaiele din Africa nu-l prea seduceau, cu toate că regimentul 23 dobîndise acolo o frumoasă sporire a gloriei.

— Ca şcoală e un lucru bun, zicea el. Soldaţii trebuie să se formeze altfel decît în grădinile Tivoli, ascunşi după fustele doicilor. Dar de ce dracu' nu sînt aruncaţi cinci sute de mii de oameni în spatele Angliei? Anglia e sufletul coaliţiei, ascultaţi ce vă spun eu!

Cîte argumente trebuiră pentru a-l face să înţeleagă campania din Crimeea, în care englezii luptaseră alături de noi!

— Înţeleg, spunea el, să-i ardem pe ruşi; m-au făcut să-mi mănînc cel mai bun cal al meu. Dar englezii sînt de o mie de ori mai răi! Dacă acest tînăr (împăratul Napoleon III) nu ştie asta, am să i-o spun. Nu mai poate fi vorba de îndurare după ceea ce au făcut în Sfînta Elena! Dacă aş fi fost în Crimeea, comandant şef, aş fi început prin a-i tăbăci ca lumea pe ruşi; după care m-aş fi întors împotriva englezilor şi i-aş fi azvîrlit în mare, care e elementul lor!

I se dădură cîteva amănunte asupra campaniei din Italia şi fu încîntat să afle că regimentul 23 luase o redută sub ochii mareşalului duce de Solferino.

— Asta e tradiţia regimentului, spuse el plîngînd în şervet. Tîlharul ăsta de 23 n-o să facă niciodată altceva! Zeiţa Victoriei l-a atins cu aripa ei!

Ceea ce-l uimi mult, de pildă, e că un război de o asemenea importanţă se terminase într-un timp atît de scurt. Fu nevoie să i se explice că de cîţiva ani se descoperise secretul de a transporta o sută de mii de oameni în patru zile, de la un capăt la celălalt al Europei.

— Bun! spuse el, admit asta. Ceea ce mă miră e că Împăratul n-a inventat acest lucru în 1810, căci avea geniul transporturilor, geniul administraţiei, geniul birourilor, geniul oricărui lucru! Dar desigur că austriecii s-au apărat şi e cu neputinţă pentru dumneavoastră ca în mai puţin de trei luni să fi ajuns la Viena.

— N-am mers atît de departe, într-adevăr.
— N-aţi înaintat pînă la Viena?
— Nu.
— Ei bine, atunci, unde aţi semnat pacea?
— La Villafranco.
— La Villafranco? Prin urmare asta e capitala Austriei?
— Nu, e un sat din Italia.
— Domnule, eu nu admit ca pacea să fie semnată în altă parte decît în capitale. Acesta era principiul nostru, ABC-ul nostru, primul paragraf din *Teorie*. Se pare că lumea s-a schimbat mult de cînd nu mai sînt eu de faţă. Răbdare însă!

Aici, adevărul mă obligă să spun că Fougas se ameţi la desert. Băuse şi mîncase ca un erou din Homer şi vorbise mai copios decît Cicero în zilele lui bune. Aburii vinului, ai cărnii şi ai elocinţei i se urcară la cap. Deveni familiar, îi tutui pe unii, îi repezi pe alţii şi lansă un torent de absurdităţi care ar fi putut pune-n mişcare patruzeci de mori. Beţia lui nu avea nimic brutal şi mai ales nimic abject; ea nu era decît revărsarea unui spirit tînăr, afectuos, vanitos şi dezordonat. Ţinu vreo cinci-şase toasturi: pentru glorie, pentru extinderea frontierelor noastre, pentru nimicirea ultimului englez, pentru domnişoara Mars, speranţă a scenei franceze, pentru sensibilitate, legătură fragilă, dar scumpă, care leagă pe îndrăgostit de obiectul său, pe tată de fiul său, pe colonel de regimentul său!

Stilul său, straniu amestec de familiaritate şi emfază, provocă numeroase zîmbete în rîndul auditoriului. El observă acest lucru şi un rest de suspiciune se trezi în adîncul inimii lui. Din cînd în cînd el se întreba cu glas tare dacă oamenii aceia nu abuzau de naivitatea sa.

— Vai şi amar! strigă el, vai şi amar de aceia care ar vrea să mă facă să iau bostanii drept felinare! Felinarul ar exploda ca o bombă şi ar aduce numai prăpăd în jur!

După asemenea discursuri, nu-i mai rămînea decît să se rostogolească sub masă, iar acest deznodămînt era destul de previzibil. Dar colonelul aparţinea unei generaţii de oameni robuşti, obişnuiţi cu excese de tot felul, la fel de rezistenţi cînd era vorba de plăcere ca şi în faţa primejdiilor, a privaţiunilor şi a eforturilor istovitoare. Atunci cînd doamna Re-

nault îşi mişcă scaunul pentru a arăta că masa luase sfîrşit, Fougas se ridică fără efort, îşi arcui braţul cu graţie şi îşi conduse vecina de masă în salon. Avea umbletul un pic ţeapăn şi dintr-o bucată, dar mergea drept înainte şi fără să se clatine. Bău două cești de cafea şi o cantitate acceptabilă de lichioruri, după care începu să vorbească în modul cel mai rezonabil cu putinţă. Către ceasurile zece, întrucît domnul Martout îşi exprimase dorinţa de a-i auzi povestea, luă loc singur pe banca acuzaţilor, se reculese o clipă şi ceru un pahar cu apă îndulcită. Se aşezară cu toţii în cerc în jurul lui, iar el începu următorul discurs, al cărui stil niţel învechit face apel la indulgenţa dumneavoastră.

13

povestea colonelului fougas, spusă de el însuşi

Să nu vă aşteptaţi ca eu să-mi presar povestirea cu acele flori mai mult agreabile decît solide, cu care imaginaţia se împodobeşte uneori pentru a sulemeni adevărul. Francez şi soldat, eu ignor de două ori artificiul. Prietenia e cea care îmi pune întrebările, sinceritatea e cea care va răspunde.

M-am născut din părinţi săraci, dar cinstiţi, în pragul unui an fecund şi glorios care lumină Jeu de Paume cu o auroră de libertate. Sudul fu patria mea; limba îndrăgită de trubaduri fu aceea pe care o bîiguii în leagăn. Naşterea mea o costă viaţa pe mama. Autorul zilelor mele, modest posesor al unui ogor, îşi uda pîinea cu sudoarea muncii. Primele mele jocuri nu fură acelea ale opulenţei. Pietricelele pestriţe care se gă-

sesc pe malul rîului şi acea insectă bine cunoscută pe care copilăria o face să zburătăcească liberă şi captivă la capătul unui fir, îmi ţinură loc de jucării.

Un bătrîn slujitor al altarului, eliberat din lanţurile întunecate ale fanatismului şi reconciliat cu instituţiile noi ale Franţei, fu Chironul şi Mentorul meu. El mă nutri cu măduva vigurioasă a leilor Romei şi Atenei; buzele sale distilau în urechile mele mierea înmiresmată a înţelepciunii. Onoare ţie, bătrîne doct şi respectabil, care mi-ai dat primele lecţii de ştiinţă şi primele pilde de virtute!

Dar deja acea atmosferă de glorie, pe care geniul unui bărbat şi vitejia unui popor o făcură să plutească peste patria mea, îmi îmbăta toate simţurile şi făcea inima-mi tînără să palpite. Franţa, a doua zi după vulcanul războiului civil, îşi înmănunchease forţele pentru a le lansa asupra Europei, iar lumea uluită, dacă nu supusă, ceda la avîntul torentului dezlănţuit. Care bărbat, care francez ar fi putut privi cu indiferenţă la acest ecou al victoriei repercutat de milioane de inimi?

Abia ieşit din copilărie, simţii că onoarea este mai de preţ decît viaţa. Cîntecul războinic al tobelor smulgea ochilor mei lacrimi bărbăteşti şi curajoase. Şi eu, spuneam urmînd muzica regimentelor pe străzile din Toulouse, şi eu vreau să culeg laurii, de-ar fi să-i ud cu sîngele meu! Palidul măslin al păcii nu-mi stîrnea decît dispreţul. În zadar erau celebrate triumfurile paşnice ale baroului, lîncedele delicii ale comerţului ori finanţelor. Frazei Ciceronilor noştri, togilor magistraţilor noştri, scaunului de fildeş al legislatorilor noştri, opulenţei Medorilor noştri, eu le preferam paloşul. S-ar fi zis că supsesem laptele Bellonei. „Să învingi sau să mori" era deja deviza mea, şi nu aveam încă şaisprezece ani!

Cu ce nobil dispreţ auzeam povestindu-se istoria Proteilor politicii noastre! Cu ce privire scîrbită bravam pe Turcareţii finanţei, ce se lăfăiau pe pernele unei caleşti magnifice, conduşi de un vizitiu galonat către budoarul vreunei Aspasii! Dacă însă auzeam repovestindu-se isprăvile cavalerilor Mesei rotunde, sau celebrîndu-se în versuri elegante vitejia cruciaţilor; dacă hazardul îmi punea sub mînă înaltele fapte ale modernilor noştri Rolanzi, evocate într-un buletin al armatei de către

moştenitorul lui Carol cel Mare, o flacără vestitoare de focul bătăliilor se aprindea în ochii mei juvenili.

Ah! însemna să lîncezesc prea mult, iar frîul meu ros de nerăbdare avea să se rupă poate, cînd înţelepciunea unui tată îl dezlegă.

„Pleacă, îmi zise el, încercînd, în van însă, să-şi înfrîneze lacrimile. Cel ce te-a zămislit nu-i un tiran, şi n-am să-ţi otrăvesc viaţa pe care eu însumi ţi-am dat-o. Credeam că mîna ta va rămîne în cocioaba noastră ca să-mi închidă ochii, însă, cînd patriotismul vorbeşte, egoismul trebuie să tacă. Urările mele te vor însoţi de acum înainte pe cîmpurile unde Marte îi seceră pe eroi. Fie ca tu să meriţi distincţia curajului şi să te dovedeşti bun cetăţean, aşa după cum ai fost un fiu bun!"

Aşa vorbi şi-mi întinse braţele. Căzui la pieptul său, ne amestecarăm lacrimile, iar eu îi făgăduii să mă întorc la cămin de îndată ce steaua onoarei mi-ar fi atîrnat pe piept. Însă, vai! Nefericitul nu avea să mă mai vadă. Parca, aceea care-mi aurea deja firul zilelor mele, pe al lui îl curmă fără milă. Mîna unui străin îi închise pleoapele, în timp ce eu îmi cîştigam întîiul epolet în bătălia de la Iena.

Locotenent la Eylau, căpitan la Wagram şi decorat de propria mînă a Împăratului pe cîmpul de bătaie, şef de batalion în faţa Almeidei, locotenent-colonel la Badajos, colonel la Moscova, am savurat, plină ochi, cupa victoriei. Am băut de asemenea şi potirul soartei potrivnice. Cîmpiile îngheţate ale Rusiei m-au văzut singur, cu un pluton de viteji, ultimă rămăşiţă a regimentului meu, devorînd rămăşiţele pămînteşti ale aceluia care mă purtase de atîtea ori pînă în inima batalioanelor vrăjmaşe. Tandru şi fidel tovarăş al primejdiilor mele, pierzîndu-şi potcoavele în apropiere de Smolensk, pînă şi moartea şi-o închină salvării stăpînului său şi făcu din pielea sa un zid de apărare pentru picioarele mele îngheţate şi învineţite.

Limba mea refuză să evoce povestea nenorocirilor noastre din acea funestă campanie. O voi scrie poate într-o zi cu o pană muiată în lacrimi... lacrimi, tribut al slăbiciunii omeneşti. Surprinşi de anotimpul nămeţilor într-o zonă îngheţată, fără foc, fără pîine, fără încălţări, fără mijloace de transport, lipsiţi de ajutorul artei lui Esculap, hărţuiţi de cazaci, jefuiţi

de țărani, adevărați vampiri, ne vedeam trăsnetele amuțite, căzute în puterea vrăjmașului, scuipînd moartea împotriva noastră însine. Ce să vă mai spun? Trecerea Berezinei, învălmășeala de la Wilna, tot cutremurul de tunetul și dumnezeii ei de soartă... dar simt că durerea mă face să-mi pierd șirul și că povestea mea începe să se-ntunece de amărăciunea acelor amintiri.

Natura și dragostea îmi rezervau scurte, dar prețioase mîngîieri. Refăcut după chinurile acelea istovitoare, petrecui zile fericite pe pămîntul patriei, prin pașnicele vîlcele din Nancy. În timp ce falangele noastre se pregăteau de noi bătălii, în timp ce adunam în jurul drapelului meu trei mii de tineri dar valoroși războinici, foarte hotărîți să croiască pentru nepoții lor drumul onoarei, un sentiment nou, pe care nu-l cunoșteam încă, se strecură pe furiș în sufletul meu.

Împodobită cu toate darurile firii, îmbogățită cu roadele unei educații alese, tînăra și interesanta Clémentine ieșea abia din întunecimile copilăriei pentru a intra în dulcile iluzii ale tinereții. Optsprezece primăveri alcătuiau vîrsta ei; autorii vieții ei ofereau cîte unui șef al armatei o ospitalitate care, deși nu era gratuită, nu era mai puțin cordială. S-o văd și s-o îndrăgesc pe fiica lor fu pentru mine treabă de o zi. Inima ei novice surîse focului meu: la primele mărturisiri ce-mi fură dictate de pasiune îi văzui fruntea îmbujorîndu-se de o tandră pudoare. Schimbarăm jurăminte într-o frumoasă seară de iunie, sub un umbrar de viță, unde fericitul ei tată turna uneori ofițerilor însetați bruna licoare a nordului. Jurai că-mi va fi soție, ea îmi făgădui să-mi aparțină; făcu mai mult chiar. Fericirea noastră tăinuită tuturor avu calmul unui pîrîu a cărui undă pură nu e turburată de furtună și care, curgînd încetișor printre malurile presărate cu flori, răspîndește răcoarea în crîngul care-i protejează modesta curgere.

O lovitură de trăsnet ne despărți unul de celălalt, în clipa cînd legea și altarul se pregăteau să cimenteze niște legături atît de dulci. Plecai înainte de-a fi putut să dau numele meu celei care îmi dăruise inima ei. Făgăduii să mă-ntorc, ea făgădui să mă aștepte, și mă smulsei din brațele-i udat de lacrimile sale, pentru a alerga după laurii de la Dresda și după chiparoșii de la Leipzig. Cîteva rînduri scrise de mîna ei ajun-

seră pînă la mine în răstimpul dintre cele două bătălii: „Vei fi tată", îmi spunea ea. Oare sînt într-adevăr? Dumnezeu știe! M-a așteptat ea oare? Eu așa cred. Trebuie că i s-a părut lungă așteptarea lîngă leagănul acelui copil care are patruzeci și șase de ani astăzi și care ar putea la rîndu-i să-mi fie tată!

Iertați-mă că vă vorbesc atît de mult despre nefericire. Vroiam să trec repede peste această lamentabilă poveste, însă nefericirea virtuții are în ea ceva blînd, care temperează amărăciunea durerii!

La cîteva zile după dezastrul de la Leipzig, gigantul secolului nostru mă chemă în cortul său și îmi spuse:

— Colonele, ești dumneata omul care să traverseze patru armate?

— Da, sire.

— Singur și fără escortă?

— Da, sire.

— E vorba de a duce o scrisoare la Dantzig.

— Da, sire.

— O vei preda generalului Rapp, în mînă.

— Da, sire.

— E posibil să fii prins și ucis.

— Da, sire.

— Iată de ce trimit alți doi ofițeri cu còpii ale aceleiași depeșe. Sînteți trei, inamicii vor ucide doi, al treilea va ajunge, și Franța va fi salvată.

— Da, sire.

— Acela care se va întoarce va fi general de brigadă.

— Da, sire.

Toate amănuntele acestei convorbiri, toate cuvintele Împăratului, toate răspunsurile pe care avui cinstea de a i le adresa sînt încă întipărite în mintea mea. Plecarăm separat toți trei. Vai! nici unul dintre noi nu ajunse la ținta curajului său, și am aflat astăzi că Franța nu fusese salvată. Cînd văd însă niște civili de istorici povestind că Împăratul a uitat să trimită ordine generalului Rapp, mă încearcă o poftă să le tai... cel puțin vorba.

Prizonier al rușilor într-un sat german, avui mîngîierea de a întîlni acolo un savant bătrîn care îmi oferi cea mai rară dovadă de prietenie. Cine mi-ar fi putut spune, atunci cînd

căzui pradă amorțelii frigului în turnul din Liebenfeld, că somnul acela nu avea să fie cel din urmă? Dumnezeu mi-e martor că, adresînd din adîncul inimii un suprem rămas bun Clémentinei, nu-mi făceam iluzii că o voi mai revedea vreodată. Te voi revedea așadar, o, dulce și încrezătoare Clémentine, tu, cea mai bună dintre toate soțiile și probabil dintre toate mamele! Ce spun eu? O revăd! Ochii nu mă-nșală! Chiar ea e! Iat-o așa cum am lăsat-o! Clémentine! vino în brațele mele! La pieptul meu! Așa, vasăzică! ce-mi tot cîntați prin urmare, voi ăștia! Napoleon n-a murit și lumea n-a îmbătrînit cu patruzeci și șase de ani, de vreme ce Clémentine e aceeași!

Logodnica lui Léon Renault tocmai intrase în salon și rămase stană de piatră, văzîndu-se atît de bine primită de colonel.

14

jocul dragostei și al spadei

Cum ea ezita în mod vizibil să se ducă să-i cadă-n brațe, Fougas imită pe Mahomet: alergă la munte.

— O, Clémentine! zise el, acoperind-o de sărutări, soarta prietenă te redă iubirii mele! O regăsesc pe tovarășa vieții mele și pe mama copilului meu!

Tînăra fată, uluită, nu se mai gîndea nici măcar să se apere. Din fericire, Léon Renault o smulse din mîinile colonelului și se așeză între ei ca un om hotărît să-și apere bunul său.

— Domnule! țipă el strîngînd pumnii, te înșeli amarnic de crezi că o cunoști pe domnișoara! Ea nu e din vremea dumi-

tale, e dintr-a noastră; nu e logodnica dumitale, ci a mea; ea n-a fost niciodată mama copilului dumitale, şi socot că va fi mama copiilor mei!

Fougas era de neclintit. Îl înşfăcă pe rival de braţ, îl învîrti ca pe un titirez şi se aşeză din nou în faţa fetei.

— Eşti Clémentine? îi spuse.

— Da, domnule.

— Sînteţi cu toţii martori că este Clémentine a mea!

Léon reveni la atac şi înşfăcă pe colonel de gulerul redingotei, cu riscul de a fi zdrobit de pereţi.

— Destul cu gluma, îi spuse el. Nu cumva ai pretenţia de a le acapara pe toate Clémentinele de pe pămînt? Domnişoara se numeşte Clémentine Sambucco; s-a născut în Martinica, unde dumneata nu ai pus niciodată piciorul, dacă e să cred tot ce-ai povestit adineauri. Ea are optsprezece ani...

— Cealaltă la fel!

— Eh! cealaltă are şaizeci şi patru astăzi, de vreme ce avea optsprezece în 1813. Domnişoara Sambucco e dintr-o familie onorabilă şi cunoscută. Tatăl ei, domnul Sambucco, era magistrat; bunicul ei făcea parte din serviciul administrativ al armatei. Vezi aşadar că nu se-nrudeşte cu dumneata nici de-aproape, nici de departe; iar bunul simţ şi buna-cuviinţă, ca să nu mai vorbim de recunoştinţă, îţi impun ca o datorie s-o laşi în pace!

Îl îmbrînci pe colonel la rîndul său şi-l făcu să cadă într-un fotoliu.

Fougas zvîcni din nou în picioare de parcă fusese aruncat pe un milion de resorturi. Dar Clémentine îl opri cu un gest şi cu un surîs.

— Domnule, îi spuse cu glasul cel mai dezmierdător, nu vă mîniaţi pe el; mă iubeşte.

— Un motiv mai mult, drăcia dracului!

Se calmă totuşi, o făcu pe tînăra fată să se aşeze alături de el, şi o cercetă din cap pînă-n picioare cu toată atenţia imaginabilă.

— Ea este! zise Fougas. Memoria, ochii, inima, totul în mine o recunoaşte şi îmi spune că ea e! Şi totuşi mărturia oamenilor, calculul timpului şi al distanţelor, într-un cuvînt, evidenţa însăşi pare că-şi dă osteneala să mă convingă de

eroare. E oare cu putinţă ca două femei să semene pînă într-atît? Sînt cumva victima unei iluzii a simţurilor? Nu mi-am recăpătat viaţa decît pentru a-mi pierde minţile? Nu; mă recunosc, mă regăsesc pe mine însumi; judecata mea solidă şi dreaptă se orientează neturburată şi fără şovăire în această lume atît de frămîntată şi de nouă. Raţiunea mea nu se clatină decît într-un punct: Clémentine! cred că te revăd şi nu eşti tu! Eh! ce contează, la urma urmei? Dacă destinul care mă scoate din groapă a avut grijă să-mi ofere la trezire portretul celei ce-o iubeam, o face fără îndoială pentru că a hotărît să-mi înapoieze rînd pe rînd toate bunurile pe care le-am pierdut. Peste cîteva zile, epoleţii; mîine drapelul regimentului 23 de linie; astăzi acest adorabil chip care a făcut să-mi vibreze inima pentru prima dată! Vie icoană a trecutului celui mai promiţător şi mai scump, îţi cad la picioare; fii soţia mea!

Acest diavol de om îmbină gestul cu vorba, iar martorii acestei scene neprevăzute deschiseră ochii mari. Mătuşa Clémentinei însă, austera domnişoară Sambucco, socoti că era timpul să-şi arate autoritatea. Îşi întinse spre Fougas mîinile mari şi uscate, îl ridică energic şi îi spuse cu glasul ei cel mai acru:

— Destul, domnule; e timpul să punem capăt acestei farse scandaloase. Nepoata mea nu e pentru dumneata; am făgăduit-o şi am dat-o deja. Află că poimîine, în 19 ale lunii, la orele zece dimineaţa, ea se va căsători cu domnul Léon Renault, binefăcătorul dumitale!

— Iar eu mă opun; auzi dumneata, mătuşă? Şi, dacă e dispusă să-l ia de bărbat pe băiatul ăsta...

— Ce-ai să faci?

— O voi blestema!

Léon nu-şi putu stăpîni rîsul. Blestemul acestui colonel de douăzeci şi patru de ani i se părea mai mult comic decît teribil. Clémentine păli, izbucni în lacrimi şi căzu la rîndul ei la picioarele lui Fougas.

— Domnule, exclamă ea sărutîndu-i mîinile, nu zdrobiţi o o biată fată care vă venerează, care vă iubeşte, care vă va sacrifica fericirea ei dacă i-o cereţi! Pe toate semnele de tandreţe pe care vi le-am arătat din belşug de o lună încoace, pe lacrimile pe care le-am vărsat deasupra sicriului dumneavoas-

tră, pe zelul respectuos pe care l-am depus spre a vă grăbi învierea, vă conjur să ne iertați ofensele. Nu mă voi căsători cu Léon dacă mi-o interziceți; voi face ce veți dori dumneavoastră; vă voi da ascultare în toate privințele; dar, pentru Dumnezeu! nu aruncați blestemul asupră-mi!

— Sărută-mă, zise Fougas. Tu cedezi, eu iert.

Clémentine se ridică strălucind de bucurie și îi întinse frumoasa-i frunte. Stupefacția celor de față, și mai ales a celor interesați, e mai ușor de ghicit decît de descris. O fostă mumie dictînd legi, rupînd căsătorii și impunîndu-și dorințele în casă! Drăgălașa Clémentine, atît de rezonabilă, atît de supusă, atît de fericită să-l ia de bărbat pe Léon Renault, sacrificîndu-și deodată sentimentele, fericirea și aproape datoria sa în fața capriciului unui intrus!... Domnul Nibor recunoscu că asta te putea face să-ți pierzi capul. Cît despre Léon, el s-ar fi dat cu capul de toți pereții dacă nu l-ar fi reținut mama sa.

— Ah! bietul meu copil, îi spunea ea, pentru ce ne-ai adus asta de la Berlin?

— E vina mea! țipă domnul Renault.

— Nu, reluă doctorul Martout, a mea este.

Membrii comisiei pariziene discutau cu domnul Rollon despre noutatea cazului. Înviaseră ei oare un nebun? Revivificarea produsese cumva unele dezordini în sistemul nervos? Oare abuzul de vin și de băuturi din timpul acelei prime mese cauzase o urcare a sîngelui la cap? Ce autopsie curioasă, dacă ar putea, acolo pe loc, să-l disece pe jupînul Fougas!

— Ați face-o degeaba, domnilor, spunea colonelul regimentului 23. Autopsia ar explica poate delirul acestui nefericit, dar ea n-ar putea să dea seamă de impresia produsă asupra fetei. E vorba oare de fascinație, de magnetism, sau ce anume?

În timp ce prietenii și rudele plîngeau, discutau și bîzîiau în jurul său, Fougas, surîzător și senin, se oglindea în ochii Clémentinei, care îl privea cu aceeași duioșie.

— Trebuie să se termine odată! țipă Virginie Sambucco, cea severă. Vino, Clémentine!

Fougas păru uimit.

— Ea nu locuiește la noi?

— Nu, domnule, ea șade la mine!

— Atunci am s-o conduc. Îngeraș! vrei să mă iei de braț?

— O, da, domnule! cu multă plăcere.

Léon scrîșnea din dinți.

— Admirabil! el o tutuiește și ea găsește lucrul ăsta foarte firesc!

Își căută pălăria pentru a ieși cel puțin împreună cu mătușa, dar pălăria nu mai era acolo; Fougas, care nu avea pălărie, o luase simplu. Bietul îndrăgostit își puse pe cap o șapcă și îi urmă pe Fougas și Clémentine odată cu respectabila Virginie, al cărei braț era tăios ca o coasă.

Printr-o întîmplare care se repeta aproape zilnic, colonelul de cuirasieri fu întîlnit din nou în drumul Clémentinei. Fata îi atrase atenția lui Fougas.

— Este domnul du Marnet, îi spuse ea. Cafeneaua sa se află în capătul străzii noastre, iar apartamentul său, lîngă parc. Îl cred foarte îndrăgostit de mica mea persoană, dar el nu mi-a plăcut niciodată. Singurul bărbat pentru care mi-a bătut inima este Léon Renault!

— Ei bine, dar eu? zise Fougas.

— O, cu dumneavoastră, e altceva. Vă respect și mi-e teamă de dumneavoastră. Îmi păreți a fi un bun și respectabil părinte.

— Merci!

— Vă spun adevărul, atît cît îl pot citi în inima mea. Toate acestea nu sînt foarte clare, mărturisesc, însă nu mă înțeleg pe mine însămi.

— Floare azurie a inocenței, ador fîstîceala ta plăcută. Lasă dragostea să-și urmeze cursul, ea îți va vorbi curînd ca stăpîn!

— Nu știu nimic; e posibil... Iată-ne ajunși acasă. Bună seara, domnule! sărutați-mă!... Noapte bună, Léon; nu te lua la harță cu domnul Fougas: îl iubesc din răsputeri, însă pe dumneata te iubesc în alt chip!

Mătușa Virginie nu răspunse la salutul lui Fougas. Cînd cei doi bărbați rămaseră singuri în stradă, Léon merse fără o vorbă pînă la primul felinar. Ajuns aici, se proțăpi cu hotărîre în fața colonelului și îi spuse:

— Așa, deci! domnule, să ne explicăm, acum că sîntem singuri. Nu știu cu ajutorul cărui filtru sau al cărei vrăji ai pus o asemenea prodigioasă stăpînire asupra viitoarei mele

soții; însă eu știu că o iubesc, că sînt iubit de ea de peste patru ani, și că nu mă voi da înapoi de la nici un mijloc pentru a o păstra și a o apăra.

— Prietene, răspunse Fougas, poți să mă înfrunți fără nici o teamă: brațul meu e încătușat de recunoștință. Nu se va scrie în istorie: „Pierre-Victor fu ingrat!"

— Ar fi oare o mai mare ingratitudine să te tai în săbii cu mine decît să-mi furi femeia?

— O, binefăcătorule! încearcă să înțelegi și să ierți! Ferească Dumnezeu ca eu să mă însor cu Clémentine împotriva voinței tale și a ei. De la ea și de la tine însuți vreau s-o obțin. Gîndește-te că mi-e dragă, nu de patru ani cum îți este ție, ci de aproape o jumătate de veac. Pune la socoteală faptul că sînt singur pe lume, și că dulcele-i chip e unica mea mîngîiere. Tu care mi-ai dăruit viața, îmi interzici să trăiesc fericit? Oare nu m-ai readus pe lume decît pentru a mă da pradă durerii? Tigrule ce ești! ia-mi așadar înapoi zilele pe care mi le-ai redat, dacă nu vrei să le consacru adorabilei Clémentine!

— Zău așa! dragul meu, este superb! Trebuie că obișnuința cuceririlor ți-a deformat mintea. Pălăria mea e pe capul dumitale, o iei, fie! Însă numai pentru că viitoarea mea soție îți amintește vag de o domnișoară din Nancy, va trebui să ți-o cedez? Pînă aici!

— Prietene, am să-ți înapoiez pălăria îndată ce-ai să-mi cumperi una nouă, însă nu-mi cere să renunț la Clémentine. Știi tu mai întîi dacă ea ar renunța la mine?

— Sînt sigur!

— Mă iubește.

— Ești nebun!

— Ai văzut-o la picioarele mele.

— Ce contează! La mijloc e frica, respectul, superstiția, diavolul dacă vrei; nu e dragostea!

— Vom vedea noi, după șase luni de căsnicie.

— Dar, țipă Léon Renault, ai oare dreptul să dispui de dumneata însuți? Există o altă Clémentine, cea adevărată; ea ți-a jertfit totul; te-ai angajat pe onoare față de ea; colonelul Fougas este oare surd la glasul onoarei?

— Îți bați joc?... Eu? să mă-nsor cu o femeie de șaizeci și patru de ani?

— Ai datoria s-o faci! dacă nu pentru ea, cel puţin pentru fiul dumitale.

— Fiul meu e băiat mare; are patruzeci şi şase de ani, nu mai are nevoie de sprijinul meu.

— Are nevoie de numele dumitale.

— Am să-l adoptez.

— Legea se opune! Nu ai cincizeci de ani, iar el nu are cu cu cinsprezece ani mai puţin decît dumneata, dimpotrivă!

— Ei bine! îl voi legitima căsătorindu-mă cu tînăra Clémentine!

— Cum vrei dumneata ca ea să recunoască un copil de peste două ori mai în vîrstă ca ea?

— Dar atunci nu pot să-l recunosc nici eu, şi sînt nevoit să mă însor cu bătrîna! Dealtfel, bine-mi şade să-mi sparg capul cu un fiu care poate a şi murit... ce spun eu? poate că nici n-a ajuns la termen! Iubesc şi sînt iubit, iată lucrul solid şi sigur, iar tu vei fi cavalerul meu de onoare!

— Nu încă! Domnişoara Sambucco e minoră iar tutorele ei este tatăl meu.

— Tatăl tău e un om cumsecade; n-o să fie atît de ticălos încît să mi-o refuze.

— Cel puţin o să te întrebe dacă ai o situaţie, un rang, o avere spre a le oferi pupilei sale!

— Situaţia mea? colonel; rangul meu? colonel; averea mea? solda colonelului. Şi milioanele de la Dantzig! nu trebuie să le uit... Iată-ne acasă; dă-mi testamentul acelui bun bătrîn care purta o perucă liliachie; dă-mi de asemenea cărţi de istorie, multe cărţi, pe toate acelea în care se vorbeşte de Napoleon!

Tînărul Renault se supuse cu tristeţe stăpînului pe care singur şi-l luase. Îl conduse pe Fougas într-o odaie bună, îi înmînă testamentul domnului Meiser şi un raft întreg de bibliotecă, apoi îi ură seară bună celui mai de moarte duşman al său. Colonelul îl îmbrăţişă cu forţa şi îi spuse:

— N-am să uit niciodată că îţi datorez viaţa şi pe Clémentine. Pe mîine, nobil şi generos fiu al patriei mele! pe mîine!

Léon coborî la parter, trecu prin faţa sufrageriei, unde Gothon ştergea paharele şi aranja argintăria, îi regăsi pe tatăl

şi pe mama sa, care îl aşteptau în salon. Invitaţii erau plecaţi, lumînările stinse. O singură lampă lumina singurătatea; cei doi mandarini de pe etajeră, nemişcaţi în ungherul lor întunecat, păreau că meditează grav asupra capriciilor norocului.

— Ei bine! întrebă doamna Renault.

— L-am lăsat în camera lui mai nebun şi mai înverşunat ca niciodată. Totuşi, am o idee.

— Cu atît mai bine! zise tatăl, căci noi nu mai avem nici una. Durerea ne-a făcut stupizi. Fără scandal, mai ales! Aceşti soldaţi ai Imperiului erau nişte duelgii teribili.

— O! nu mi-e frică de el! Cea care mă înspăimîntă e Clémentine. Cu cîtă duioşie şi supunere îl asculta pe palavragiul ăsta blestemat!

— Inima femeii e un abis insondabil. În sfîrşit! ce ai de gînd să faci?

Léon îşi expuse vreme îndelungată proiectul pe care îl concepuse pe stradă, în timp ce conversa cu Fougas.

— Lucrul cel mai urgent, zise el, este s-o sustragem pe Clémentine acestei influenţe. Dacă el se îndepărtează mîine, judecata îşi recapătă stăpînirea, şi ne căsătorim poimîine. Lucrul odată făcut, răspund eu de restul.

— Însă cum să îndepărtezi un om atît de înverşunat?

— Nu văd decît un mijloc, dar e aproape infailibil; să-i exploatez patima lui dominantă. Oamenii ăştia îşi închipuie uneori că sînt îndrăgostiţi, dar, în fond, ei nu iubesc decît praful de puşcă. Vorba e să-l aruncăm pe Fougas în curentul ideilor războinice. Dejunul de mîine de la colonelul regimentului 23 va constitui o bună pregătire. L-am făcut să înţeleagă că trebuie înainte de orice să-şi reclame gradul şi epoleţii, şi a căzut în cursă. Se va duce deci la Paris. Poate va da acolo peste vreo deşcă bătrînă pe care o cunoaşte; în orice caz, va reintra în serviciu. Ocupaţiile slujbei lui vor constitui o diversiune puternică; el nu se va mai gîndi la Clémentine pe care eu o voi fi pus la adăpost. Noi sîntem cei care trebuie să-i oferim mijloacele de a bîntui lumea; însă toate sacrificiile băneşti nu înseamnă nimic pe lîngă fericirea aceasta pe care vreau s-o salvez.

Doamna Renault, femeie practică, blama un pic generozitatea fiului ei.

— Colonelul e un ingrat, spunea ea. Deja am făcut prea mult redîndu-i viaţa. Să se descurce acum!

— Nu, zise tatăl. Nu avem dreptul să-l trimitem la plimbare dezbrăcat. Binefacerea obligă!

Această deliberare care durase cinci sferturi bune de ceas fu întreruptă de o hărmălaie înspăimîntătoare. S-ar fi zis că se dărîma casa.

— Tot el este! ţipă Léon. Fără îndoială, un acces de nebunie furioasă!

Porni în goană, urmat de părinţii săi, şi urcă scara sărind cîte patru trepte. O lumînare ardea în pragul odăii. Léon o luă şi împinse uşa întredeschisă.

E oare nevoie să vă mai spun? speranţa şi bucuria vorbeau în el mai tare ca teama. Se credea deja debarasat de colonel. Însă spectacolul oferit ochilor săi îi schimbă brusc cursul ideilor, iar îndrăgostitul acesta nemîngîiat se apucă să rîdă ca un nebun. Un zgomot de lovituri de picioare, de pumni şi de palme; un grup inform rostogolindu-se pe parchet în convulsiile unei lupte desperate; asta e tot ce putu el vedea şi auzi mai întîi. Curînd Fougas, luminat de licărul roşiatic al lumînării, îşi dădu seama că se lupta cu Gothon întocmai ca Iacob cu îngerul, şi intră încurcat şi vrednic de milă în pat.

Colonelul adormise citind istoria lui Napoleon fără să stingă lumînarea. Gothon, după ce-şi terminase serviciul, observă lumină pe sub uşă. Ea îşi aduse aminte de acel sărman baptist care poate că gemea în purgatoriu pentru că-şi dăduse drumul de pe acoperiş. Nădăjduind că Fougas ar fi putut să-i dea veşti despre *ibovnicul* ei, ea bătu de mai multe ori, la început încetişor, apoi mult mai tare. Tăcerea colonelului şi lumînarea aprinsă o făcură pe servitoare să înţeleagă că exista un pericol în locuinţă. Focul putea să cuprindă draperiile şi de aici întreaga casă. Îşi puse deci jos lumînarea, deschise uşa şi se apropie în vîrful picioarelor să stingă lumînarea. Însă, fie că ochii celui adormit au perceput vag trecerea unei umbre, fie că Gothon, o persoană zdravănă şi necioplită, făcuse să trosnească o foaie a parchetului, Fougas se deşteptă pe jumătate, auzi foşnetul unei rochii, visă vreuna din acele aventuri care animau viaţa de garnizoană sub primul imperiu, îşi întinse braţele la întîmplare chemînd-o pe Clémentine! Gothon,

apucată de păr și de corsaj, ripostă cu o palmă atît de masculină încît inamicul se crezu atacat de un bărbat. Din represalii în represalii, sfîrșiră prin a se înșfăca strîns și a se rostogoli pe parchet.

Cui i se făcu rușine? Jupînului Fougas. Gothon se duse la culcare, destul de învinețită; familia Renault vorbi cu cap colonelului și obținu aproape tot ce dori de la dînsul. El făgădui să plece a doua zi, acceptă cu titlu de împrumut suma ce-i fu oferită, și jură să nu se întoarcă fără a-și fi recuperat epoleții și fără a-și fi încasat moștenirea de la Dantzig.

— Atunci, spuse el, am să mă însor cu Clémentine.

Asupra acestui punct, era zadarnică orice discuție cu el: era o idee fixă.

Toată lumea dormi zdravăn în casa Renault: stăpînii casei, deoarece petrecuseră trei nopți albe; Fougas și Gothon, deoarece se snopiseră în bătaie, iar tînărul Célestin deoarece băuse ceea ce rămăsese pe fundul tuturor paharelor.

A doua zi dimineața, domnul Rollon veni să afle dacă Fougas era în stare să vină la el la dejun; nu se temea cîtuși de puțin să-l găsească sub duș. Nicidecum! Smintitul din ajun era cuminte ca o icoană și proaspăt ca un boboc de trandafir. Își rădea barba cu briciul lui Léon și fredona o arietă de Nicolo. Fu fermecător cu gazdele sale și făgădui lui Gothon să-i facă o rentă din succesiunea domnului Meiser.

Îndată ce el plecă la dejun, Léon alergă la logodnica sa.

— Totul merge mai bine, zise el. Colonelul e mult mai rezonabil. A făgăduit să plece chiar astăzi la Paris; ne putem căsători așadar mîine.

Domnișoara Virginie Sambucco lăudă din toată inima acest plan de acțiune, nu numai pentru că făcuse mari pregătiri pentru nuntă, ci mai ales pentru că o căsătorie amînată ar fi fost de poveste în tot orașul. Invitațiile se aflau deja la poștă, primarul fusese anunțat, capela Fecioarei reținută la parohie. A amîna toate acestea pentru capriciul unui strigoi și al unui nebun însemna o nesocotire a uzanțelor, a judecății și a cerului însuși.

Clémentine nu răspundea decît cu lacrimi. Ea nu putea fi fericită, decît căsătorindu-se cu Léon, însă mai degrabă ar fi murit, spunea ea, decît să-i acorde mîna fără îngăduința dom-

nului Fougas. Ea făgădui să-l implore în genunchi, dacă era nevoie, şi să-i smulgă consimţămîntul.

— Dar dacă refuză? Şi e foarte probabil!

— Îl voi implora din nou pînă cînd va spune da.

Cu toţii se unirăn cor spre a-i dovedi că era nebună; mătuşă-sa, Léon, domnul şi doamna Renault, domnul Martout, domnul Bonnivet şi toţi prietenii celor două familii. Ea se supuse în sfîrşit, însă aproape în aceeaşi clipă uşa se deschise şi domnul Audret se năpusti în salon spunînd:

— Ei bine! iată o noutate! Colonelul Fougàs se bate mîine cu domnul du Marnet!

Tînăra fată căzu ca trăsnită în braţele lui Léon Renault.

— Mă pedepseşte dumnezeu, ţipă ea. Iar pedeapsa pentru impietatea mea nu s-a lăsat aşteptată! Mă mai forţezi să-ţi dau ascultare? Voi fi tîrîtă oare în faţa altarului fără dezlegarea lui, în ceasul chiar cînd el îşi va risca viaţa?

Nimeni nu îndrăzni să mai insiste văzînd-o într-o stare atît de jalnică. Léon însă îşi exprimă dorinţa sinceră ca victoria să fie de partea colonelului de cuirasieri. Era nedrept, sînt de acord, dar care îndrăgostit ar putea fi destul de virtuos ca să-i arunce piatra?

Iată în ce chip îşi petrecuse frumosul Fougas acea zi.

La ceasurile zece dimineaţa, doi dintre cei mai tineri căpitani ai lui 23 veniră să-l ia cu ceremonie pentru a-l conduce la casa colonelului. Domnul Rollon locuia un mic palat din epoca imperială. O placă de marmură, încrustată deasupra porţii pentru trăsuri, purta încă cuvintele: *Ministerul finanţelor.* Amintire a epocii glorioase cînd curtea lui Napoleon îl urma pe stăpîn la Fontainebleau!

Colonelul Rollon, locotenentul-colonel, maiorul, cei trei şefi de batălion, chirurgul maior şi vreo zece-doisprezece ofiţeri aşteptau în aer liber sosirea ilustrului strigoi. Drapelul era înălţat în mijlocul curţii, sub paza portdrapelului şi a unui pluton de subofiţeri aleşi pentru această cinste. Muzica regimentului ocupa fundalul tabloului, la intrarea spre grădină. Opt mănunchiuri de arme, improvizate în aceeaşi dimineaţă de către armurierii corpului, împodobeau zidurile şi grilajul. O companie de grenadieri, cu arma la picior, stătea în aşteptare.

La intrarea lui Fougas, fanfara cîntă faimosul: *Pornind spre Siria;* grenadierii prezentară arma; tamburii bătură de atac; subofiţerii şi soldaţii strigară: „Trăiască colonelul Fougas!"; ofiţerii se îndreptară în masă către decanul regimentului lor. Toate acestea nu erau nici regulamentare, nici disciplinare; însă trebuie să le trecem ceva cu vederea unor bravi soldaţi care îşi regăsesc un strămoş. Pentru ei era un fel de desfrîu al gloriei.

Eroul serbării dădu mîna cu colonelul şi cu ofiţerii cu atîta efuziune de parcă reîntîlnise nişte vechi camarazi. Îi salută cordial pe subofiţeri şi pe soldaţi, se apropie de drapel, îşi puse un genunchi pe pămînt, se ridică semeţ, apucă prăjina steagului, se întoarse către mulţimea atentă şi zise:

— Prietenii, după patruzeci şi şase de ani, la umbra drapelului îşi regăseşte astăzi un soldat al Franţei familia. Onoare ţie, simbol al patriei, bătrîn tovarăş al victoriilor noastre, eroic sprijin al nenorocirilor noastre! Vulturul tău luminos a planat peste Europa prosternată şi tremurîndă! Vulturul tău zdrobit încă lupta cu încăpăţînare împotriva destinului şi îi îngrozea pe cei puternici! Onoare ţie care ne-ai condus la glorie, ţie care ne-ai apărat de povara deznădejdii! Te-am văzut mereu înălţat în momentele de supremă primejdie, mîndru drapel al ţării mele! Oamenii cădeau în jurul tău ca spicele retezate de secerător; singur, tu arătai duşmanului tău fruntea ta neînduplecată şi superbă. Gloanţele şi ghiulelele te-au ciuruit cu răni, însă niciodată cutezătorul străin n-a pus mîna pe tine. Fie ca viitorul să-ţi încingă fruntea cu noi lauri! Fie ca tu să cucereşti noi şi întinse regate, pe care fatalitatea nu ni le va mai lua înapoi! Marea epocă va renaşte; crede glasului unui războinic care iese din mormînt pentru a-ţi spune: „Înainte!" Da, o jur pe mormîntul celui care ne comanda la Wagram! Vor fi zile frumoase pentru Franţa, atîta timp cît faldurile tale glorioase vor ocroti soarta bravului regiment 23!

Această elocinţă militară şi patriotică înălţă toate inimile. Fougas fu aplaudat, sărbătorit, îmbrăţişat şi aproape purtat în triumf în sala festinului.

Şezînd la masă în faţa domnului Rollon, ca şi cum ar fi fost un al doilea stăpîn al casei, el prînzi bine, vorbi mult şi bău şi mai mult. Întîlneşti în lume oameni care ameţesc fără

să bea, Fougas nu se număra printre aceştia. Deseori chiar, el mergea mult mai departe, fără să cadă.

Toasturile care se rostiră la desert se distingeau prin energie şi prin cordialitate. Vroiam să le citez pe toate la rînd, însă bag seama că ele ar ocupa prea mult loc şi că ultimele, care fură cele mai mişcătoare, nu erau de o claritate voltairiană.

Se ridicară de la masă la ceasurile două şi se îndreptară în bloc spre cafeneaua militară, unde ofiţerii lui 23 ofereau un punci celor doi colonei. Ei invitaseră, dintr-un sentiment de înaltă curtoazie, pe ofiţerii superiori ai regimentului de cuirasieri.

Fougas, mai beat el singur decît un batalion de elveţieni, distribui o groază de strîngeri de mînă. Însă, prin norul care îi învăluia mintea, el recunoscu figura şi numele domnului du Marnet, şi se strîmbă. Între ofiţeri şi mai ales între ofiţerii de arme diferite, politeţea e nitel excesivă, eticheta cam severă, amorul propriu cam susceptibil. Domnul du Marnet, care era un om de lume, înţelese după atitudinea domnului Fougas că nu se afla în prezenţa unui prieten.

Punciul apăru, pîlpîi, se stinse în puterea sa şi fu împărţit cu polonicul în vreo şaizeci de pahare. Fougas ciocni cu toată lumea, în afară de domnul du Marnet. Conversaţia, care era variată şi zgomotoasă, ridică cu imprudenţă o chestiune de meserie. Un comandant de cuirasieri îl întrebă pe Fougas dacă văzuse acea admirabilă şarjă a lui Bourdesoulle care i-a aruncat pe austrieci în valea Pauen. Fougas cunoscuse personal pe generalul Bourdesoulle şi văzuse cu ochii lui frumoasa manevră de cavalerie grea care decisese victoria de la Dresda. Însă el se gîndi să-i fie dezagreabil domnului du Marnet, afectînd un aer de ignoranţă sau de indiferenţă.

— Pe vremea noastră, zise el, cavaleria servea îndeosebi după bătălie; noi o foloseam pentru a-i aduna pe inamicii pe care îi risipisem.

Se ridicară proteste puternice, fu aruncat în balanţă numele lui Murat.

— Fără-ndoială, fără-ndoială, zise el clătinînd din cap, Murat era un bun general în micul său domeniu; el era perfect satisfăcător pentru ceea ce se aştepta de la el. Dacă, însă, cavaleria îl avea pe Murat, infanteria îl avea pe Napoleon.

Domnul du Marnet observă în mod judicios că Napoleon, dacă cineva ar ține neapărat să-l confiște în folosul unei singure arme, ar aparține artileriei.

— Chiar doresc asta, domnule, răspunse Fougas, artileria și infanteria. Artileria de departe, infanteria de aproape..., cavaleria pe alături.

— Încă o dată iertare, reluă domnul du Marnet, vreți să spuneți pe laturi, ceea ce e cu totul altceva.

— Pe laturi, pe alături, nu-mi pasă! În ceea ce mă privește, dacă aș fi comandant șef, aș pune cavaleria deoparte.

Mai mulți ofițeri de cavalerie se aruncau deja în discuție. Domnul du Marnet îi opri și făcu semn că dorea să-i răspundă singur lui Fougas.

— Și pentru ce, mă rog, ați pune cavaleria deoparte?

— Deoarece cavaleristul este un soldat incomplet.

— Incomplet!

— Da, domnule, iar dovada este că statul e obligat să cheltuiască patru sau cinci sute de franci pe un cal, pentru a-l completa! Iar atunci cînd calul primește un glonte sau o lovitură de baionetă, cavaleristul nu mai e bun de nimic. Ați văzut vreodată un călăreț pe jos? E ceva nostim!

— Eu mă văd zilnic umblînd pe jos, și nu mă găsesc ridicol.

— Sînt prea politicos ca să vă contrazic!

— Iar eu domnule, sînt prea drept pentru a opune un paradox altuia. Ce-ați crede despre logica mea, dacă v-aș spune (ideea nu-mi aparține, am găsit-o într-o carte), dacă v-aș spune: Stimez infanteria, dar infanteristul este un soldat incomplet, un dezmoștenit, un infirm lipsit de acel complement firesc al războinicului, care se numește cal! Îi admir curajul, recunosc că se face util în bătălii, dar, în sfîrșit, sărmanul, nu are decît două picioare în serviciul său, pe cînd noi avem patru! Găsiți că un călăreț pe jos este ridicol; dar infanteristul este oare totdeauna foarte strălucit atunci cînd i se pune un cal între picioare? Am văzut excelenți căpitani de infanterie pe care ministrul de război îi punea cu cruzime în încurcătură numindu-i șefi de batalion. Ei spuneau, scărpinîndu-se-n ureche: „Nu totul e să urci în grad, mai trebuie să urci și pe cal!"

Această glumă veche amuză o clipă auditoriul. Rîseră, iar lui Fougas încet-încet îi sări mustarul.

— În vremea mea, zise el, un infanterist devenea cavalerist în douăzeci şi patru de ceasuri, iar aceluia care ar vrea să facă o partidă de călărie cu mine, cu sabia-n mînă, i-aş arăta eu ce înseamnă infanteria!

— Domnule, răspunse rece domnul du Marnet, nădăjduiesc că prilejurile nu vă vor lipsi la război. Acolo îşi arată un adevărat soldat talentul şi curajul. Infanterişti şi cavalerişti, noi aparţinem cu toţii Franţei. Pentru dînsa beau eu, domnule, şi sper că nu veţi refuza să ciocniţi paharul cu mine. Pentru Franţa!

Era, pe crucea mea, un lucru bine vorbit şi bine încheiat. Clinchetele paharelor dădură dreptate domnului du Marnet. Fougas însuşi se apropie de adversarul său şi ciocni sincer cu el. Însă îi spuse la ureche, graseind apăsat:

— Sper, la rîndul meu, că nu veţi refuza partida de sabie pe care am avut onoarea să v-o ofer?

— Cum doriţi, zise colonelul de cuirasieri.

Strigoiul, mai beat ca oricînd, ieşi din mulţime împreună cu doi ofiţeri pe care îi luă la-ntîmplare. Le declară că se considera ofensat de domnul du Marnet, că provocarea era făcută şi acceptată, şi că afacerea avea să meargă de la sine.

— Cu atît mai mult, adăugă el confidenţial, cu cît există o femeie între noi! Iată condiţiile mele, cu totul în onoarea infanteriei, a armatei şi a Franţei: ne vom lupta călare, goi pînă la centură, călărind fără şa pe doi armăsari! Arma? sabia de cavalerie! La prima sîngerare! Vreau să aplic o lecţie unui marţafoi, nicidecum să răpesc un soldat Franţei!

Aceste condiţii fură socotite absurde de martorii domnului du Marnet; fură acceptate totuşi, căci onoarea militară cere să fie înfruntate toate primejdiile, chiar absurde.

Fougas folosi restul zilei ducîndu-i la exasperare pe bieţii Renault. Mîndru de puterea ce-o exercita asupra Clémentinei, îşi declară intenţiile, jură s-o ia de soţie îndată ce-şi va fi redobîndit gradul, familia şi averea şi îi interzise să dispună, pînă atunci, de ea însăşi. Îi repezi pe Léon şi pe părinţii acestuia, le refuză serviciile şi părăsi casa lor după un solemn schimb de cuvinte grele. Léon încheie spunînd că nu-şi va

ceda soția decît odată cu viața; colonelul ridică din umeri și se întoarse pe călcîie, luînd cu el, fără să se sinchisească, hainele tatălui și pălăria fiului. Ceru 500 de franci domnului Rollon, închirie o cameră la hotelul Cadran-Bleu, se culcă fără să cineze și dormi neîntors pînă la sosirea martorilor săi.

Nu fu nevoie să i se povestească ce se petrecuse în ajun. Aburii punciului și ai somnului se risipiră într-o clipă. Își cufundă capul și mîinile într-un ciubăr cu apă rece și zise:

— Iată toaleta mea. Acum, vive l'Empereur! Să facem alinierea!

Terenul ales de comun acord era cîmpul de manevre. Acesta e o cîmpie nisipoasă, înconjurată de pădure, la o bună depărtare de oraș. Toți ofițerii din garnizoană se duseră acolo singuri; nu trebui să-i invite nimeni. Numeroși soldați alergară acolo în ascuns și ocupară locurile în copaci. Jandarmeria însăși împodobea cu prezența sa această mică serbare de familie. Lumea mergea să vadă încleștîndu-se într-un turnir eroic nu numai infanteria și cavaleria, dar și vechea și noua armată. Spectacolul răspunse pe deplin așteptării publicului. Nimeni nu fu ispitit să fluiere piesa și toată lumea fu mulțumită pentru banii dați.

La ceasurile nouă precis, combatanții intrară în arenă împreună cu cei patru martori și cu judecătorul de cîmp. Fougas, gol pînă la centură, era frumos ca un zeu tînăr. Trupul său zvelt și nervos, capul său surîzător și semeț, virilă cochetărie a mișcărilor sale îi aduseră un succes de la intrare. El își calbra calul englezesc și saluta asistența cu vîrful sabiei.

Domnul du Marnet, blond, puternic, destul de păros, modelat ca un Bacchus indian și nu ca un Achille, lăsa să i se vadă pe frunte un nor ușor de neliniște. Nu trebuia să fii vrăjitor ca să ghicești că acest duel *in naturalibus*, sub ochii propriilor săi ofițeri, îi părea inutil și chiar ridicol. Calul său era un demi-sînge *percheron*, un animal viguros și focos.

Martorii lui Fougas călăreau destul de prost; ei își împărțeau atenția între luptă și scările șeii lor. Domnul du Marnet alesese pe cei mai buni doi călăreți din regimentul său, un șef de escadron și un căpitan comandant. Judecătorul de cîmp era colonelul Rollon, excelent călăreț.

La semnalul pe care acesta îl dădu, Fougas goni drept spre

adversarul său, prezentînd vîrful sabiei în poziția de gardă, ca un soldat de cavalerie care-i atacă pe infanteriști în careu. Dar el se opri la trei lungimi de cal și descrise în jurul domnului du Marnet șapte sau opt cercuri rapide, întocmai ca un arab într-o *fantasia*. Domnul du Marnet, obligat să se învîrtă pe loc, apărîndu-se din toate părțile, dădu pinteni calului, rupse cercul, ieși în cîmp liber și amenință să reînceapă aceeași manevră în jurul lui Fougas. Însă strigoiul nu-l aștepta. El o luă la fugă în mare galop și făcu un tur de hipodrom, mereu urmărit de domnul du Marnet. Cuirasierul, mai greu și călărind un cal mai puțin iute, fu distanțat. El se răzbună, strigîndu-i lui Fougas: „Hei! Domnule! trebuia să-mi spui că e o alergare și nu o luptă! Mi-aș fi luat cravașa în locul spadei!" Însă deja Fougas se întorcea asupra lui, gîfîind și furios. „Așteaptă-mă acolo! strigă el; ți l-am arătat pe călăreț, acum ai să-l vezi pe soldat!"

Și îi dădu cu vîrful sabiei o lovitură care l-ar fi străpuns ca pe un cerc de butoi, dacă domnul du Marnet n-ar fi reușit să pareze la timp. El ripostă printr-o frumoasă lovitură de cuartă, destul de puternică pentru a-l despica în două pe infailibilul Fougas. Dar celălalt era mai agil ca o maimuță. Pară cu tot corpul, lăsîndu-se să alunece la pămînt, și sări în spinarea calului său în aceeași clipă.

— Complimentele mele! spuse domnul du Marnet. Nici la circ nu se face mai bine!

— Și nici la război, răspunse celălalt. Ah! sceleratule! Batjocorești vechea armată? Ține! Ratat! Mulțumesc pentru ripostă, dar încă nu e cea bună; n-am să mor din asta! Na! Ține! ține! Ah! pretinzi că infanteristul e un om incomplet! Noi o să-ți descompletăm membrele! Na, cizmă! A parat-o! Și crede poate că se va plimba diseară pe sub ferestrele Clémentinei! Na! ține pentru Clémentine, și ține pentru infanterie! O parezi și pe asta? Da, trădătorule! Dar asta? Iarăși! nu cumva ai să le parezi pe toate, dumnezeii mamii ei! Victorie! Ah! domnule! Îți curge sînge! Ce-am făcut? La naiba spada și calul și tot! Maior! maior, dă fuga iute! Domnule, dă-ți drumul în brațele mele! Animal ce sînt! Ca și cînd toți soldații n-ar fi frați! Prietene, iartă-mă! Aș vrea să răscumpăr fiecare picătură din sîngele tău cu tot sîngele meu! Mizera-

bilul de Fougas, incapabil să-şi stăpînească patimile-i feroce! O, dumneata, Esculap al lui Marte! spune-mi că firul zilelor nu-i va fi curmat! Nu i-aş supravieţui, căci e un viteaz!

Domnul du Marnet avea o crestătură magnifică ce-i brăzda braţul şi flancul stîng iar sîngele şiroia înfiorător. Chirurgul, care se aprovizionase cu apă hemostatică, se grăbi să oprească hemoragia. Rana era mai mult lungă decît profundă; putea fi vindecată în cîteva zile. Fougas îl purtă el însuşi pe adversarul său la trăsură şi nu fu lucrul pe care-l făcu cu cea mai mică energie. Vroi neapărat să se alăture celor doi ofiţeri care-l duceau pe domnul du Marnet acasă; îl copleşi pe rănit cu proteste şi îi jură tot drumul o prietenie veşnică. Ajunşi acasă, îl culcă, îl sărută, îl scăldă în lacrimile sale şi nu-l părăsi decît atunci cînd îl auzi sforăind.

Bătea de ceasurile şase; el se duse să cineze la hotel împreună cu martorii săi şi cu judecătorul de cîmp, pe care-i invitase după bătălie. Îi trată magnific şi se ameţi la fel.

15

în care se va vedea că nu e departe de la capitoliu la stînca tarpeiană

A doua zi, după o vizită la domnul du Marnet, îi scrise Clémentinei:

Lumina vieţii mele, eu părăsesc aceste locuri, martore ale funestului meu curaj şi depozitare ale iubirii mele. În sînul capitalei, la picioarele tronului îmi port eu primii paşi. Dacă moştenitorul zeului bătăliilor nu este surd la glasul sîngelui

ce-i curge în vine, el îmi va reda spada şi epoleţii pentru ca eu să le depun la picioarele tale. Să-mi fii credincioasă, aşteaptă, nădăjduieşte: fie ca aceste rînduri să-ţi slujească drept talisman împotriva primejdiilor ce-ţi ameninţă independenţa. O, Clémentine a mea, păstrează-te pentru al tău

VICTOR FOUGAS

Clémentine nu-i răspunse nimic, însă, în clipa cînd el urcă în vagon, fu acostat de un comisioner care îi înmînă un frumos portofel din piele roşie şi o luă la fugă de-i sfîrîiau călcîiele. Carnetul acesta nou-nouţ, solid şi bine închis, conţinea o mie douăsute de franci în bancnote, toate economiile tinerei fete. Fougas nu avu timp să chibzuiască asupra acestui subiect delicat. El fu împins în vagon, locomotiva fluieră şi trenul porni.

Colonelul începu prin a rememora diferitele evenimente care se succedaseră în viaţa sa în mai puţin de o săptămînă. Arestarea sa pe gheţurile Vistulei, condamnarea sa la moarte, captivitatea în fortăreaţa de la Liebenfeld, deşteptarea sa la Fontainebleau, invazia din 1814, întoarcerea din insula Elba, cele o sută de zile, moartea Împăratului şi a regelui Romei, restauraţia bonapartistă din 1852, întîlnirea unei tinere fete întru totul asemănătoare cu Clémentine Pichon, drapelul regimentului 23, duelul cu un colonel de cuirasieri, toate acestea, lui Fougas, nu-i luaseră mai mult de patru zile! Noaptea din 11 noiembrie 1813 spre 17 august 1859 îi părea chiar ceva mai puţin lungă decît altele; era singura dată cînd dormise neîntors şi fără vise.

Un spirit mai puţin activ, o inimă mai puţin fierbinte ar fi căzut poate într-o oarecare melancolie. Căci, în sfîrşit, cel care a dormit patruzeci şi şase de ani trebuie să se simtă cam dezrădăcinat în propria-i ţară. Fără rude, fără prieteni, fără un chip cunoscut pe toată faţa pămîntului! Adăugaţi o mulţime de cuvinte, de idei, de obiceiuri, de invenţii noi care îl fac să simtă nevoia unui cicerone şi care îi dovedesc că este un străin. Însă Fougas, redeschizînd ochii, se aruncase direct în miezul acţiunii, urmînd preceptul lui Horaţiu. Îşi improvizase prieteni, duşmani, o armată, un rival. Fontainebleau, al doilea

oraș natal al său, era în mod provizoriu centrul existenței sale. Aici se simțea iubit, urît, temut, admirat, în sfîrșit, cunoscut. El știa că în această subprefectură numele său n-ar mai putea fi rostit fără a trezi un ecou. Dar ceea ce îl lega mai ales de epoca modernă era înrudirea sa bine stabilită cu marea familie a armatei. Pretutindeni unde fîlfîie un drapel francez, soldatul, tînăr sau bătrîn, se simte acasă. În jurul acestei clopotnițe a patriei, în alt chip scumpă și sacră decît clopotnița din sat, limba, ideile, instituțiile se schimbă puțin. În zadar mor oamenii; ei sînt înlocuiți cu alții care le seamănă, care gîndesc, vorbesc și acționează la fel; care nu se mulțumesc să îmbrace uniforma înaintașilor lor; ci le moștenesc și amintirile, gloria lor dobîndită, tradițiile lor, glumele, anumite intonații ale glasului lor. Acest lucru explică subita prietenie a lui Fougas pentru noul colonel al lui 23, după o primă pornire de gelozie, precum și brusca simpatie pe care o dovedi față de domnul du Marnet, îndată ce văzu curgîndu-i sîngele din rană. Certurile între soldați sînt discuții de familie, care nu desființează rudenia.

Ferm convins că nu era singur pe lume, domnul Fougas se bucura de toate obiectele noi pe care civilizația i le punea sub ochi. Iuțeala drumului de fier îl amețea în mod pozitiv. Era cuprins de un adevărat entuziasm pentru această forță a aburului, a cărei teorie rămînea literă moartă pentru el, dar el se gîndea la rezultate:

„Cu o mie de mașini ca aceasta, cu două mii de tunuri ghintuite și cu două sute de mii de vlăjgani ca mine, Napoleon ar fi cucerit lumea în șase săptămîni. Pentru ce tînărul ăsta care se află la tron nu se slujește oare de instrumentele pe care le are în mînă? Poate că nu s-a gîndit la asta. Bun, am să văd eu. Dacă o să-mi lase impresia unui om de ispravă, am să-i prezint ideea mea, el o să mă numească ministru de război și — înainte marș!“

Ceruse să i se explice la ce foloseau acele lungi fire de oțel care alergă pe stîlpi de-a lungul drumului.

„Fir-ar să fie! zicea el, iată niște aghiotanți rapizi și discreți. Puneți toată chestia asta în mîinile unui șef de stat-major ca Berthier și universul va fi prins ca într-o plasă prin simpla voință a unui om!“

Meditația îi fu întreruptă, la trei kilometri de Melun, de sunetele unei limbi străine. Ciuli urechea, apoi sări în sus în colțul său ca un om care s-a așezat pe o legătură de spini. Oroare! era engleza! Unul din acei monștri care l-au asasinat pe Napoleon în Sfînta Elena, pentru a-și asigura monopolul bumbacului, intrase în compartiment împreună cu o femeie destul de drăguță și cu doi copii magnifici.

— Conductor! oprește! strigă Fougas, aplecîndu-se cu trupul pe jumătate în afara portierei.

— Domnule, îi spuse englezul într-o franceză corectă, vă sfătuiesc să aveți răbdare pînă la stația următoare. Conductorul nu vă aude și riscați să cădeți pe linie. Dacă de-acum încolo v-aș putea fi de folos cu ceva, am aici un clondir cu rachiu și o farmacie de voiaj.

— Nu, domnule, răspunse Fougas pe tonul cel mai arogant. N-am nevoie de nimic și mai degrabă aș muri decît să accept ceva de la un englez! Dacă chem conductorul, e pentru a mă muta în alt vagon și a-mi purifica ochii de un dușman al Împăratului!

— Vă asigur, domnule, replică englezul, că eu nu sînt un dușman al Împăratului. Am avut cinstea de a fi primit la dînsul atunci cînd locuia la Londra; el a binevoit chiar să se oprească pentru cîteva zile la micul meu castel din Lancashire.

— Cu atît mai bine pentru dumneata dacă acest tînăr este destul de amabil pentru a uita ce i-ați făcut familiei sale; dar Fougas nu va ierta niciodată crimele voastre împotriva țării mele!

Acestea spuse, întrucît trenul intra în gara Melun, deschise portiera și se năpusti în alt compartiment. Se trezi singur în fața a doi domni tineri care nu aveau fizionomii engleze și care vorbeau franceza cu cel mai pur accent din Touraine. Și unul și celălalt își purtau emblemele la degetul mic, pentru ca nimeni să nu ignore calitatea lor de gentilomi. Fougas era prea plebeian pentru a gusta prea mult nobilimea; însă, ieșind dintr-un compartiment populat de insulari, fu fericit să întîlnească doi francezi.

— Prieteni, zise el aplecîndu-se spre ei cu un zîmbet cordial, noi sîntem copii ai aceleiași mume. Vă salut; aspectul dumneavoastră mă întremează!

Cei doi tineri făcură ochii mari, se înclinară pe jumătate şi se izolară în conversaţia lor, fără a răspunde în alt mod avansurilor lui Fougas.

— Prin urmare, dragul meu Astophe, zicea unul, l-ai văzut pe rege la Froshdorf?

— Da, bunul meu Améric; şi m-a primit cu graţia cea mai mişcătoare. „Viconte, mi-a spus el, dumneavoastră sînteţi dintr-un sînge cunoscut pentru fidelitatea sa. Ne vom aminti de dumneavoastră, în ziua în care Dumnezeu ne va restabili pe tronul strămoşilor noştri. Spuneţi bravei noastre nobilimi din Touraine că implorăm rugăciunile ei şi că noi nu o uităm niciodată în rugăciunile noastre".

— Pitt şi Cobourg! murmură Fougas printre dinţi. Uite doi voinici care conspiră cu armata lui Condé! Răbdare, însă!

Strînse pumnii şi trase cu urechea.

— Nu ţi-a spus nimic despre politică?

— Cîteva vorbe-n vînt. Între noi fie zis, eu nu cred că se prea ocupă de asta; el aşteaptă evenimentele.

— Nu va mai aştepta multă vreme.

— Cine ştie?

— Cum aşa! cine ştie? Imperiul nu o mai duce nici şase luni. De Montereau o spunea încă lunea trecută, la mătuşa mea, călugăriţa.

— Eu le dau un an, deoarece campania lor din Italia i-a întărit în rîndul poporului de jos. O! nu m-am jenat să i-o spun regelui!

— Pe toţi dracii! domnilor, e prea de tot! îi întrerupse Fougas. Oare în Franţa nişte francezi să vorbească astfel despre instituţiile franceze? Întoarceţi-vă la stăpînul vostru, spuneţi-i că imperiul este veşnic, deoarece este întemeiat pe granitul popular şi cimentat cu sîngele eroilor. Iar dacă regele vă întreabă cine a spus asta, să-i răspundeţi: colonelul Fougas, decorat la Wagram de propria mînă a Împăratului!

Cei doi tineri se priviră, schimbară un zîmbet, iar vicontele spuse către marchiz:

— What is that?

— A madman.

— No, dear: a mad dog.

— Nothing else.*

— Foarte bine, domnilor, strigă colonelul. Vorbiți englezește acum; sînteți demni de asta!

Se mută în alt compartiment la stația următoare și dădu peste un grup de pictori tineri. Îi numi discipoli ai lui Xeuxis și le ceru veşti despre Gérard, despre Gros și despre David. Domnii aceştia găsiră gluma originală și îi recomandară să meargă să-l vadă pe Talma în noua tragedie a lui Arnault.

Fortificațiile Parisului îl uimiră mult, îl scandalizară un pic.

— Nu-mi place asta, spuse el vecinilor săi. Adevăratul zid de apărare al Capitalei este curajul unui mare popor. A îngrămădi bastioane în jurul Parisului înseamnă a spune dușmanului că poate birui Franța.

Trenul se opri în sfîrșit în gara Mazas. Colonelul, care nu avea bagaje, porni țanțoș, cu mîinile în buzunare, în căutarea hotelului Nantes. Cum petrecuse trei luni la Paris prin anul 1810, el credea că cunoaște orașul. Iată de ce nu întîrzie să se rătăcească, ajungînd aici. Însă, în diferitele cartiere pe care le străbătu la-ntîmplare, el admiră marile schimbări care se făcuseră în absența sa. Fougas adora străzile foarte lungi, foarte largi, mărginite de case mari, uniforme; el fu obligat să recunoască că edilitatea pariziană se apropia activ de idealul său. Nu era încă perfecțiunea absolută, dar ce progres!

Printr-o iluzie foarte naturală, el se opri de douăzeci de ori pentru a saluta figuri cunoscute; nimeni nu-l recunoscu însă.

După cinci ceasuri de mers, ajunse în Place du Carroussel. Hotelul Nantes nu mai era acolo; în schimb, Luvrul fusese terminat. Fougas pierdu un sfert de ceas privind acest monument și o jumătate de ceas contemplînd doi zuavi din gardă, care jucau pichet. El se informă dacă Împăratul se afla la Paris; i se arătă drapelul care fîlfîia pe Tuileries.

„Bun, zise el, trebuie însă mai întîi să mă îmbrac în haine noi."

Reținu o cameră la hotelul din strada Saint-Honoré și-l întrebă pe băiatul de servici care era cel mai celebru croitor

* — Ce-i asta? — Un nebun. — Nu, dragul meu: un cîine turbat. — Nimic altceva. (în engleză, în original).

din Paris. Băiatul îi împrumută un *Almanah al comerțului.* Fougas caută pe cizmarul Împăratului, pe lenjerul Împăratului, pe pălărierul, pe croitorul, pe frizerul, pe mănușarul Împăratului; își notă numele și adresele lor în carnetul primit de la Clémentine, după care luă o trăsură și porni după cumpărături.

Cum avea piciorul mic și bine format, el găsi fără dificultate încălțăminte de gata; i se făgădui de asemenea să i se aducă în cursul serii toată lenjeria de care avea nevoie. Însă atunci cînd îi explică pălărierului ce fel de obiect avea de gînd să-și planteze pe cap, el întîmpină mari dificultăți. Idealul său era o pălărie enormă, largă sus, îngustă la bază, îngroșată la margini, cambrată în spate și în față; pe scurt, mobila istorică căreia întemeietorul Boliviei îi dăduse odinioară numele său. A fost nevoie să se răscolească magaziile și să se scotocească pînă și arhivele pentru a se găsi ce dorea el.

— În sfîrșit! exclamă pălărierul, iată obiectul dumneavoastră. Dacă e pentru un costum de teatru, veți fi mulțumit: efectul comic este asigurat.

Fougas răspunse sec că pălăria aceasta era mult mai puțin ridicolă decît toate cele care circulau pe străzile Parisului.

La celebrul croitor din rue de la Paix, avu loc aproape o bătălie.

— Nu, domnule, spuse Alfred, n-am să vă fac niciodată o redingotă cu brandemburguri și un pantalon à la cosaque! Duceți-vă la Babin ori la Moreau, dacă doriți un costum de carnaval; dar nu se va putea spune că un bărbat atît de bine făcut a ieșit de la noi în chip de caricatură!

— Tunetu' și patria! răspundea Fougas; dumneata ești cu un cap mai mare ca mine, domnule uriaș, dar eu sînt colonel al marelui Imperiu și nu tamburii majori sînt cei care trebuie să dea ordine coloneilor!

Diavolul acesta de om avu ultimul cuvînt. I se luă măsura, se deschise un album și i se promise că va fi îmbrăcat, în douăzeci și patru de ore, după ultima modă din 1813. I se arătară stofe pe alese, stofe englezești. Le refuză cu dispreț.

— Postav albastru francez, spuse el, și fabricat în Franța! Și croiește-mi-l în așa fel ca toți cei care mă vor vedea trecînd în civil să exclame: „E un militar"!

Ofiţerii din vremea noastră au exact cochetăria inversă; ei se străduiesc să semene cu toţi ceilalţi *gentlemeni* atunci cînd îmbracă haina civilă.

Fougas îşi comandă, în strada Richelieu, un guler de satin negru care ascundea cămaşa şi se ridica pînă la urechi; apoi coborî spre Palais-Royal, intră într-un restaurant celebru şi comandă o cină. Cum prînzise la botul calului într-o patiserie de pe bulevard, pofta sa, aţîţată de atîta umblat, făcu minuni. Bău şi mîncă ca la Fontainebleau. Însă nota de plată îi păru greu de digerat: avea de dat o sută zece franci şi cîteva centime. „Drace! zise el, viaţa s-a scumpit la Paris!“ Rachiul intra în acest total pentru o sumă de nouă franci. I se servise o sticlă şi un păhărel cît un degetar; jucăria aceea îl amuzase pe Fougas; găsi distractiv să-l umple şi să-l golească de douăsprezece ori. Însă, ridicîndu-se de la masă, el nu era beat: o veselie plăcută, nimic mai mult. Îi reveni fantezia să recîştige cîteva monede de o sută de centime pe numărul 113. Un negustor de sticle stabilit în casă îl informă că Franţa nu mai juca de vreo treizeci de ani. Porni mai departe pînă la Théâtre-Français pentru a vedea dacă nu cumva comedianţii Imperiului dădeau vreo frumoasă tragedie, dar afişul îi displăcu. Comedii moderne, jucate de actori noi! Nici Talma, nici Fleury, nici Thénard, nici soţii Baptiste, nici domnişoara Mars, nici domnişoara Raucourt! Se înfiinţă la Operă, unde se dădea *Carol al VI-lea*. Muzica îl năuci la început; nu era obişnuit să audă atîta zgomot în afara cîmpurilor de luptă. Curînd, totuşi, urechile sale deveniră mai rezistente la larma instrumentelor; oboseala zilei, plăcerea de a şedea comod, acţiunea digestiei, îl făcură să aţipească. Se deşteptă cu o tresărire la acest faimos cîntec patriotic:

„Război tiranilor! în veci de veci, în Franţa,
Englezul nu va fi stăpîn!

— Nu! răcni el, întinzînd braţele spre scenă. Niciodată! s-o jurăm cu toţi împreună pe altarul sacru al patriei! Piară perfidul Albion! Vive l'Empereur!

Spectatorii de la parter şi din fotoliile de orchestră se ridicară în acelaşi timp, mai puţin pentru a se asocia jurămîntu-

lui lui Fougas cît pentru a-i impune tăcere. În antractul următor, un comisar de poliție îi spuse la ureche că atunci cînd ai luat o asemenea cină mergi la culcare în liniște, în loc să tulburi reprezentația de la Operă.

El răspunse că cinase după cum îi era obiceiul și că acea explozie a unui sentiment patriotic nu pornea din stomac.

— Dar, spuse el, întrucît în acest palat al opulenței trîndave ura față de dușman este stigmatizată ca o crimă, mă duc să respir un aer mai liber și să salut templul Gloriei înainte de a merge la culcare.

— Veți face foarte bine, spuse comisarul.

Se îndepărtă, mai semeț și cu pieptul mai bombat ca oricînd, ajunse la linia bulevardelor și o străbătu cu pași mari pînă la templul corinthian de la capătul ei. În drum, admiră mult iluminatul orașului. Domnul Martout îi explicase fabricarea gazului, el nu înțelesese nimic, dar flacăra aceea roșie și vie era pentru ochii săi o adevărată încîntare.

Cînd ajunse în dreptul monumentului care domină intrarea străzii Royale, se opri pe trotuar, se reculese o clipă și zise:

— Inspiratoare a acțiunilor frumoase, văduvă a marelui biruitor al Europei, o, Glorie! primește omagiul amantului tău Victor Fougas! Pentru tine am îndurat foamea, sudoarea și nămeții și am mîncat pe cel mai credincios dintre bidivii. Pentru tine, sînt gata să înfrunt alte primejdii și să văd din nou moartea în față pe toate cîmpurile de bătaie. Eu te prefer fericirii, bogăției, puterii. Nu refuza ofranda inimii mele și jertfa sîngelui meu. Drept răsplată pentru atîta iubire, eu nu cer decît un surîs din ochii tăi și un laur căzut din mîna ta!

Rugăciunea asta ajunse fierbinte la urechile sfintei Maria-Magdalena, protectoarea fostului templu al Gloriei. Tot astfel achizitorul unui castel primește cîteodată o scrisoare adresată fostului proprietar.

Fougas se întoarse, trecînd prin rue de la Paix și prin piața Vendôme, și salută singura figură cunoscută pe care o mai întîlnea în Paris. Noul costum al lui Napoleon de pe coloană nu-i era defel pe plac. El prefera mica pălărie în locul coroanei și redingota cenușie în locul mantiei teatrale.

Noaptea fu agitată. Mii de planuri diferite se încrucișau în

toate sensurile în creierul colonelului. El își pregătea discursurile pe care avea să le țină Împăratului, adormea în mijlocul unei fraze și se trezea tresărind, crezînd că a prins o idee care dispărea brusc. Stinse și aprinse lumînarea de douăzeci de ori. Amintirea Clémentinei se amesteca în răstimpuri cu visurile războiului și cu utopiile politicii; însă trebuie să mărturisesc că chipul fetei nu ieși deloc din planul secund.

Pe cît de lungă îi păru acea noapte, pe atît de scurtă îi păru dimineața următoare. Ideea de a-l vedea în față pe noul stăpîn al Imperiului îl amețea și îl îngheța rînd pe rînd. Nădăjdui o clipă că îi va lipsi ceva din costumație, că un furnizor îi va oferi un pretext onorabil pentru a amîna această vizită pe a doua zi. Însă toată lumea dovedi o promptitudine exasperantă. La ceasurile douăsprezece precis, pantalonii *à la cosaque* și redingota cu brandemburguri se etalau pe capul patului, alături de faimoasa pălărie à la Bolivar.

„Să ne-mbrăcăm! zise Fougas. Tînărul acela poate că nu va fi acasă. În cazul ăsta, am să-mi las numele și am să aștept să mă cheme".

Se făcu frumos în felul său și, ceea ce va părea poate de necrezut cititoarelor mele, Fougas, cu guler de satin negru și în redingotă cu brandemburguri, nu era nici urît, nici chiar ridicol. Statura sa înaltă, trupul său zvelt, chipul său semeț și hotărît, mișcările sale bruște formau o anumită armonie cu acel costum din alte vremuri. Era bizar, atîta tot. Pentru a căpăta un pic de aplomb, intră într-un restaurant, mîncă patru cotlete, o pîine de două livre și o bucată de brînză, și bău două sticle de vin. Cafeaua și păhărelul care-i urmă îl reținură pînă la ceasurile două. Acesta era momentul pe care și-l fixase pentru sine.

Își înclină ușor pălăria pe-o ureche, își butonă mănușile din piele de căprioară, tuși energic de două-trei ori în fața santinelei din strada Rivoli și o coti vitejește pe lîngă ghișeul de la Echelle.

— Domnule! strigă portarul, pe cine căutați?

— Pe Împărat!

— Aveți bilet de audiență?

— Colonelul Fougas n-are nevoie de așa ceva. Du-te și interesează-te la acela care planează deasupra pieții Vendôme:

el îţi va spune că numele lui Fougas a fost întotdeauna sinonim cu vitejie şi credinţă.

— L-aţi cunoscut pe Împăratul dintîi?

— Da, hîtrule, şi i-am vorbit cum îţi vorbesc ţie.

— Adevărat? Dar ce vîrstă aveţi prin urmare?

— Şaptezeci de ani după orologiul timpului, douăzeci şi patru de ani pe tabletele istoriei!

Portarul îşi ridică ochii la cer murmurînd:

„Încă unul! E al patrulea pe săptămîna asta!"

El făcu un semn unui domn mărunt, îmbrăcat în negru, care îşi fuma pipa în curtea Tuileriilor, apoi îi spuse lui Fougas, punîndu-i mîna pe braţ:

— Bunul meu prieten, pe Împărat vrei să-l vezi?

— Ţi-am mai spus o dată, familiar personaj ce eşti!

— Ei bine! ai să-l vezi astăzi. Domnul care vine încoace, cu pipă, este cel care introduce vizitele; el te va conduce. Dar Împăratul nu e la Castel. E plecat la ţară. Dumitale ţi-e tot una, nu-i aşa, dacă mergi la ţară?

— Ce dracu ai vrea să am împotrivă?

— Cu atît mai mult cu cît n-ai să mergi pe jos. Ţi s-a adus deja o trăsură. Haide, urcă, bunul meu prieten, şi fii cuminte!

Două minute mai tîrziu, Fougas, însoţit de un agent, călătorea spre biroul comisarului de poliţie.

Treaba nu dură mult. Comisarul care-l primi era acelaşi care îi vorbise în ajun la Operă. Fu chemat un medic care dădu cel mai frumos verdict de monomanie care a trimis vreodată un om la Charenton. Toate acestea fură făcute cu politeţe, frumos, fără o vorbă care ar fi putut să-l pună pe colonel în gardă şi să-l avertizeze despre soarta ce i se rezerva. El găsea numai că acest ceremonial era lung şi bizar, şi pregătea în legătură cu asta cîteva fraze bine simţite, pe care îşi făgăduia să le facă auzite de Împărat.

I se îngădui în sfîrşit să pornească la drum. Fiacrul se afla tot acolo; introducătorul îşi aprinse iarăşi pipa, spuse trei vorbe vizitiului şi se aşeză în dreapta colonelului. Trăsura porni la trap, ajunse la bulevard şi o apucă în direcţia Bastiliei.

Ea ajungea prin dreptul porţii Saint-Martin, şi Fougas, cu

fața spre portieră, continua să-și pregătească improvizația, cînd o caleașcă, trasă de doi roibi superbi, trecu, ca să zicem așa, pe sub nasul visătorului. Un bărbat voluminos, cu mustața cenușie, întoarse capul și strigă:

— Fougas!

Robinson descoperind în insula sa amprenta unui picior omenesc nu fu nici mai uluit nici mai încîntat decît Fougas auzind acel strigăt: „Fougas!" Să deschidă portiera, să sară pe macadam, să alerge la caleașcă, să se arunce în ea dintr-o săritură fără a atinge scara și să cadă în brațele bărbatului voluminos cu mustață cenușie: toate astea îi luară o secundă. Caleașca plecase de mult atunci cînd agentul de poliție, în galop, urmat de fiacrul său în trap mărunt, începu să alerge încolo și încoace pe linia bulevardelor, întrebînd pe toți sergenții de stradă dacă nu văzuseră trecînd un nebun.

16

memorabila întrevedere a colonelului fougas cu m.s. împăratul francezilor

Sărind de gîtul bărbatului voluminos cu mustață cenușie, Fougas era convins că-l îmbrățișa pe Massena. O și spuse cu naivitate, și proprietarul caleștii dădu drumul unui mare hohot de rîs.

— Eh! sărmanul meu prieten, îi spuse el, e mult de cînd l-am îngropat noi pe Copilul Victoriei. Privește-mă bine în ochi: eu sînt Leblanc, din campania din Rusia.

— Nu-i cu putinţă! Tu eşti micul Leblanc?

— Locotenent în regimentul 3 de artilerie, care a împărţit cu tine mii de milioane de primejdii, şi acea faimoasă friptură de cal pe care o sărai cu lacrimile tale.

— Cum! eşti tu! eşti tu, care mi-ai croit o pereche de cizme din pielea nefericitului Zefir? fără a pune la socoteală de cîte ori mi-ai salvat viaţa! O, viteazul şi credinciosul meu prieten, să te mai sărut o dată! Te recunosc acum, însă nu-i vorbă: te-ai schimbat!

— Păi cum! eu nu m-am conservat într-un borcan cu spirt. Eu unul am trăit!

— Îmi cunoşti prin urmare povestea?

— Am auzit-o povestindu-se ieri seară acasă la ministrul instrucţiunii publice. Se afla acolo savantul care te-a repus pe picioare. Chiar ţi-am scris, întorcîndu-mă acasă, pentru a-ţi oferi hogeac şi haleală, dar scrisoarea mea se plimbă pe-alături de Fontainebleau.

— Mulţumesc! eşti un tip de nădejde! Ah! bietul meu prieten! cîte evenimente de la Berezina încoace! Ai aflat de toate nenorocirile care s-au întîmplat?

— Eu le-am văzut, ceea ce e şi mai trist. Eram şef de escadron după Waterloo; Bourbonii m-au dat deoparte cu jumate soldă. Prietenii m-au ajutat să reintru în serviciu în 1822, însă aveam note proaste şi am rulat garnizoanele, Lille, Grenoble şi Strasbourg, fără să avansez. Al doilea epolet n-a venit decît în 1830; de data asta am făcut o bucată de drum în Africa. Am fost numit general de brigadă la Isly, m-am întors, am hoinărit într-o parte şi-n alta pînă în 1848. Am avut în anul acela o campanie de iunie în plin Paris. Inima îmi sîngerează încă de fiecare dată cînd mă gîndesc la asta şi zău! tu eşti un fericit că n-ai trăit s-o vezi. Am primit trei gloanţe în tors şi am trecut general de divizie. În sfîrşit, nu am dreptul să mă plîng, deoarece campania din Italia mi-a purtat noroc. Iată-mă mareşal al Franţei, cu o sută de mii de franci venit, şi chiar duce de Solferino. Da, Împăratul a pus chiar o coadă numelui meu. Adevărul e că Leblanc pur şi simplu era cam simplu.

— Mii de tunete! exclamă Fougas, uite un lucru bun. Îţi jur, Leblanc, că nu sînt gelos pe ce ţi se întîmplă! E destul

de rar un soldat care se bucură de avansarea altuia; dar cinstit, din adîncul inimii, ți-o spun: cu atît mai bine! Meritai toate onorurile, și trebuie că oarba zeiță ți-a văzut inima și geniul tău prin legătura care-i acoperă ochii!

— Mulțumesc! dar să vorbim despre tine: unde mergeai cînd te-am întîlnit?

— Să-l văd pe Împărat.

— Și eu la fel; dar unde naiba îl căutai tu?

— Nu știu; eram condus.

— Dar el se află la Tuileries!

— Nu mai spune!

— Chiar așa! e ceva necurat la mijloc; povestește-mi toată tărășenia.

Fougas nu se lăsă rugat; mareșalul înțelese de la ce fel de primejdie își scăpase prietenul.

— Portarul s-a înșelat, îi spuse el. Împăratul se află la castel, și întrucît am ajuns, vino cu mine: te voi prezenta la sfîrșitul audienței mele.

— Fir-ar să fie! Leblanc, inima-mi bate la gîndul că am să-l văd pe acest tînăr. E amabil? Te poți bizui pe el? Are vreo asemănare cu celălalt?

— Ai să-l vezi; așteaptă aici.

Prietenia celor doi bărbați data din iarna lui 1812. În deruta armatei franceze, întîmplarea îi apropiase pe locotenentul de artilerie și pe colonelul lui 23. Unul era în vîrstă de douăzeci și opt de ani, celălalt nu număra decît douăzeci și patru. Distanța dintre gradele lor fu lesne micșorată datorită primejdiei comune; toți oamenii sînt egali în fața foamei, a frigului și a oboselii. Într-o dimineață, Leblanc, în fruntea a zece oameni, îl smulsese pe Fougas din mîinile cazacilor; apoi Fougas tăiase cu sabia o jumătate de duzină de urmăritori care rîvneau la mantaua lui Leblanc. Opt zile mai tîrziu, Leblanc își scoase prietenul dintr-o baracă căreia țăranii îi dăduseră foc; la rîndul său Fougas îl pescui pe Leblanc din apă la malul Berezinei. Lista primejdiilor lor și a serviciilor lor mutuale e prea lungă ca s-o dau în întregime. Astfel, colonelul, la Koenigsberg, petrecuse trei săptămîni la căpătîiul locotenentului atins de febra degerăturii. Fără îndoială că numai acele îngrijiri devotate i-au salvat viața. Această reciprocitate a devotamen-

tului crease între ei legături atît de strînse încît o despărțire de patruzeci și șase de ani nu putu să le rupă.

Fougas, singur în mijlocul unui salon mare, se cufunda din nouă în amintirile acelor vremuri frumoase, cînd un ușier îl invită să-și scoată mănușile și să treacă în cabinetul Împăratului.

Respectul față de puterile stabilite, care este fondul însuși al naturii mele, nu-mi îngăduie să introduc în scenă personaje auguste. Însă corespondența lui Fougas aparține istoriei contemporane, și iată scrisoarea pe care o scrise el Clémentinei, reîntors la hotel:

La Paris, ce spun? în cer! la 21 august 1859

Frumosul meu înger,

Sînt beat de bucurie, de recunoștință și de admirație. L-am văzut, i-am vorbit; el mi-a întins mîna, mi-a oferit loc. E un mare prinț; va fi stăpînitorul pămîntului! Mi-a dat medalia Sfînta Elena și crucea de ofițer. Micul Leblanc, un vechi prieten și o inimă nobilă, este cel care m-a condus acolo; de aceea este el mareșal al Franței și duce al noului imperiu! La avansare nu trebuie să mă gîndesc încă: prizonier de război în Prusia și într-un triplu sicriu, eu reintru în gradul meu; așa cere legea militară. Însă pînă în trei luni voi fi general de brigadă, e lucru sigur; a binevoit să mi-o promită el însuși. Ce om! un zeu pe pămînt! Nu mai trufaș decît acela de la Wagram și de la Moscova, și tată al soldatului ca și dînsul! Vroia să-mi dea bani din caseta sa pentru a-mi reface echipamentul. I-am răspuns: „Nu, sire! Am o creanță de încasat la Dantzig: dacă mi se va plăti, voi fi bogat; dacă se neagă datoria, solda mea îmi va fi de-ajuns". La acestea... o, generozitate a prinților, tu nu ești așadar o vorbă goală! el zîmbi cu șiretenie și îmi spuse, răsucindu-și mustața: „Dumneata ai rămas în Prusia din 1813 pînă în 1859? — Da, sire. — Prizonier de război în condiții excepționale? — Da, sire. — Tratatele din 1814 și 1815 stipulează remiterea prizonierilor? — Da, sire. — Ei bine, Prusia îți datorează o despăgubire. Voi da dispoziții să fie reclamată pe cale diplomatică. — Da, sire. Cîte

amabilităţi!" Iată o idee care mie nu mi-ar fi venit niciodată! Să iau înapoi nişte bani Prusiei, Prusiei care s-a arătat atît de lacomă de comorile noastre în 1814 şi 1815! Vive l'Empereur! iubita mea Clémentine! O! trăiască în veci slăvitul şi mărinimosul nostru suveran! Trăiască Împărăteasa şi prinţul imperial! Eu i-am văzut! Împăratul m-a prezentat familiei sale! Prinţul este un mic soldat admirabil! A catadicsit să bată toba pe pălăria mea nouă; plîngeam de înduioşare. M. S. Împărăteasa, cu un surîs angelic, mi-a spus că auzise vorbindu-se despre nenorocirile mele. „O, doamnă! i-am spus eu, un moment precum acesta le răscumpără însutit. — Va trebui să veniţi să dansaţi la Tuileries la iarnă. — Vai! doamnă, eu n-am dansat niciodată decît după bubuitul tunurilor; însă nici un efort nu va fi prea greu pentru a vă fi pe plac! Voi studia arta lui Vestris. — Eu am învăţat contradanţul", adăugă Leblanc.

Împăratul a binevoit să-mi spună că era fericit să regăsească un ofiţer ca mine, care a făcut, ca să zic aşa, ieri cele mai frumoase campanii ale secolului şi care a păstrat tradiţiile marelui război. Elogiul acesta m-a încurajat. Nu m-am sfiit să-i amintesc faimosul principiu din vremurile bune: pacea să fie semnată în capitale! „Ai grijă, zise el; în virtutea acestui principiu armatele aliate au venit de două ori să semneze pacea la Paris. Nu vor mai veni, exclamai eu, decît trecînd peste trupul meu." Insistai asupra inconvenienţelor unei prea mari familiarităţi cu Anglia. Îmi exprimai dorinţa de a începe în viitorul apropiat cucerirea lumii. Mai întîi, frontierele care ne aparţin; pe urmă, frontierele naturale ale Europei; căci Europa este suburbia Franţei şi niciodată n-ar putea fi anexată prea devreme. Împăratul clătină din cap cum că nu era de părerea mea. O fi ascunzînd nişte proiecte paşnice? Nu vreau să mă opresc la această idee, ea m-ar ucide!

El întrebă ce sentiment încercasem la vederea schimbărilor care s-au făcut în Paris? Îi răspunsei cu sinceritatea unui suflet mîndru: „Sire, noul Paris este capodopera unui regim măreţ; dar îmi place să cred că edilii dumneavoastră nu şi-au spus ultimul lor cuvînt. — Ce mai rămîne aşadar de făcut, după părerea dumitale? — Înainte de toate, îndreptarea cursului Senei, a cărei curbă neregulată are ceva şocant. Linia

dreaptă este cel mai scurt drum de la un punct la altul, pentru fluvii ca și pentru bulevarde. În al doilea rînd, nivelarea suprafeței solului și suprimarea tuturor accidentelor de teren ce par să spună administrației: «Tu ești mai puțin puternică decît natura!» După ce s-a înfăptuit această treabă pregătitoare, eu aș trasa un cerc cu un diametru de trei leghe, a cărui circumferință, reprezentată printr-un grilaj elegant, ar forma incinta Parisului. În centru aș construi un palat pentru Majestatea Voastră și pentru prinții familiei imperiale; vast și grandios edificiu, cuprinzînd în dependințele sale toate serviciile publice: statele-majore, tribunalele, muzeele, ministerele, arhiepiscopia, poliția, academiile, ambasadele, închisorile, banca Franței, liceele, teatrele, *Le Moniteur*, imprimeria imperială, manufactura de Sèvres și Gobelins, manutanța alimentelor. Către acest palat de formă circulară și de arhitectură magnifică s-ar îndrepta douăsprezece bulevarde largi de o sută douăzeci de metri, terminate prin douăsprezece căi ferate și desemnate prin numele a doisprezece mareșali ai Franței. Fiecare bulevard este mărginit de case uniforme, înalte de patru etaje, precedate de un grilaj de fier și de o mică grădiniță de trei metri plantată cu flori uniforme. O sută de străzi largi de șaizeci de metri unesc bulevardele între ele; ele sînt legate unele cu altele prin străduțe de treizeci și cinci de metri, totul clădit uniform după planuri oficiale, cu grilaje, grădini și flori obligatorii. Interzis proprietarilor să îngăduie în casa lor vreun negoț, căci vederea dughenelor înjosește spiritele și degradează inimile; negustorii sînt liberi să se stabilească în suburbii, conformîndu-se legilor. Parterul tuturor caselor va fi ocupat de grajduri și bucătării; primul etaj închiriat celor cu o avere de o sută de mii de franci rentă și peste; al doilea, celor cu averi de la optzeci pînă la o sută de mii de franci; al treilea, celor cu averi de la șaizeci la optzeci de mii de franci, al patrulea, celor cu averi de la cincizeci la șaizeci de mii de franci. Sub cincizeci de mii de franci, interzis să locuiești în Paris. Meșteșugarii sînt cazați la zece kilometri de la centură, în fortărețe muncitorești. Îi scutim de impozite pentru ca să ne iubească; îi înconjurăm cu tunuri pentru ca să se teamă de noi. Iată Parisul meu!" Împăratul mă asculta răbdător și-și răsucea mustața. „Planul dumitale, îmi spuse

el, ar costa cam scump. — Nu cu mult mai scump decît cel care a fost adoptat", răspunsei eu. La aceste cuvinte, o sinceră ilaritate, a cărei cauză nu mi-o explic, înveseli fruntea lui serioasă. „Nu crezi, îmi spuse el, că proiectul dumitale ar ruina multă lume? — Eh! ce contează? exclamai eu, de vreme ce nu-i ruinez decît pe cei bogaţi!" Începu iar să rîdă şi mai dihai şi mă concedie, spunînd: „Colonele, rămîi colonel pînă cînd te vom face general!" Îmi îngădui pentru a doua oară să-i strîng mîna; eu făcui un semn de bun rămas acelui viteaz Leblanc, care m-a invitat la cină diseară, şi mă întorsei la hotel pentru a-mi revărsa bucuria în sufletul tău frumos. O, Clémentine! nădăjduiesc; tu vei fi fericită, iar eu voi fi mare! Mîine dimineaţă pornesc spre Dantzig. Aurul este o himeră, însă vreau ca tu să fii bogată.

Un blînd sărut pe fruntea ta curată!

V. FOUGAS

Abonaţii ziarului *Patria,* care păstrează colecţia, sînt rugaţi să caute numărul din 23 august 1859. Ei vor citi acolo o *notiţă* şi un *fapt divers* pe care mi-am luat libertatea de a le transcrie aici.

„Exc. S. Mareşalul duce de Solferino a avut onoare de a prezenta ieri M. S. Împăratului pe un erou al primului Imperiu, domnul colonel Fougas, pe care un eveniment aproape miraculos, deja menţionat într-un raport la Academia de ştiinţe, l-a redat de curînd ţării sale".

Aceasta este *notiţa;* iată *faptul divers:*

„Un nebun, al patrulea în cursul săptămînii, acesta însă din cea mai primejdioasă speţă, s-a prezentat ieri la ghişeul de la Echelle. Împopoţomat cu un costum grotesc, cu ochii injectaţi, cu pălăria pe-o ureche, şi tutuind persoanele cele mai respectabile cu o grosolănie nemaipomenită, el a vrut să forţeze consemnul şi să se introducă, Dumnezeu ştie cu ce intenţie, pînă la persoana Suveranului. Printre spusele sale fără şir, se distingeau cuvintele: „Vitejie, coloana Vendôme, credinţă, orologiul timpului, tabletele istoriei". Arestat de către un agent al serviciului de siguranţă şi condus la comisarul secţiei de la Tuileries, el a fost recunoscut drept acelaşi indi-

vid care, în ajun, la Operă, tulburase prin strigăte dintre cele mai necuviincioase reprezentația operei *Carol al VI-lea*. După constatările de rigoare, el a fost îndreptat către ospiciul de la Charenton. Însă, prin dreptul porții Saint-Martin, profitînd de o învălmășeală de trăsuri și de forța herculeană cu care e înzestrat, el s-a smuls din mîinile păzitorului său, l-a doborît la pămînt, l-a lovit și a țîșnit dintr-un salt pe bulevard, pierzîndu-se în mulțime. Cercetările cele mai active au început imediat și deținem din sursă sigură informația că s-a dat deja de urma fugarului."

17

în care domnul nicolas meiser, bogat proprietar din dantzig, primește o vizită pe care nu o dorea defel

Înțelepciunea populară spune că banul nemuncit nu aduce niciodată cîștig. Eu susțin că el aduce mai mult cîștig hoților decît celor furați, iar frumoasa avere a domnului Nicolas Meîser este o dovadă în sprijinul afirmației mele.

Nepotul ilustrului fiziolog, după ce fabricase o grămadă de bere cu puțin hamei și culesese pe nedrept moștenirea destinată lui Fougas, strînsese din afaceri o avere de opt pînă la zece milioane! Din ce fel de afaceri? Nu mi s-a spus niciodată, însă știu că el socotea drept bune toate acelea în care se cîștigă bani. Împrumutarea de mici sume cu dobînzi mari, adunarea de mari rezerve de grîu pentru a potoli foametea după

ce tot el o provocase, exproprierea debitorilor nenorocoşi, armarea unei corăbii sau două, pentru negoţul cu carne neagră pe coasta Africii, iată speculaţii pe care unchiaşul nu le dispreţuia defel. Nu se lăuda cu aceste lucruri, căci era modest, dar nici nu roşea, căci, rotunjindu-şi capitalul, îşi lărgise şi conştiinţa. Altminteri, om de onoare, în sensul negustoresc al cuvîntului, şi capabil să căsăpească mai degrabă neamul omenesc decît să îngăduie să i se protesteze semnătura. Băncile din Dantzig, din Berlin, din Viena şi din Paris aveau pentru el o mare stimă; ele deţineau bani de-ai lui.

El era mare, gras şi coliliu şi trăia în bucurie. Nevastă-sa avea nasul prea lung şi oasele prea ascuţite, însă îl iubea din toată inima şi îi pregătea mici dulciuri între două feluri la masă. O desăvîrşită potrivire a sentimentelor îi unea pe cei doi soţi. Îşi vorbeau cu inima deschisă şi nu-şi ascundeau gîndurile necurate. În fiecare an, de Sfîntul Martin, la strînsul chiriilor, ei lăsau pe drumuri cinci-şase familii de meseriaşi care nu putuseră să-şi plătească suma trimestrială; însă din această pricină nu cinau cu mai puţină poftă, iar sărutul de seară nu era mai puţin dulce.

Bărbatul avea şaizeci şi şase de ani, nevasta şaizeci şi patru; fizionimiile lor erau dintre acelea care inspiră bunăvoinţă şi impun respect. Pentru a semăna pe deplin cu patriarhii, nu le mai lipseau decît nişte copii şi nişte nepoţei. Natura le dăruise un fiu, unul singur, deoarece ei nu-i ceruseră mai mult. Ar fi socotit o crimă de lèse-scuzi să-şi împartă averea între mai mulţi. Din nefericire, acel fiu unic, moştenitor prezumtiv al atîtor milioane, muri la universitatea din Heidelbeg, dintr-o indigestie cu cîrnaţi. El plecă la douăzeci de ani spre acea Walhalla a studenţilor teutonici, în care se mănîncă nişte cîrnaţi nesfîrşiţi şi se bea o bere care nu se mai termină; unde lumea cîntă nişte lieduri de opt sute de milioane de cuplete în timp ce-şi crestează vîrful nasului cu lovituri de spadă. Moartea cea rea îl răpi autorilor săi cînd aceştia nu mai erau la vîrsta de a-i improviza un înlocuitor. Aceşti bătrîni bogătaşi nefericiţi îi recuperară cu pioşenie boarfele spre a le vinde. În timpul acestei operaţiuni lamentabile (căci lipsea multă rufărie nouă-nouţă), Nicolas Meiser îi spunea neveste-si: „Îmi sîngeră inima la gîndul că scuzii noştri şi

casele noastre, bunurile noastre de sub soare și cele de la umbră au să meargă la niște străini. Părinții ar trebui întotdeauna să aibă un fiu de schimb, așa cum la tribunalul de comerț este numit un judecător supleant".

Dar timpul, care este un mare stăpîn în Germania și în alte cîteva țări, le demonstră că te poți consola de orice, în afară de banii pierduți. Cinci ani mai tîrziu, doamna Meiser îi spunea soțului ei cu un zîmbet duios și filozofic: „Cine poate pătrunde decretele Providenței? Fiul tău ne-ar fi dus poate la sapă de lemn. Uită-te la Théobald Scheffler, fostul lui coleg. A păpat douăzeci de mii de franci la Paris pentru o femeie care ridica piciorul în mijlocul contradanțului. Noi înșine cheltuiam peste două mii de taleri în fiecare an pentru secătura aia a noastră; moartea lui înseamnă o mare economie și, prin urmare, o bună afacere!"

În vremea cînd cele trei sicrie ale lui Fougas se aflau încă în casă, buna doamnă își rîdea de vedeniile și de insomniile soțului ei. „La ce te tot gîndești? îi spunea ea. Iar m-ai lovit cu piciorul toată noaptea. Să aruncăm pe foc zdreanța asta de francez: n-are să mai turbure odihna unui menaj fericit. O să vindem lada de plumb; cîntărește pe puțin două sute de livre; din mătasea albă mi-aș face o căptușeală de rochie iar din lîna capitonajului ne-ar ieși o saltea". Însă un rest de superstiție îl împiedică pe Meiser să urmeze sfaturile nevestei: el preferă să se descotorosească de colonel comercializîndu-l.

Casa celor doi soți era cea mai frumoasă și cea mai solidă din strada Fîntînii-Publice, în cartierul aristocratic. Grilaje puternice din fier fasonat decorau magnific toate ferestrele, iar ușa era căptușită cu fier ca un cavaler din vremurile de-altădată. Un sistem de mici oglinzi ingenioase, agățate de fațadă, îngăduiau recunoașterea unui musafir înainte chiar ca el să fi bătut la ușă. O servitoare unică, un adevărat cal de povară, o adevărată cămilă prin sobrietate, locuia sub acest acoperiș binecuvîntat de zei.

Servitorul bătrîn se culca afară, în interesul său chiar, și pentru a nu fi ispitit să sucească gîtul venerabil al stăpînilor săi. Cîteva cărți de negoț și de rugăciuni alcătuiau biblioteca celor doi bătrîni. Nu avuseseră chef de grădină în spatele

casei, deoarece copacii se complac în a-i ascunde pe hoți. Închideau poarta cu zăvoare în fiecare seară la ceasurile opt și nu ieșeau în oraș fără a fi obligați, de teama unor întîlniri neplăcute.

Și totuși, în ziua de 29 aprilie 1859, la ceasurile nouă dimineața, Nicolas Meiser se afla destul de departe de casa lui dragă. Dumnezeule! ce departe era de casa lui, acest cumsecade burghez din Dantzig! El măsura cu pas apăsat acea alee din Berlin care poartă numele unui roman de Alphonse Karr: *Pe sub tei.* În germană: *Unter den Linden.*

Ce mobil puternic aruncase afară din bomboniera sa această bomboană roșie pe două picioare? Același care îl mînase pe Alexandru spre Babylon, pe Scipio spre Carthagina, pe Godefroi de Bouillon spre Ierusalim și pe Napoleon spre Moscova: ambiția! Meiser nu trăgea nădejde că i se vor prezenta cheile orașului pe o pernă de catifea roșie, însă el cunoștea un mare senior, un șef de birou și o fată-n casă care lucrau să obțină pentru el acte de noblețe. Să se numească von Meiser în loc de Meiser sec! Ce vis frumos!

Unchiașul avea în el acel amestec de josnicie și orgoliu care îi plasează pe lachei la o atît de mare distanță de ceilalți oameni. Plin de respect pentru putere și de admirație pentru mărire, el nu rostea numele de rege, de prinț și chiar de baron decît cu emfază și beatitudine. Se delecta cu silabe nobile și simplul cuvînt *monsenior* îi umplea guna cu o fiertură îmbătătoare. Indivizii cu acest temperament nu sînt rari în Germania și se găsesc chiar și prin alte părți. Dacă i-ai duce într-o țară unde toți oamenii sînt egali, nostalgia slugărniciei i-ar ucide.

Titlurile care erau puse în valoare în favoarea lui Nicolas Meiser nu erau dintre acelea care răstoarnă balanța, ci din acelea care o fac să se încline încetul cu încetul. Nepot al unui savant ilustru, proprietar impus, om cu frica lui Dumnezeu, abonat la *Noua Gazetă a Crucii,* plin de dispreț față de opoziție, autor al unui toast împotriva demagogiei, fost consilier al orașului, fost judecător al tribunalului comercial, fost caporal în Landwehr, dușman declarat al Poloniei și al tuturor națiunilor care nu sînt cele mai puternice. Acțiunea sa cea mai strălucită data din urmă cu zece ani. Denunțase printr-o

scrisoare anonimă un membru al parlamentului din Frankfurt, refugiat la Dantzig.

În momentul cînd Meiser trecea pe sub tei, afacerea sa se afla pe calea cea bună. El primise această dulce asigurare chiar din gura protectorilor săi. Astfel că alerga ușurel spre gara dinspre nord-est, fără alt bagaj decît un revolver în buzunar. Geamantanul său din piele neagră de viței i-o luase înainte și-l aștepta la oficiu. În drum, arunca priviri rapide spre vitrinele prăvăliilor. Stop! El se opri brusc în fața unei papetării și se frecă la ochi: leac fără greș, se spune, împotriva orbului găinilor. Între portretele doamnei Sand și al domnului Merimée, care sînt cei doi cei mai mari scriitori ai Franței, el zărise, ghicise, presimțise o figură binecunoscută.

„Cu siguranță, zise el, l-am mai văzut pe omul ăsta, însă era mai puțin înfloritor. Oare fostul nostru pacient s-a reîntors la viață? Imposibil! Am ars rețeta unchiului meu și, datorită mie, s-a pierdut secretul de a reînvia oamenii. Totuși, asemănarea e izbitoare. Portretul ăsta o fi fost oare făcut în 1813, pe cînd trăia domnul colonel Fougas? Nu, de vreme ce fotografia nu fusese inventată. Dar poate că fotograful l-a copiat după vreo gravură? Iată-l pe regele Ludovic al XVI-lea și pe regina Maria-Antoaneta reproduși în același mod: asta nu dovedește că Robespierre i-a înviat. Tot un drac, am avut o întîlnire neplăcută."

Făcu un pas spre ușa prăvăliei pentru a lua informații, însă o oarecare reținere îl opri. Lumea ar putea fi curioasă, ar putea să-i pună întrebări, să cerceteze motivele îngrijorării lui. La drum! Își reluă cursa în trap mărunt, încercînd să se autoliniștească:

„Ași! e o halucinație, efectul unei idei fixe. Dealtfel, portretul acela e îmbrăcat după moda din 1813, asta rezolvă totul."

Ajunse la gară, își înregistră geamantanul din piele neagră de viței și se trînti cît era de lung într-un compartiment de clasa întîi. Își fumă pipa de porțelan; cei doi vecini ai săi adormîră; făcu și el curînd ca ei și începu să sforăie. Sforăitul acestui om voluminos avea ceva sinistru: ai fi crezut că auzi oiclelidele judecății de apoi. Ce umbră îl vizită în acel

ceas de somn? Nici un străin n-a aflat vreodată, căci el își păstra visele pentru sine, ca tot ceea ce-i aparținea.

Dar între două stații, trenul gonind cu iuțeală maximă, el simți distinct cum două mîini energice îl trag de picioare. Senzație prea bine cunoscută, vai! și care îi aducea iar în minte cele mai neplăcute amintiri din viața sa. Deschise ochii cu spaimă și-l văzu pe omul din fotografie, în costumul din fotografie! Părul i se făcu măciucă, ochii i se holbară, rotunjindu-se ca două bile de loto, el scoase un țipăt și se aruncă orbește între cele două banchete, printre picioarele vecinilor săi.

Cîteva lovituri de picior viguroase îl readuseră în simțiri. Se ridică de jos cum putu și privi în jur. Nimeni, în afară de cei doi vecini, care trăgeau mașinal ultimele lovituri de picior în gol, frecîndu-se la ochi cu toată forța brațelor. El îi trezi de-a binelea, întrebîndu-i despre vizita pe care o primise, dar domnii aceia declarară că nu văzuseră nimic.

Meiser se cufundă trist în el însuși, remarcînd faptul că viziunile sale căpătau o consistență teribilă. Ideea aceasta nu-i îngădui să adoarmă la loc.

„Dacă mai continuă multă vreme, gîndea el, duhul colonelului o să-mi zdrobească nasul cu un pumn sau o să-mi învinețească ochii!"

Puțin după aceea, își aminti că prînzise foarte sumar și-și închipui că probabil coșmarul era o urmare a dietei. Coborî în timpul celor cinci minute de oprire și ceru o supă. I se servi o supă cu fidea fierbinte, iar el suflă în ceașcă precum un delfin în Bosfor.

Un bărbat trecu prin fața lui fără să se ciocnească de el, fără să-i spună nimic, fără să-l vadă. Și, totuși, ceașca sări din mîinile bogatului Nicolas Meiser, fideaua se vărsă pe jiletca și pe cămașa sa, unde formă o dantelărie elegantă care amintea arhitectura porții Saint-Martin. Cîteva fire gălbui, detașate din masă, atîrnau în chip de stalactite de nasturii redingotei. Fideaua se opri la suprafață, însă zeama pătrunse mult mai adînc. Era o căldură plăcută; un ou pe care l-ai fi lăsat acolo zece minute s-ar fi transformat într-un ou tare. Fatală zeamă, care se răspîndi nu numai în buzunare, dar și în cutele cele mai tainice ale omului însuși! Clopotul sună

de plecare, băiatul de la bufet ceru doisprezece bănuți și Meiser urcă în vagon, precedat de un plastron de fidea și urmat de un firicel de supă care șiroia de-a lungul pulpei piciorului.

Toate astea, pentru că văzuse sau crezuse că vede teribila figură a colonelului Fougas mîncînd niște sandvișuri!

O! ce lungă i se păru călătoria! Ce nerăbdător era să se vadă acasă, între nevastă-sa Catherina și servitoarea Berbel, cu toate ușile bine încuiate! Cei doi vecini rîdeau să plesnească; lumea rîdea și în compartimentul din dreapta și în cel din stînga. Pe măsură ce-și curăța fideaua, micile ochiuri de grăsime se închegau la aer și păreau că rîd pe tăcute. Cît de greu e pentru un milionar să amuze oamenii care n-au para chioară! El nu mai coborî pînă la Dantzig, nu-și lipi nasul de geamul portierei, se întreținu între patru ochi cu pipa sa de porțelan, pe care Leda mîngîia o lebădă, și nu rîdea defel.

Tristă, tristă călătorie! Ajunseră totuși la capătul ei. Erau ceasurile opt seara; bătrînul servitor aștepta cu cîrligele pentru a căra geamantanul stăpînului. S-a sfîrșit cu figurile înspăimîntătoare, s-a sfîrșit cu rîsetele batjocoritoare. Povestea cu supa căzuse în uitare întocmai ca un discurs al domnului Keller. În sala de bagaje, Meiser apucase deja de mîner un geamantan din piele neagră de vițel, cînd văzu la cealaltă extremitate spectrul lui Fougas care trăgea în direcția opusă și păreă hotărît să-și apere prin luptă bunul său. El se încordă, trase mai cu putere și-și vîrî chiar mîna în buzunarul unde dormea revolverul. Însă privirea luminoasă a colonelului îl fascină, picioarele i se muiară, se prăbuși și i se păru că vede că și Fougas și geamantanul din piele neagră de vițel se prăbușeau unul peste altul. Cînd își reveni, bătrînul său servitor îl bătea ușor peste mîini, geamantanul era deja atîrnat în cîrlige, iar colonelul dispăruse. Servitorul jură că nu văzuse pe nimeni și că primise el însuși geamantanul din mîinile factorului.

Douăzeci de minute mai tîrziu, milionarul se afla în casa lui și-și freca cu bucurie obrazul de colțurile ascuțite ale neveste-si. El nu îndrăzni să-i povestească viziunile sale, căci doamna Meiser era o liber-cugetătoare în felul ei. Ea fu aceea care-i vorbi despre Fougas.

— Mi s-a-ntîmplat o întreagă poveste, îi spuse ea. Ţi-ai putea închipui că poliţia ne scrie de la Berlin pentru a ne întreba dacă unchiul nostru ne-a lăsat o mumie, şi în ce perioadă, şi cît timp am păstrat-o, şi ce-am făcut cu ea? Le-am spus adevărul, adăugînd că acel colonel Fougas era într-o stare atît de proastă şi atît de deteriorat de molii, încît l-am vîndut ca pe o zdreanţă. Ce s-o fi amestecînd poliţia în afacerile noastre?

Meiser scoase un oftat adînc.

— Să vorbim despre bani, continuă doamna. Guvernatorul băncii a venit să mă vadă. Milionul pe care l-ai cerut pentru mîine e pregătit; ţi-l vor elibera pe semnătură. Se pare că au avut de furcă să procure suma în scuzi; dacă ai fi vrut bani în hîrtii plătibile la Viena sau la Paris, i-ai fi liniştit. Dar, în sfîrşit, au făcut ce doreai tu. Alte noutăţi nu sînt, decît că Schmidt, negustorul, s-a omorît. Avea o scadenţă de zece mii de taleri şi nici jumătate din sumă în casă. A venit să-mi ceară bani; i-am oferit zece mii de taleri cu douăzeci şi cinci la sută, plătibili în nouăzeci de zile, cu prima ipotecă asupra clădirilor lui. Imbecilul a preferat să se spînzure în prăvălia lui; fiecare cu gustul său.

— S-a spînzurat destul de sus?

— Habar n-am; de ce?

— Pentru că am putea face rost de o bucată de funie, ieftin, şi avem mare nevoie de aşa ceva, sărmana mea Catherina! Acest colonel Fougas mă îngrijorează!

— Iarăşi ideile tale! Vino să cinăm, dragul meu.

— Haidem!

Colţuroasa Baucis îl conduse pe Philemon al ei într-o mare şi frumoasă sufragerie unde Berbel le servi o masă demnă de zei. Ciorbă cu perişoare de pîine parfumate cu anason, chifteluţe de peşte cu sos negru, chifteluţe de berbec împănate, chifteluţe din vînat, varză călită cu slănină, garnisită cu cartofi prăjiţi, friptură de iepure cu jeleu de coacăze, creveţi cu verdeaţă, somon de Vistula, jeleuri, tarte cu fructe şi alte asemenea. Şase sticle cu vin de Rin, alese dintre soiurile cele mai bune, aşteptau sub capişonul lor de argint o îmbrăţişare din partea stăpînului. Dar seniorului tuturor acestor bunuri nu-i era nici foame, nici sete. El mînca fără poftă şi bea din

vîrful buzelor, în așteptarea unui mare eveniment care, de-altfel, nu se făcu deloc așteptat. O lovitură de ciocan formidabilă zgudui curînd casa.

Nicolas Meiser tresări; nevastă-sa încercă să-l liniștească.

— Nu s-a-ntîmplat nimic, îi spuse ea. Guvernatorul băncii mi-a spus că vine să-ți vorbească. E gata să ne plătească prima, dacă acceptăm hîrtii în locul scuzilor.

— De bani este vorba! țipă unchiașul. Infernul e cel care ne vine în vizită!

În aceeași clipă servitoarea dădu buzna în încăpere țipînd:

— Domnule, doamnă! e francezul din cele trei sicrie! Isuse! Maria, maica Domnului!

Fougas salută și zise:

— Oameni buni, nu vă deranjați, vă rog. Avem o mică afacere de discutat împreună și sînt gata să v-o expun în două vorbe. Dumneavoastră sînteți grăbiți și eu la fel; dumneavoastră n-ați cinat și nici eu!

Doamna Meiser, mai nemișcată și mai slabă ca o statuie din secolul treisprezece, căsca o gură mare și știrbă. Spaima o paraliza. Bărbatul, mai pregătit pentru vizita fantomei, își armă revolverul sub masă și-l ținti pe colonel, strigînd: *Vade retro, Satana!* Exorcismul și pistoletul ratară în același timp.

Meiser nu se descurajă: trase cele cinci focuri unul după altul asupra demonului care-l privea liniștit. Nici unul nu porni.

— Ce dracu' de joc jucați aici? zise colonelul, așezîndu-se călare pe un scaun. Niciodată nu s-a primit vizita unui om de treabă cu ceremonialul ăsta.

Meiser își aruncă revolverul și se tîrî ca o lighioană la picioarele lui Fougas. Nevastă-sa, care nu era mai liniștită, îl urmă. Și unul și celălalt își împreunară mîinile, iar bărbatul voluminos țipă:

— Umbră! îmi mărturisesc păcatele și sînt gata să mi le îndrept. Sînt vinovat față de tine, am încălcat poruncile unchiului meu. Ce dorești? Ce poruncești? Un mormînt? Un monument bogat? Rugăciuni? Rugăciuni multe?

— Imbecilule! zise Fougas împingîndu-l cu piciorul. Nu sînt o umbră și nu cer decît banii pe care mi i-ai furat!

Meiser se rostogolea încă, pe cînd nevestica lui, în picioare, cu mîinile-n şolduri, îl înfrunta pe colonelul Fougas.

— Bani! ţipa ea. Dar nu-ţi datorăm nici un sfanţ. Ai titluri? arată-ne niţel semnătura noastră! Unde-am ajunge, sfinte Dumnezeule! dacă ar trebui să dăm bani tuturor aventurierilor care se prezintă? Şi, în primul rînd, cu ce drept te-ai introdus dumneata în domiciliul nostru, dacă nu eşti o umbră? A! eşti un om ca toţi oamenii! A! nu eşti un duh! Ei bine! domnule, există judecători la Berlin; există şi în provincie şi o să vedem noi dacă ai să te atingi de banii noştri! Ridică-te odată, nătărăule ce eşti: nu-i decît un om! Iar dumneata, strigoiule, afară de-aici! Şterge-o!

Colonelul nu se clinti nici măcar cît o stîncă.

— Dar-ar dracu-n limba muierii! Stai jos, bătrînico... şi ia-ţi mîinile din ochii mei: înţeapă. Tu, umflatule, aşează-te pe scaunul tău şi ascultă-mă. O să avem destul timp să ne judecăm, dacă nu cădem la-nvoială. Însă hîrtia timbrată îmi pute: de aceea prefer să discutăm prieteneşte.

Domnul şi doamna Meiser îşi reveniră din prima lor emoţie. Nu aveau încredere în magistraţi, ca toţi cei care nu au conştiinţa curată. Dacă acest colonel era un pîrlit pe care îl poţi trimite la plimbare azvîrlindu-i cîţiva taleri, era mai bine să se evite procesul.

Fougas le expuse pe scurt cazul, cu o franchеţe specific militară. El dovedi evidenţa dreptului său, povesti că ceruse să i se constate identitatea la Fontainebleau, la Paris, la Berlin; cită din memorie două-trei pasaje din testament şi termină declarînd că guvernul prusac, de acord cu Franţa, va sprijini la nevoie cererile sale juste.

— Înţelegi, aşadar, adăugă el zgîlţîindu-l pe Meiser de nasturele hainei, că nu sînt un vulpoi care umblă cu tertipuri. Dacă ai avea braţul destul de viguros pentru a mînui o sabie, ne-am duce pe teren, braţ la braţ, şi ţi-aş cîştiga suma din trei mişcări, pe cît de adevărat e că duhneşti a supă!

— Din fericire, domnule, spuse Meiser, vîrsta mea mă pune la adăpost de orice brutalitate. Doar nu veţi fi vrînd să călcaţi în picioare cadavrul unui bătrîn!

— Venerabilă canalie! tu însă m-ai fi ucis ca pe-un cîine, dacă pistoletul n-ar fi ratat!

— Nu era încărcat, domnule colonel! Aproape că... nu era încărcat. Dar eu sînt om de înțeles și putem foarte bine să cădem la-nvoială. Nu îți datorez nimic, și dealtfel există prescripția, dar în sfîrșit... cît ceri dumneata?

— Uite o vorbă cu judecată. Acum să mă văd!

Complicea bătrînului ticălos își îndulci glasul: închipuiți-vă un fierăstrău lingînd un copac înainte de a-și înfige colții în el.

— Ascultă, dragă Claus, ascultă ce-o să-ți spună domnul colonel Fougas. Ai să vezi ce rezonabil este! Nu-i el omul care vrea să ruineze niște bieți oameni ca noi. Ah! cerule! nu-i el capabil de așa ceva. E un suflet atît de nobil! Un om atît de dezinteresat! Un demn ofițer al marelui Napoleon (Dumnezeu să-i odihnească sufletul!)...

— Destul, bătrîno! zise Fougas cu un gest energic care curmă acest discurs la jumătate. Am cerut la Berlin să se facă socoteala a ceea ce mi se datorează în chip de capital și de dobînzi.

— Dobînzi! țipă Meiser. Dar în ce țară, sub ce latitudine se plătesc dobînzi la bani? Asta se face poate în comerț, dar între prieteni! niciodată, în vecii vecilor, scumpul meu domn colonel! Ce-ar zice bietul meu unchi, care ne vede din înaltul cerului, dacă ar ști că dumneata pretinzi dobînzi la succesiunea lui?

— Dar mai tacă-ți gura, Nickle! reluă femeia. Domnul colonel tocmai ți-a spus el însuși că nu vroia să audă de dobînzi.

— Trăsnetul și tunul ghintuit! nu tăceți odată, mori stricate ce sînteți? Eu crăp de foame și nu mi-am adus boneta de bumbac ca să mă culc aici!... Uite care-i treaba. Voi îmi datorați mult, însă suma nu e rotundă, există fracțiuni iar eu sînt pentru afacerile limpezi. Dealtfel, gusturile mele sînt modeste. Eu am atît cît îmi trebuie pentru nevastă-mea și pentru mine; nu mai e vorba decît să-mi înzestrez fiul!

— Foarte bine! strigă Meiser. Eu mă însărcinez cu educația micuțului!...

— Or, de vreo zece zile, de cînd am redevenit cetățean al lumii, peste tot nu aud decît același cuvînt. La Paris, ca și la Berlin, nu se vorbește decît despre milioane; de altceva nu mai auzi și toată lumea are gura plină de milioane. Tot

auzind vorbindu-se, am avut şi eu curiozitatea să ştiu ce-i aia. Aduceţi-mi un milion şi vă dau chitanţă!

Dacă doriţi să vă faceţi o idee aproximativă despre ţipetele ascuţite care îi răspunseră, duceţi-vă în Jardin des Plantes la ora cînd prînzesc păsările de pradă şi încercaţi să le smulgeţi carnea din cioc. Fougas îşi astupă urechile şi rămase neclintit. Rugăminţile, argumentele, minciunile, linguşelile, josniciile alunecau pe el ca ploaia pe un acoperiş de zinc. Însă la ceasurile zece seara, atunci cînd socoti că orice învoială era imposibilă, îşi luă pălăria:

— Bună seara, zise el. Nu mai vreau un milion, ci două milioane şi restul. Ne vom judeca. Mă duc să cinez.

Era deja pe scară, cînd doamna Meiser îi spuse bărbatului ei:

— Cheamă-l înapoi şi dă-i milionul!

— Eşti nebună?

— Nu-ţi fie teamă.

— N-am s-o fac în vecii vecilor!

— Doamne! ce proşti sînt bărbaţii! Domnule! domnule Fougas! domnule colonel Fougas! Veniţi înapoi, vă rog! consimţim la tot ce doriţi!

— Drăcia dracului! spuse el întorcîndu-se, ar fi trebuit să vă hotărîţi mai repede. Dar, în sfîrşit, să vedem bănetul!

Doamna Meiser îi explică cu glasul ei cel mai duios că nişte bieţi capitalişti ca ei nu aveau un milion în casa lor de fier.

— Însă nu pierdeţi nimic dacă mai aşteptaţi, scumpul meu domn! Mîine, veţi încasa suma în argint strălucitor: soţul meu vă va semna un bon către banca regală din Dantzig.

— Dar... mai zicea încă nefericitul Meiser. El semnă totuşi, căci avea o încredere nemărginită în geniul practic al Catherinei. Bătrîna îl rugă pe Fougas să ia loc în capul mesei şi îi dictă o chitanţă de două milioane, pentru sold şi toată socoteala. Puteţi fi siguri că ea nu uită un cuvinţel din formulele legale şi că se puse în regulă cu codul prusac. Chitanţa, scrisă în întregime de mîna colonelului, umplea trei pagini mari.

Uf! El semnă şi parafă toată chestia şi primi în schimb semnătura lui Nicolas, pe care o ştia valabilă.

— Hotărît lucru, îi spuse el bătrînului, nu eşti atît de arab pe cît mi s-a spus la Berlin. Bate palma, pungaş bătrîn! Eu nu dau mîna decît cu oamenii cumsecade de obicei; dar într-o zi ca asta se poate face o mică excepţie.

— Faceţi două, domnule Fougas, spuse cu umilinţă doamna Meiser. Acceptaţi cota-parte a dumneavoastră din această modestă cină!

— Zău aşa! bătrîno; nu-i de refuzat. Cina mea trebuie să se fi răcit la hanul Clopotului, iar bucatele voastre care aburesc pe reşouri îmi făceau de multă vreme cu ochiul. Dealtfel, iată nişte flaute de sticlă gălbuie din care Fougas nu s-ar supăra să cînte o arie.

Respectabila Catherina puse să se adauge un tacîm şi porunci lui Berbel să meargă la culcare. Colonelul împături în opt milionul lui taica Meiser, îl înfăşură cu grijă într-un pachet de bancnote şi închise totul în acel carneţel pe care scumpa sa Clémentine i-l trimisese. Pendula bătea de ceasurile unsprezece.

La unsprezece şi jumătate, Fougas începu să vadă lumea în roz. Lăudă sus şi tare vinul de Rin şi mulţumi soţilor Meiser pentru ospitalitate. La miezul nopţii le acordă stima sa. La douăsprezece şi un sfert, îi îmbrăţişă. La douăsprezece şi jumătate, făcu elogiul ilustrului Jean Meiser, binefăcătorul şi prietenul său. Cînd află că Jean Meiser murise în casa aceea, vărsă un şuvoi de lacrimi. La unu fără un sfert, o luă pe calea confidenţelor, vorbi despre fiul său pe care avea să-l facă fericit, despre logodnica sa care-l aştepta. Pe la orele unu, gustă dintr-un celebru vin de Porto pe care doamna Meiser îl adusese ea însăşi din pivniţă. La unu şi jumătate, limba i se împletici, ochii i se tulburară, luptă cîtva timp cu beţia şi cu somnul, anunţă că vrea să povestească despre campania din Rusia, murmură numele Împăratului şi alunecă sub masă.

— Dacă vrei să mă crezi, spuse doamna Meiser către bărbatul ei, cel ce ne-a intrat în casă nu-i un om, e diavolul însuşi!

— Diavolul!

— Păi altminteri te-aş fi sfătuit eu să-i dai un milion? Am auzit un glas care-mi spunea: „Dacă nu daţi ascultare trimisului din infern, veţi muri în noaptea asta şi unul şi celălalt". Atunci l-am chemat eu înapoi de pe scară. A! dacă am

fi avut de-aface cu un om, ţi-aş fi spus să te judeci pînă la ultimul sfanţ.

— Acum mai vii de-acasă! Ei bine! ai să-ţi mai baţi joc de viziunile mele?

— Iartă-mă, dragul meu Claus, eram nebună!

— Şi eu care începusem s-o cred!

— Sărmane inocent! credeai poate şi că ăsta era domnul colonel Fougas!

— Păi cum?

— Ca şi cum ar fi cu putinţă să reînvii un om! E un demon, îţi spun, care a luat chipul colonelului pentru a ne fura banii!

— Ce să facă demonii cu banii?

— I-auzi! construiesc catedrale!

— Dar după ce poţi recunoaşte un diavol care e deghizat?

— În primul rînd după copita despicată, însă îşi pune ghete; pe urmă după urechea lui cîrpită.

— Aş! Şi pentru ce?

— Pentru că diavolul are urechea ascuţită şi, pentru a o face rotundă, trebuie să mai taie din ea.

Meiser se aplecă sub masă şi scoase un ţipăt de spaimă.

— E chiar diavolul! zise el. Dar cum s-a lăsat adormit?

— Păi n-ai văzut că urcînd din pivniţă am trecut prin odaia mea? Am pus o picătură de apă sfinţită în vinul de Porto; vrajă contra vrajă! şi s-a prăbuşit.

— Asta-i un lucru bun. Dar ce facem cu el, acum, că e în puterea noastră?

— Ce se face cu demonii, în Scriptură? Domnul îi azvîrle în mare.

— Marea e departe de casa noastră.

— Dar, bătrîn naiv ce eşti! fîntîna publică e colea!

— Şi ce-o să se spună mîine, cînd i se va găsi trupul?

— Nu se va găsi absolut nimic şi chiar hîrtia aia pe care ne-a semnat-o se va schimba în frunză uscată.

Zece minute mai tîrziu, domnul şi doamna Meiser balansau ceva greu deasupra puţului public, iar doamna Catherina murmura cu glas scăzut descîntecul următor:

Demone, fiu al iadului, fii afurisit!
Demone, fiu al iadului, fii prăbuşit!
Demone, fiu al iadului, întoarcete-n iad!

Un zgomot înfundat, zgomotul unui trup ce cade-n apă, puse capăt ceremoniei iar cei doi soţi se întoarseră acasă, cu satisfacţia care urmează întotdeauna datoriei împlinite. Nicolas zicea în sinea lui:

„Nu o credeam atît de credulă!"

„Nu-l credeam atît de naiv!" gîndea doamna Kettle, soţia legitimă a lui Claus.

Dormiră somnul neprihănirii. Ah! pernele lor li s-ar fi părut mult mai puţin moi dacă Fougas s-ar fi întors acasă cu milionul la el!

La ceasurile zece dimineaţa, pe cînd îşi luau cafeaua cu lapte şi chiflele cu unt, guvernatorul Băncii intră la ei şi le spuse:

— Vă mulţumesc că aţi acceptat o trată asupra Parisului în locul milionului în argint şi fără primă. Francezul acela tînăr pe care ni l-aţi trimis e niţel cam repezit, însă vesel şi băiat de treabă.

18

colonelul caută să se descotorosească de un milion care îl stînjeneşte

Fougas părăsise Parisul, îndreptîndu-se spre Berlin a doua zi după audienţa sa. Drumul acesta îi luă trei zile, căci se opri cîtva timp la Nancy. Mareşalul îi dăduse o scrisoare de recomandare către prefectul departamentului Meurthe, care îl primi foarte bine şi făgădui să-l ajute în cercetările sale. Din nefericire, casa în care o iubise pe Clémentine Pichon nu mai exista. Municipalitatea o demolase prin 1827, străpungînd

o stradă. E lucru sigur că edilii nu doborîseră familia odată cu casa, însă o nouă dificultate se ivi deodată: numele de Pichon supraabunda în oraş, în suburbii şi în departament. În acea mulţime de Pichoni, Fougas nu ştia cui să-i sară de gît. Ostenit de căutări şi grăbit să alerge pe calea Fortunei, lăsă o notă la comisariatul de poliţie:

A se căuta în registrele Stării civile şi aiurea, o tînără fată numită Clémentine Pichon. Avea optsprezece ani în 1813; părinţii ei ţineau o pensiune pentru ofiţeri. Dacă trăieşte, să se afle adresa ei; dacă a murit, să se culeagă informaţii despre moştenitorii ei. De acest lucru depinde fericirea unui tată!

Sosind la Berlin, colonelul află că reputaţia sa îl precedase. Nota ministrului de război fusese transmisă guvernului prusac prin legaţia Franţei; Léon Renault, în durerea sa, găsise timp să scrie o vorbă doctorului Hirtz; jurnalele începeau să vorbească şi societăţile ştiinţifice să se înduioşeze. Prinţului Regent nu-i fu ruşine să pună întrebări medicului său: Germania e o ţară ciudată, în care ştiinţa interesează pînă şi pe prinţi.

Fougas, care citise scrisoarea doctorului Hirtz anexată la testamentul domnului Meiser, se gîndi că datora oarecari mulţumiri bătrînului. Îi făcu o vizită şi-l îmbrăţişă, numindu-l oracol din Epidaur. Doctorul îl luă în stăpînire, puse să i se ia bagajele de la hotel şi-i oferi cea mai bună odaie din casa lui. Pînă pe 29 ale lunii, colonelul fu răsfăţat ca un prieten şi exhibat ca un fenomen. Şapte fotografi îşi disputară un om atît de preţios; oraşele Greciei n-au făcut mai mult pentru sărmanul şi bătrînul nostru Homer. A.S.R. Prinţul Regent dori să-l vadă în persoană naturală şi rugă pe domnul Hirtz să-l aducă la palat. Fougas se lăsă niţel rugat: el pretindea că un soldat nu trebuie să întreţină relaţii cu duşmanul, şi se credea încă în anul 1813.

Prinţul este un militar distins, care a comandat în persoană asediul de la Rastadt. Conversaţia lui Fougas îi făcu plăcere; eroica naivitate a acestui tînăr veteran îl fermecă. Îi făcu mari complimente şi îi spuse că împăratul francezilor era foarte fericit avînd în jurul său ofiţeri atît de merituoşi.

— Nu are mulţi din aceştia, răspunse colonelul. Dacă am

fi măcar patru sau cinci sute de soiul meu, de mult Europa dumneavoastră ar fi fost în sac!

Răspunsul acesta păru mai mult comic decît amenințător și efectivul armatei prusace nu fu sporit în ziua aceea.

Alteța Sa Regală anunță direct pe Fougas că despăgubirea sa fusese fixată la douăsute cincizeci de mii de franci și că el va putea încasa această sumă la Trezorerie cînd îi va face plăcere.

— Monseniore, răspunse el, întotdeauna e o plăcere să vîri în buzunar banii dușma... banii străinilor. Poftim, însă! eu nu sînt un lingușitor al lui Plutus: dați-mi înapoi Rinul și Posenul, și vă las cei două sute cinzeci de mii de franci.

— Asta aveți în minte? spuse prințul rîzînd. Rinul și Posenul!

— Rinul aparține Franței iar Posenul Poloniei, în mod mai legitim decît îmi aparțin mie acești bani. Însă așa sînt marii seniori: ei își fac o datorie din a plăti micile datorii și un punct de onoare din a nega pe cele mari!

Prințul făcu o strîmbătură și toate figurile de la curte începură să se strîmbe în mod uniform. Găsiră că domnul Fougas dăduse dovadă de prost gust lăsînd să cadă o fărîmă de adevăr pe-un mare platou de inepții.

Însă o micuță baroană vieneză, care asistă la prezentarea lui, fu mai mult fermecată de figura sa decît de discursurile sale. Doamnele din Viena și-au făurit o reputație de ospitalitate pe care se străduiesc s-o justifice pretutindeni, chiar și în afara patriei lor.

Baroana de Marcomarcus avea și un alt motiv să-l atragă pe colonel: de vreo doi-trei ani, ea colecționa bărbați celebri, în fotografii, bineînțeles. Albumul ei era populat cu generali, cu oameni de stat, cu filozofi și cu pianiști, care se dăruiseră ei scriind în partea de jos a portretului: „Omagiu respectuos". Se puteau număra acolo mai mulți prelați romani și chiar un cardinal celebru, însă lipsea de acolo un strigoi. Ea îi scrise prin urmare lui Fougas un răvaș plin de nerăbdare și de curiozitate, rugîndu-l să supeze la dînsa acasă. Fougas, care pleca a doua zi spre Dantzig, luă o foaie de hîrtie cu blazon și se pregăti să se scuze în mod politicos. El se temea, această inimă delicată și plină de cavalerism, ca o seară de conversație și de

plăcere în compania celor mai frumoase femei din Germania să nu apară ca o infidelitate morală față de amintirea Clémentinei. Căută așadar o formulă convenabilă și scrise:

„Prea îngăduitoare frumusețe, cu..." Muza nu-i mai dictă nimic. Nu se afla în dispoziția de a scrie, simțea mai degrabă că are chef să meargă la supeu. Scrupulele sale se risipiră ca niște nori alungați de un frumos vînt de nord-est; își puse redingota cu brandemburguri și duse răspunsul el însuși. Era prima oară că supà de la reînvierea sa. Făcu dovada unei frumoase pofte de mîncare și se cam ameți, însă nu ca de obicei. Baroana de Marcomarcus, fermecată de spiritul și de verva lui inepuizabilă, îl reținu cît putu mai mult. Și astăzi, încă, ea spune prietenilor ei, arătîndu-le portretul colonelului: „Numai acești ofițeri francezi sînt în stare să cucerească lumea!"

A doua zi, el își împachetă lucrurile într-un geamantan din piele neagră de vițel pe care-l cumpărase la Paris, își încasă banii la Trezorerie și porni la drum spre Dantzig. Dormi în vagon, deoarece supase în ajun. Îl treziră niște sforăieli cumplite. Îl căută pe sforăitor, nu-l găsi în jurul lui, deschise ușa compartimentului vecin, căci vagoanele nemțești sînt mult mai comode decît ale noastre, și zgîlții pe un domn gras ce părea să ascundă un întreg joc de orgi în trupul său. La una din stații, bău o sticlă de vin de Marsala și mîncă două duzine de sandvișuri, întrucît supeul din ajun îl lăsase cu stomacul gol. La Dantzig, își smulse geamantanul negru din mîinile unui enorm borfaș care se pregătea să pună mîna pe el.

Ceru să fie condus la cel mai bun hotel din oraș, își comandă cina și alergă la adresa domnului și doamnei Meiser. Prietenii săi de la Berlin îi dăduseră informații despre această încîntătoare familie. Știa că va avea de-a face cu cel mai bogăt și cel mai avar dintre pungași, iată de ce luă el tonul galant care a putut părea ciudat multora dintre cititori în capitolul precedent.

Din nefericire, el se umaniză ceva mai mult decît trebuia atunci cînd avu milionul în buzunar. Curiozitatea de a studia în profunzime lungile butelii galbene fu cît pe-aci să-i joace un renghi. Mințile i se rătăciră, pe la ora unu dimineața, dacă e să cred ceea ce a povestit el însuși. El afirma că după ce și-a

luat rămas bun de la acei oameni cumsecade care-l trataseră atît de bine, a căzut într-o fîntînă adîncă şi largă, al cărei ghizd, ridicat foarte puţin deasupra nivelului străzii, ar merita cel puţin un felinar. „Mă trezii (tot el e cel care vorbeşte) într-o apă foarte rece şi cu un gust excelent. După ce înotai un minut, două, căutînd un punct de sprijin solid, mă apucai de o funie groasă şi mă căţărai fără efort la suprafaţa pămîntului, care nu se afla la mai mult de patruzeci de picioare. Nu e nevoie decît de nişte încheieturi zdravene şi de un pic de gimnastică şi treaba nu e deloc un tur de forţă. Sărind pe pavaj, mă văzui în faţa unui soi de pîndar de noapte care zbiera orele pe stradă şi care mă întrebă insolent ce făceam acolo. L-am cotonogit zdravăn şi acest mic exerciţiu mi-a făcut bine, restabilind circulaţia sîngelui. Înainte de a mă întoarce la han, mă oprii sub un felinar, îmi deschisei portofelul şi văzui cu plăcere că milionul meu nu se udase. Pielea era groasă iar fermoarul solid; dealtfel, înfăşurasem bonul domnului Meiser într-o jumătate de duzină de bilete de o sută de franci, unsuroase ca nişte călugări. Vecinătatea asta i-a ferit."

Verificarea o dată făcută, el se întoarse la han, se culcă şi dormi ca un prunc. A doua zi, trezindu-se, primi nota următoare, emanată de la poliţia din Nancy:

Clémentine Pichon, optsprezece ani, fiică minoră a lui Auguste Pichon, hotelier, şi a lui Léonie Francelot, măritată în acest oraş Nancy în ziua de 11 ianuarie cu Louis-Antoine Langevin, fără profesie specificată.

Numele de Langevin este tot atît de rar în departament pe cît de comun este numele de Pichon. În afară de onorabilul domn Victor Langevin, consilier de prefectură la Nancy, nu se cunoaşte decît numitul Langevin (Pierre), zis Pierrot, morar în comuna Vergaville, cantonul Dieuze.

Fougas sări pînă-n tavan strigînd:

— Am un fiu!

Îl chemă pe chelnerul şef şi îi spuse:

— Fă-mi nota şi trimite bagajele la gară. Ia-mi bilet pentru Nancy; nu mă opresc în drum. Uite două sute de franci pe care ţi-i dau să bei în sănătatea fiului meu! Îl cheamă

Victor ca şi pe mine! E consilier de prefectură! Mi-ar fi plăcut mai mult să fie soldat, n-are importanţă! A! trimite mai întîi pe cineva să mă conducă la Bancă! Trebuie să mă duc să iau un milion care e al lui!

Cum nu există o cursă directă între Dantzig şi Nancy, el fu obligat să se oprească la Berlin. Domnul Hirtz, pe care îl vizită în trecere, îl anunţă că societăţile savante din oraş pregăteau un imens banchet în onoarea lui; el refuză însă net.

— Nu că aş dispreţui, zise el, un prilej de a bea într-o societate aleasă, însă natura a vorbit: glasul ei mă cheamă! Beţia cea mai dulce pentru toate inimile nobile este aceea a iubirii paterne!

Pentru a-l pregăti pe scumpul său copil pentru bucuria unei reîntoarceri atît de puţin aşteptate, îşi trimise milionul în plic pe adresa domnului Victor Langevin, împreună cu o lungă scrisoare, care se încheia astfel:

Binecuvîntarea unui tată este mai de preţ, decît tot aurul din lume!

VICTOR FOUGAS

Trădarea Clémentinei Pichon îi jigni uşor amorul-propriu, se consolă însă repede.

„Cel puţin, se gîndea el, nu voi fi obligat să mă-nsor cu o femeie bătrînă, cînd există una tînără care mă aşteaptă la Fontainebleau. Şi apoi fiul meu are un nume şi chiar un nume foarte prezentabil. Fougas sună mult mai bine, dar nici Langevin nu e rău.“ El debarcă în ziua de 2 septembrie la ceasurile şase seara în acel oraş mare şi frumos, cam trist, care e un fel de Versailles al Lorenei. Inima îi bătea să-i sară din piept. Pentru a prinde puteri, luă o cină bună. Şeful chelnerilor, interogat la desert, îi furniză cele mai bune informaţii despre domnul Victor Langevin: un bărbat încă tînăr, căsătorit de şase ani, tată al unui băiat şi al unei fete, stimat în ţinut şi prosper în afaceri.

— Eram sigur, spuse Fougas.

Îşi turnă un pahar plin dintr-un anume Kirsch din Pădurea Neagră care îi păru delicios la macaroane.

În seara aceea, domnul Langevin povesti soției sale că, întorcîndu-se de la club, la orele zece, fusese acostat cu brutalitate de un beţivan. Îl luă la început drept un răufăcător şi se pregăti să se apere; însă omul se mulţumi să-l îmbrăţişeze şi o luă la sănătoasa. Acest ciudat accident îi aruncă pe cei doi soţi într-o serie de presupuneri, unele mai neverosimile decît altele. Însă, cum erau tineri amîndoi şi căsătoriţi abia de şapte ani, schimbară repede conversaţia.

A doua zi dimineaţa, Fougas, încărcat cu bomboane ca un măgar cu făină, se prezentă la domnul Langevin. Pentru a avea o bună primire din partea celor doi nepoţei, cumpărase tot ce era mai bun în prăvălia celebrului Lebègue, care e un fel de Boissier la Nancy. Servitoarea care-i deschise uşa întrebă dacă el era cel pe care îl aştepta domnul.

— Bun! zise el; scrisoarea mea a sosit?

— Da, domnule; ieri dimineaţă. Şi geamantanele dumneavoastră?

— Le-am lăsat la hotel.

— Domnul n-are să fie mulţumit. Camera dumneavoastră e pregătită sus.

— Mulţumesc! mulţumesc. Ia hîrtia asta de o sută de franci pentru vestea cea bună.

— O, domnule, nu trebuia!

— Dar unde e el? Vreau să-l îmbrăţişez, să-i spun...

— Se îmbracă, domnule, şi doamna la fel.

— Şi copiii, scumpii mei nepoţei?

— Dacă doriţi să-i vedeţi, sînt acolo în sufragerie.

— Dacă doresc! deschide degrabă!

El găsi că băieţaşul îi semăna şi se bucură văzîndu-l în costum de artilerist cu sabie. Buzunarele lui se deşertară pe parchet şi cei doi copii, la vederea atîtor bunătăţi, îi săriră de gît.

— O, filozofi! exclamă colonelul, mai îndrăzniţi să negaţi glasul firii?

O cuconiţă drăguţă (toate femeile tinere sînt drăguţe la Nancy) veni în fugă la strigătele de bucurie ale liotei de copii.

— Nora mea! strigă Fougas, întinzîndu-i braţele.

Stăpîna casei se dădu înapoi cu prudenţă şi spuse cu un zîmbet subţire:

— Vă înşelaţi, domnule; eu nu sînt nici a dumneavoastră, nici frumoasă şi nici fată*, sînt doamna Langevin.

„Ce dobitoc sînt, gîndi colonelul; eram gata să povestesc în faţa acestor copii secretele noastre de familie! Ţinuta, Fougas. Te afli într-o societate distinsă, în care ardoarea sentimentelor celor mai tandre se ascunde sub masca de gheaţă a indiferenţei!"

— Luaţi loc, spuse doamna Langevin; sper că aţi călătorit bine?

— Da, doamnă. Doar trenul mi se părea că se mişcă prea încet!

— Nu vă ştiam atît de grăbit să ajungeţi.

— Nu înţelegeţi că ardeam de nerăbdare să fiu aici?

— Cu atît mai bine; e o dovadă că judecata şi familia au ajuns la înţelegere în cele din urmă.

— Este oare vina mea că familia n-a vorbit mai devreme?

— Important e că i-aţi dat ascultare. Ne vom da silinţa să nu vă plictisiţi la Nancy.

— Dar cum aş putea să mă plictisesc, atîta timp cît voi rămîne în mijlocul vostru?

— Merci. Casa noastră va fi şi a dumneavoastră. Obişnuiţi-vă cu gîndul că faceţi parte din familie.

— Cu gîndul şi cu inima, doamnă.

— Şi nu vă veţi mai gîndi la Paris?

— Parisul?...-nu-mi pasă nici cît negru sub unghie!

— Vă previn că aici lumea nu se bate în duel.

— Cum? aţi aflat deja...

— Ştim totul, chiar şi povestea acelui faimos supeu cu femei cam uşoare.

— Cum naiba aţi aflat?... De data asta însă, să vedeţi, chiar eram scuzabil.

Domnul Langevin apăru la rîndul său, proaspăt ras şi rubicond; un tip drăguţ de subprefect în devenire.

„E admirabil, gîndi Fougas, cum ne păstrăm noi, cei din familie! Nu i-ai da nici treizeci şi cinci de ani găliganului ăstuia, şi el are patruzeci şi şase bătuţi pe muchie. Ia te uită, nu-mi seamănă deloc, bate-n partea maică-si!

---

* Belle-fille=noră; belle fille=fată frumoasă.

— Dragul meu, zise doamna Langevin, iată o ființă neascultătoare care promite că se va cuminți.

— Fii binevenit, tinere! spuse consilierul, strîngîndu-i mîna lui Fougas.

Primirea aceasta i se păru rece sărmanului nostru erou. El visa o ploaie de sărutări și de lacrimi, iar copiii se mulțumeau să-i strîngă mîna.

— Fiu..., domnule, îi spuse el lui Langevin, lipsește o persoană de la reuniunea noastră. Cîteva greșeli reciproce, și dealtfel prescrise de scurgerea timpului, n-ar putea să ridice între noi o barieră de netrecut. Pot îndrăzni să vă cer favoarea de a fi prezentat doamnei, mama dumitale?

Domnul Langevin și soția sa holbară niște ochi mari, uluiți.

— Cum, domnule, spuse soțul, trebuie că viața de la Paris v-a făcut să vă pierdeți memoria. Sărmana maică-mea nu mai este! Sînt deja trei ani de cînd am pierdut-o!

Bunul Fougas izbucni în lacrimi.

— Iertare! făcu el, nu știam. Biata femeie!

— Nu te-nțeleg! O cunoșteai pe mama mea?

— Ingratule!

— Ciudat băiat! Dar părinții dumitale au primit o scrisoare de invitație?

— Care părinți?

— Tatăl și mama dumitale!

— A, așa! ce-mi tot îndrugi acolo? Mama mea era moartă înainte ca dumneata să fi venit pe lume.

— Doamne, mama dumitale a murit?

— Da, bineînțeles, în '89!

— Cum! Nu doamna, mama dumitale, te trimite aici?

— Monstrule! Cea care mă aduce aici este inima mea de tată!

— Inimă de tată?... Dar nu ești dumneata băiatul Jamin, care a făcut nebunii în capitală și care e trimis la Nancy ca să urmeze cursurile școlii forestiere?

Colonelul împrumută glasul lui Jupiter tonans și răspunse:

— Eu sînt Fougas!

— Ei bine!

— Dacă natura nu-ți spune nimic în favoarea mea, fiu ingrat ce ești! întreabă mormîntul mamei tale!

— Zău așa! domnule, țipă consilierul, am putea să ne jucăm multă vreme de-a vorbele-n doi peri. Ia loc, te rog, și spune-mi problema dumitale... Marie, du copiii de-aici.

Fougas nu se lăsă rugat. El povesti romanul vieții sale fără a omite nimic, însă cu nesfîrșite menajamente pentru urechile filiale ale domnului Langevin. Consilierul îl ascultă răbdător, ca un om dezinteresat în chestiune.

— Domnule, spuse el în sfîrșit, te-am luat la început drept un nebun; acum îmi amintesc că jurnalele au dat cîteva frînturi din povestea dumitale și văd că ești victima unei erori. Eu nu am patruzeci și șase de ani, ci treizeci și patru. Mama mea nu se numește Clémentine Pichon, ci Marie Kerval. Ea nu s-a născut la Nancy, ci la Vannes, și era în vîrstă de șapte ani în 1813. Am onoarea să te salut.

— A! nu ești fiul meu! urmă Fougas mînios. Ei bine! cu atît mai rău pentru tine! N-are oricine un tată cu numele de Fougas! Iar fii cu numele de Langevin, n-ai decît să te apleci ca să culegi. Știu unde să găsesc unul care nu e consilier de prefectură, e-adevărat, care nu-și pune o haină brodată ca să meargă la liturghie, dar care are inimă cinstită și simplă, și pe care-l cheamă Pierre, ca și pe mine! Iertare însă! atunci cînd dai oamenii afară pe ușă, trebuie cel puțin să le înapoiezi ceea ce le aparține.

— Nu te opresc să aduni bomboanele pe care copiii mei le-au împrăștiat pe jos.

— Chiar despre bomboane este vorba! Milionul meu, domnule!

— Care milion?

— Milionul fratelui dumitale!... Nu! al aceluia care nu e fratele dumitale, al fiului Clémentinei, al scumpului și unicului meu copil, singurul vlăstar al neamului meu, Pierre Langevin, zis Pierrot, morar la Vergaville!

— Dar îți jur, domnule, că n-am nici un milion de-al dumitale și nici de-al altcuiva.

— Îndrăznești să negi, sceleratule! cînd ți l-am trimis eu însumi prin poștă!

— Dumneata mi l-ai trimis poate, dar eu cu siguranță nu l-am primit!

— Ei bine! apără-ți viața!

Sări să-l strîngă de gît şi poate că Franţa ar fi pierdut în ziua aceea un consilier de prefectură, dacă servitoarea n-ar fi intrat pe uşă cu două scrisori în mînă. Fougas îşi recunoscu scrisul şi timbrul de la Berlin, desfăcu plicul şi arătă bonul asupra Băncii.

— Iată, zise el, milionul pe care ţi-l destinam dacă ai fi vrut să fii fiul meu! Acum e prea tîrziu să mai retractezi. Natura mă cheamă la Vergaville. Sluga dumitale!

În ziua de 4 septembrie, Pierre Langevin, morar din Vergaville, îl însura pe Cadet Langevin, al doilea fiu al său. Familia morarului era numeroasă, cinstită şi destul de înstărită. Era mai întîi bunicul, un bătrîn frumos şi zdravăn, care lua patru mese pe zi şi-şi trata micile indispoziţii cu vin de Bar sau de Thiaucourt. Bunica Catherinei fusese frumoasă pe timpuri şi nitel cam uşuratică, dar ispăşea printr-o surzenie totală crima de a fi dat ascultare berbanţilor. Domnul Pierre Langevin, zis Pierrot, zis Gros-Pierre, după ce-şi căutase norocul în America (e un obicei foarte răspîndit în ţinut), se întoarse în sat ca un mic sfînt Ioan, şi numai Dumnezeu ştie cît s-a rîs de păţania lui! Lorenii sînt zeflemişti din cale-afară; dacă nu înţelegeţi de glumă, nu vă sfătuiesc niciodată să călătoriţi prin părţile lor Gros-Pierre, ofensat, şi aproape furios de-a fi mîncat averea neveste-si, împrumută bani cu zece la sută, cumpără moara din Vergaville, munci ca o vită de povară deştelenind pămînturi şi înapoie capitalul şi dobînzile. Fortuna care îi datora unele despăgubiri îi furniză *gratis pro Deo* o jumătate de duzină de lucrători superbi: şase băieţi zdraveni, pe care nevastă-sa i-i dărui an de an. Treaba era reglată ca un ceasornic. În fiecare an, la nouă luni de zile, numărate fără greş, după sărbătoarea din Vergaville, Claudine, zisă Glaudine, mai boteza unul. Numai că ea muri după al şaselea, pentru că mîncase patru bucăţi mari de *quiche* înainte de a ieşi din lăuzie. Gros-Pierre nu se recăsători, avînd în vedere că avea lucrători din belşug, şi îşi rotunji încetişor avutul. Dar cum glumele dăinuie multă vreme în sat, camarazii morarului îi mai vorbeau de acele faimoase milioane pe care nu le adusese din America, iar Gros-Pierre se făcea roşu de furie pe sub făină, la fel ca-n primele zile.

În ziua de 4 septembrie aşadar, el îl însura pe al doilea fiu al său cu o leliţă bună şi grasă din Altroff, care avea obrajii tari şi violeţi: e un gen de frumuseţe foarte gustat în ţinut. Nunta avea loc la moară, dat fiind că mireasa era orfană de tată şi de mamă şi că ieşea de la călugăriţele din Molsheim. Cineva veni să-i spună lui Pierre Langevin că un domn decorat venea să-i vorbească şi Fougas îşi făcu apariţia în toată splendoarea sa.

— Bunul meu domn, spuse morarul, nu sînt deloc în dispoziţia de a discuta afaceri, pentru că noi am băut un păhărel de vin alb înainte de slujbă, însă o să bem o grămadă din cel roşu la cină, şi dacă vă-ndeamnă inima, nu vă sfiiţi! Masa e lungă. O să discutăm pe urmă. Nu spuneţi nu? Atunci înseamnă da.

„De data asta, gîndi Fougas, nu mă-nşel. Este chiar glasul sîngelui! Mi-ar fi plăcut mai mult un militar, dar acest agricultor gras şi de treabă e de ajuns inimii mele. Nu-i datorez satisfacţiile orgoliului; dar nu contează! I-am cîştigat prietenia."

Cina era servită, iar masa era mai încărcată cu cărnuri decît stomacul lui Gargantua. Gros-Pierre, la fel de mîndru de marea sa familie ca şi de mica sa avere, îl puse pe colonel să asiste la numărătoarea fiilor săi. Şi Fougas se bucură, aflînd că avea şase nepoţi bine făcuţi.

Îl aşezară în dreapta unei mici bătrîne cocîrjate, care îi fu prezentată ca bunica vlăjganilor acelora. Dumnezeule! ce schimbată îi păru Clémentine! În afară de ochi, care rămăseseră vii şi strălucitori, totul era de nerecunoscut la ea. „Uite, gîndi Fougas, cum aş arăta eu astăzi dacă acel cumsecade Jean Meiser nu m-ar fi uscat!" Zîmbea cu maliţie, privindu-l pe bunicul Langevin, şef presupus legitim al acelei numeroase familii. „Sărmane bătrîn! murmura Fougas, tu nu ştii ce-mi datorezi!"

Oamenii se ospătează zgomotos la nunţile de la ţară. E un abuz pe care civilizaţia nu-l va reforma niciodată, sper. Profitînd de zgomot, colonelul stătu de vorbă sau crezu că stă de vorbă cu vecina sa. „Clémentine!" îi spuse el. Ea îşi ridică ochii şi chiar nasul şi răspunse:

— Da, domnule.

— Aşadar inima nu m-a-nşelat? Dumneata eşti chiar Clémentine a mea!

— Da, domnule.

— M-ai recunoscut, bravă şi excelentă soţie!

— Da, domnule.

— Dar, cum ţi-ai ascuns atît de bine emoţia?... Cîtă tărie au femeile!... Eu pic din cer în mijlocul existenţei tale liniştite, iar tu mă vezi fără să clipeşti!

— Da, domnule.

— M-ai iertat tu pentru o crimă aparentă de care numai destinul a fost vinovat?

— Da, domnule.

— Mulţumesc! O, mulţumesc!... Ce familie admirabilă în jurul tău! Acest bun Pierre care aproape că m-a strîns în braţe văzîndu-mă că apar, e fiul meu, nu-i aşa?

— Da, domnule.

— Bucură-te: va fi bogat! E deja un om fericit; i-am adus averea. Un milion va fi partea lui. Ce beţie, o, Clémentine! în această inocentă adunare, atunci cînd am să-mi ridic vocea pentru a spune fiului meu: „Ţine! milionul ăsta e al tău!" A sosit oare momentul? Trebuie să vorbesc? Trebuie să spun totul?

— Da, domnule.

Fougas se ridică aşadar şi ceru tăcere. Presupuseră că dorea să cînte un cîntec şi tăcură.

— Pierre Langevin, spuse el cu emfază, eu vin de pe lumea cealaltă şi-ţi aduc un milion.

Dacă Gros-Pierre nu vroi să se-nfurie, măcar roşi, iar gluma i se păru de prost gust. Însă cînd Fougas anunţă că o iubise pe bunică în tinereţea ei, bătrînul tată Langevin nu şovăi să-i arunce cu o sticlă-n cap. Fiul colonelului, magnificii săi nepoţi şi pînă şi mireasa se ridicară mînioşi din cale-afară şi se încinse o bătălie straşnică.

Pentru prima oară-n viaţă, Fougas nu fu cel mai tare. El se temea să nu scoată vreun ochi cuiva din familie. Sentimentul patern îi răpi trei sferturi din forţe.

Aflînd însă în încăierare că Clémentine se numea Catherine şi că Pierre Langevin se născuse în 1810, el redobîndi avantajul, învineţi trei ochi, rupse un braţ, strîmbă două nasuri, scoase patru duzini de dinţi şi ajunse la trăsura sa însoţit de toate onorurile războiului.

„La naiba cu copiii! spunea el zburînd ca vîntul spre gara de la Avricourt. Dacă am un fiu, să mă găsească!"

19

el cere şi apoi acordă mîna clémentinei

În ziua de 5 septembrie, la ceasurile zece dimineaţa, Léon Renault, slab, tras la faţă şi aproape de nerecunoscut, se afla la picioarele Clémentinei Sambucco, în salonul mătuşii ei. Erau aranjate flori pe şemineu, flori în toate jardinierele. Două mari raze de soare ştrengare intrau prin ferestrele deschise. Un milion de mici atomi albăstrii jucau în lumină şi se întretăiau, se opreau după bunul plac al fanteziei, întocmai ca ideile într-un volum al domnului Alfred Houssaye. În grădină cădeau merele, piersicile erau coapte, viespile scobeau găuri largi şi adînci în perele parfumate; begoniile şi clematitele înfloreau; în sfîrşit un coş mare cu heliotropi, aşezat sub fereastra din stînga, îşi etala întreaga splendoare. Soarele poleia toţi ciorchinii viţei de vie cu un strat de aur brun; marele yucca ornamental de pe peluză, agitat de vînt ca o pălărie chinezească, îşi lovea fără sunet clopoţeii argintii. Însă fiul domnului Renault era mai palid şi mai ofilit decît crengile liliacului, mai abătut decît frunzele bătrînului cireş; inima sa era lipsită de bucurie şi de speranţă, asemenea coacăzului desfrunzit şi fără fructe!

Să te exilezi departe de pămîntul natal, să trăieşti trei ani sub un climat neospitalier, să-ţi petreci atîtea zile în minele adînci, atîtea nopţi pe un cuptor de faianţă laolaltă cu o grămadă de ploşniţe şi cu destui mujici, şi să vezi că în locul tău e preferat un colonel de douăzeci şi cinci de ludovici pe care l-ai înviat tu însuţi, muindu-l în apă!

Toţi bărbaţii au suferit decepţii, dar, cu siguranţă, nimeni n-a trecut printr-o nefericire atît de puţin previzibilă şi atît de extraordinară. Léon ştia că pămîntul nu este o vale de şocolată cu lapte, nici de ciorbă de trufandale. El cunoştea lista nefericirilor celebre, care începe odată cu moartea lui Abel,

ucis în paradisul terestru, și se termină cu masacrarea lui Rubens din galeria Luvrului, la Paris. Însă istoria, care rareori ne învață ceva, nu ne consolează niciodată. Sărmanul inginer zadarnic își tot repeta că o mie de alți inși fuseseră uzurpați în ajunul căsătoriei și alți o sută de mii a doua zi, tristețea era mai puternică decît judecata, și trei-patru șuvițe de păr începeau să-i albească în jurul tîmplelor.

— Clémentine! spunea el, sînt cel mai nefericit dintre bărbați. Refuzîndu-mi această mînă pe care mi-ai făgăduit-o, mă condamni la un supliciu de o sută de ori mai rău decît moartea. Vai! ce vrei să mă fac fără tine? Va trebui să trăiesc singur, căci te iubesc prea mult pentru a mă căsători cu alta. De aproape patru ani, toate sentimentele mele, toate gîndurile mele sînt concentrate asupra dumitale, m-am obișnuit să le privesc pe celelalte femei ca pe niște ființe inferioare, nedemne să atragă privirea unui bărbat! Nu-ți mai vorbesc de eforturile pe care le-am făcut pentru a te merita; ele își purtau recompensa în ele însele, iar eu eram deja mult prea fericit că muncesc și sufăr pentru dumneata. Dar uite mizeria în care m-a lăsat părăsirea dumitale! Un matelot azvîrlit pe o insulă pustie e mai puțin demn de plîns ca mine: va trebui să rămîn în preajma dumitale, să asist la fericirea altuia; să te văd trecînd pe sub fereastra mea la brațul rivalului meu! Ah! moartea ar fi mai suportabilă decît această tortură zilnică. Însă nu am nici măcar dreptul de a muri! Bieții mei părinți au și așa destule necazuri. Ce s-ar întîmpla, dumnezeule mare! dacă i-aș condamna să poarte doliu după fiul lor?

Această tînguire punctată cu suspine și lacrimi sfîșia inima Clémentinei. Sărmana copilă plîngea și ea, căci îl iubea pe Léon din tot sufletul, însă își interzisese să i-o mai spună. De mai multe ori, văzîndu-l pe jumătate leșinat în fața ei, fu ispitită să-l cuprindă cu brațele de după gît, dar amintirea lui Fougas îi paralizează orice gest de tandrețe.

— Sărmanul meu prieten, îi zicea ea, mă judeci greșit dacă mă crezi nesimțitoare la suferințele dumitale. Te cunosc, Léon, și încă din copilărie. Știu cîtă loialitate, cîtă delicatețe, cîte nobile și prețioase virtuți există în dumneata. Din vremea cînd mă purtai în brațe spre cei sărmani și îmi puneai un bănuț în mînă ca să mă învești să dau de pomană, niciodată

n-am auzit vorbindu-se de binefacere fără să mă gîndesc îndată la dumneata. Atunci cînd ai bătut un băiat de două ori mai mare ca dumneata, care-mi luase păpuşa, am simţit că curajul este ceva frumos, şi că o femeie e fericită să se poată bizui pe un om de suflet. Tot ceea ce te-am văzut făcînd de atunci încoace n-a făcut decît să-mi sporească stima şi simpatia. Să fii convins că nu din răutate şi nici din nerecunoştinţă te fac astăzi să suferi. Vai! eu nu-mi mai aparţin, sînt dominată; mă asemuiesc cu acele automate care se mişcă fără să ştie pentru ce. Da, simt în mine un fel de resort mai puternic decît libertatea mea, şi voinţa altuia e cea care mă conduce!

— De-aş fi măcar sigur că vei fi fericită! Dar nu! Bărbatul pentru care mă sacrifici nu va şti niciodată să preţuiască un suflet atît de delicat ca al dumitale! E un ins brutal, un soldăţoi, un beţiv...

— Te rog, Léon! Aminteşte-ţi că are dreptul la tot respectul meu!

— Respect, faţă de el! Şi pentru ce? Te întreb, pentru numele lui Dumnezeu, ce anume vezi dumneata respectabil în persoana domnului Fougas? Vîrsta lui? E mai tînăr ca mine. Talentele sale? Nu şi le-a arătat decît la masă. Educaţia sa? Frumoasă mai este! Virtuţile sale? Ştiu eu ce trebuie să cred despre delicateţea şi recunoştinţa lui!

— Îl respect, Léon, de cînd l-am văzut în sicriul lui. E un simţămînt mai puternic decît orice; eu nu-l explic, eu îl îndur.

— Ei bine! respectă-l cît doreşti! Cedează superstiţiei care te-a cuprins. Vezi în el o fiinţă miraculoasă, sacră, scăpată din ghearele morţii pentru a săvîrşi ceva măreţ pe pămînt! Dar însuşi lucrul acesta, o, scumpa mea Clémentine, este o barieră între dumneata şi el. Dacă Fougas se află în afara condiţiei omeneşti, dacă e un fenomen, o fiinţă aparte, un erou, un semizeu, un idol, nu poţi să te gîndeşti serios să devii soţia lui. Eu nu sînt decît un bărbat ca toţi ceilalţi, născut pentru a munci, pentru a suferi şi pentru a iubi. Te iubesc! Iubeşte-mă şi tu!

— Derbedeule! zise Fougas deschizînd uşa.

Clémentine scoase un ţipăt, Léon se ridică de jos la iuţeală,

însă colonelul îl și prinsese de spatele hainei lui de nankin. Inginerul fu ridicat, balansat ca un atom într-una din cele două raze de soare, și proiectat drept în mijlocul heliotropilor, înainte chiar ca el să se fi gîndit să răspundă un singur cuvînt. Bietul Léon! Bieții heliotropi!

Cît ai clipi, tînărul fu din nou în picioare. Își scutură țărîna care-i murdărea genunchii și coatele, se apropie de fereastră și spuse cu o voce domoală, dar hotărîtă:

— Domnule colonel, regret sincer că te-am înviat, dar poate că prostia pe care am făcut-o nu e ireparabilă. Pe curînd! Cît despre dumneata, domnișoară, te iubesc!

Colonelul ridică din umeri și se așează la picioarele fetei pe perna care mai păstra încă urma lăsată de Léon. Domnișoara Virginie Sambucco, atrasă de zgomot, coborî ca o furtună și auzi discursul următor.

— Idol al unei inimi mari! Fougas se întoarce la tine precum vulturul la cuibul său. Am cutreierat multă vreme lumea urmărind un rang, aur și o familie pe care ardeam de nerăbdare să ți le pun la picioare. Norocul mi-a dat ascultare ca un sclav; el știe la ce școală am învățat eu arta de a-l stăpîni. Am străbătut Parisul și Germania, asemenea unui meteor victorios condus de steaua sa. Am fost văzut pretutindeni tratînd de la egal la egal cu puternicii lumii și făcînd să răsune trîmbița adevărului pe sub lambriurile regilor. Am pus piciorul pe gîtlejul avidei cupidități și i-am luat înapoi, măcar în parte, comorile pe care le jefuise de la cinstea prea încrezătoare. Un singur bun îmi este refuzat: acel fiu pe care nădăjduiam să-l revăd scapă ochilor de linx ai iubirii paterne. N-am aflat nici vechiul obiect al primelor mele tandre simțăminte, însă ce contează? Nu-mi va lipsi nimic, dacă tu îmi vei ține loc de toate. Ce mai așteptăm? Ești oare surdă la glasul fericirii care te cheamă? Să ne ducem la lăcașul legilor; mă vei urma apoi la picioarele altarului; un preot va consfinți legăturile noastre și vom străbate viața, sprijiniți unul de altul, eu asemeni stejarului care susține slăbiciunea, tu asemeni iederei elegante care împodobește emblema vigorii!

Clémentine rămase cîtva timp fără să răspundă, și ca amețită de retorica zgomotoasă a colonelului.

— Domnule Fougas, îi spuse ea, v-am dat întotdeauna as-

cultare, făgăduiesc şi acum să vă dau ascultare toată viaţa. Dacă nu doriţi să mă mărit cu sărmanul Léon, voi renunţa la el. Îl iubesc totuşi, şi un singur cuvînt din partea lui îmi tulbură inima mai mult decît toate lucrurile frumoase pe care mi le-aţi spus dumneavoastră.

— Bine! foarte bine! exclamă mătuşa. În ce mă priveşte, domnule, deşi nu mi-ai făcut cinstea de a mă consulta, eu am să-ţi spun ce gîndesc. Nepoata mea nu e deloc femeia potrivită pentru dumneata. Chiar de-ai fi mai bogat decît domnul Rothschild şi mai ilustru decît ducele de Malakoff, şi tot n-aş sfătui-o pe Clémentine să se mărite cu dumneata.

— Şi de ce, mă rog, castă Minervă?

— Pentru că ai iubi-o cinsprezece zile şi, la primul bubuit de tun, ai da fuga la război! Ai părăsi-o, domnule, întocmai ca pe acea nefericită Clémentine ale cărei nenorociri ne-au fost povestite!

— Pe dracu! mătuşă, vă sfătuiesc s-o plîngeţi! La trei luni după Leipzig, se mărita cu un anume Langevin, la Nancy.

— Poftim?

— Spun că se mărita cu un intendent militar numit Langevin.

— La Nancy?

— Chiar la Nancy.

— E ciudat!

— E josnic!

— Dar femeia aceea... fata aceea... numele ei!

— Vi l-am spus de o sută de ori: Clémentine!

— Clémentine şi mai cum?

— Clémentine Pichon.

— Ah! Dumnezeule! cheile mele! unde sînt cheile? Eram sigură că le-am pus în buzunar! Clémentine Pichon! Domnul Langevin! Nu se poate! Îmi pierd judecata! Ei! copila mea, ce stai aşa! E vorba de fericirea vieţii tale! Unde mi-ai vîrît cheile! A! Uite-le aici!

Fougas se aplecă la urechea Clémentinei şi îi spuse:

— I se întîmplă mereu accidentul ăsta? S-ar zice că sărmana domnişoară şi-a pierdut capul!

Însă Virginie Sambucco deschisese deja un mic secretaire din lemn de trandafir. Dintr-o singură ochire, ea des-

coperi intr-o singură legătură de hîrtii o foaie îngălbenită de vreme.

— Asta este! zise ea cu un strigăt de bucurie. Marie-Clémentine Pichon, fiică legitimă a lui Auguste Pichon, hotelier, strada Merlettes, în orașul Nancy; măritată la 10 iunie 1814 cu Joseph Langevin, subintendent militar. Ea este, nu-i așa domnule? Îndrăznește să spui că nu e ea!

— Ah! dar bine, prin ce întîmplare aveți dumneavoastră hîrtiile mele de familie?

— Biata Clémentine! Și dumneata o acuzi de trădare! Nu înțelegi că ai fost dat drept mort? Că ea se credea văduvă fără să fi fost măritată; că...

— Bun! bun! O iert. Unde se află? Vreau s-o văd, s-o îmbrățișez, să-i spun...

— A murit, domnule! a murit după trei luni de căsnicie...

— Ah! drace!

— Și dînd naștere unei fiice...

— Care e fiica mea! Mi-ar fi plăcut mai mult un băiat, dar ce contează? Unde este? Vreau s-o văd, s-o îmbrățișez, să-i spun...

— Nu mai este, vai! Am să te conduc însă la mormîntul ei.

— Dar cum naiba de o cunoști?

— Pentru că s-a măritat cu fratele meu!

— Fără consimțămîntul meu? Nu contează! Cel puțin a lăsat în urma ei copii?

— Unul singur.

— Un fiu! E nepotul meu!

— O fiică.

— Nu contează! E nepoata mea! Mi-ar fi plăcut mai mult un băiat, dar unde este? Vreau s-o văd, s-o îmbrățișez, să-i spun...

— Îmbrățișeaz-o, domnule. O cheamă Clémentine ca și pe bunica sa și uite-o aici!

— Ea! Iată prin urmare secretul acestei asemănări! Dar atunci eu nu mă mai pot însura cu ea! Nu contează! Clémentine! vino în brațele mele! Sărută-l pe bunicul tău!

Biata copilă nu reușise să înțeleagă nimic din această rapidă conversație în care evenimentele cădeau ca niște țigle în capul colonelului. Ei i se vorbise întotdeauna despre domnul

Langevin ca despre bunicul ei din partea mamei, şi acum i se părea că aude că mama ei era fiica lui Fougas. Dar ea simţi după primele cuvinte că nu se mai putea căsători cu colonelul şi că va fi curînd măritată cu Léon Renault. Prin urmare, dintr-un gest de bucurie şi de recunoştinţă se năpusti în braţele tînărului bătrîn.

— Ah! domnule, îi spuse ea, v-am iubit întotdeauna şi v-am respectat ce pe un strămoş!

— Iar eu, biata mea copilă, m-am purtat întotdeauna ca un dobitoc bătrîn! Toţi bărbaţii sînt nişte brute şi toate femeile sînt nişte îngeri. Tu ai ghicit, cu instinctul delicat al sexului tău, că-mi datorai respect, iar eu, prost ce sînt! n-am bănuit absolut nimic! Drăcia dracului! fără venerabila mătuşă, aici de faţă, aş fi făcut una bună!

— Nu, zise mătuşa. Ai fi descoperit adevărul parcurgînd hîrtiile noastre de familie.

— Oare le-aş fi privit măcar? Şi cînd te gîndeşti că eu îmi căutam moştenitorii în departamentul Meurthe, cînd îmi lăsasem familia la Fontainebleau! Imbecil, dè! Dar nu contează, Clémentine! Vei fi bogată, te vei căsători cu acela pe care-l iubeşti! Unde e băiatul acela de treabă? Vreau să-l văd, să-l îmbrăţişez, să-i spun...

— Vai, domnule! l-aţi azvîrlit pe fereastră.

— Eu?... Ia te uită! aşa e. Nu-mi mai aminteam. Din fericire n-a păţit nimic şi alerg să-mi repar prostia. O să vă căsătoriţi cînd doriţi; cele două nunţi au să se facă o dată... Dar de fapt, nu! Ce zic eu! Eu nu mă mai însor! Pe curînd, copila mea, scumpa mea nepoţică. Domnişoară Sambucco, eşti o mătuşă de treabă; sărută-mă!

El alergă acasă la domnul Renault şi Gothon, care-l vedea venind, coborî să-i bareze drumul.

— Nu ţi-e ruşine, îi zise ea, să te porţi în halul ăsta cu cei care ţi-au redat viaţa? Ah! de-ar fi s-o luăm iar de la început! nu s-ar mai răsturna casa cu susu-n jos pentru ochii dumitale frumoşi! Doamna plînge, domnul îşi smulge părul din cap, domnul Léon tocmai a trimis doi ofiţeri să te caute. Ce drăcie ai mai făcut de dimineaţa-ncoace?

Fougas o învîrti în loc ca pe-un titirez şi se trezi faţă-n faţă cu inginerul. Léon auzise zvon de ceartă; văzîndu-l pe colonel

animat, cu ochii aprinşi, el prevăzu o oarecare agresiune brutală şi nu mai aşteptă prima lovitură. O luptă corp la corp se încinse în alee, în mijlocul ţipetelor lui Gothon, ale domnului Renault şi al sărmanei doamne, care striga după ajutor. Léon se zvîrcolea, lovea şi lansa din cînd în cînd cîte un pumn viguros în torsul duşmanului. Fu înfrînt totuşi; colonelul sfîrşi prin a-l trînti la pămînt şi a-l *culca* cu desăvîrşire, cum se spune la Toulouse. Atunci îl sărută pe amîndoi obrajii şi îi spuse:

— Ah! copil smintit! Am să te forţez să m-asculţi! Eu sînt bunicul Clémentinei şi ţi-o dau în căsătorie, iar tu ai să te însori cu ea mîine, dacă doreşti! Ai înţeles? Ridică-te acum, şi nu-mi mai căra la pumni în stomac. Ar însemna aproape un paricid!

Domnişoara Sambucco şi Clémentine sosiră în mijlocul stupefacţiei generale. Ele completară relatarea lui Fougas, care se încurca în genealogie. Martorii lui Léon îşi făcură apariţia la rîndul lor. Nu-l găsiseră pe duşman la hotelul la care descinsese şi se pregăteau să dea raportul în legătură cu misiunea lor. În faţa ochilor li se înfăţişă tabloul unei fericiri desăvîrşite, iar Léon îi rugă să ia parte la nuntă.

— Prieteni, le spuse Fougas, veţi vedea natura dezamăgită binecuvîntînd lanţurile iubirii.

20

un trăsnet din senin

„D-ra Virginia Sambucco are onoarea de a vă invita să luaţi parte la căsătoria D-rei Clémentine Sambucco, nepoata sa, cu Dl. Léon Renault, inginer civil.

„Dl. şi D-na Renault au onoarea de a vă invita să luaţi parte la căsătoria D-lui Léon Renault, fiul lor, cu D-ra Clémentine Sambucco;

„Şi vă roagă să asistaţi la benedicţiunea nupţială, care le va fi dată în ziua de 16 septembrie 1859, în biserica Saint-Maxence, parohia lor, la ceasurile unsprezece precise."

Fougas voi neapărat ca numele lui să figureze pe invitaţiile scrise. Cu chiu cu vai îi scoaseră din cap această fantezie. Doamna Renault îi ţinu o predică de două ceasuri încheiate. Îi spuse că în ochii societăţii, ca şi în ochii legii, Clémentine era nepoata domnului Langevin; că dealtfel domnul Langevin se purtase foarte onorabil atunci cînd legitimase prin căsătorie o fiică ce nu era a lui; în sfîrşit, că dezvăluirea unui asemenea secret de familie ar însemna un fel de scandal dincolo de mormînt şi ar veşteji amintirea sărmanei Clémentine Pichon. Colonelul răspundea cu căldura unui tînăr şi cu încăpăţînarea unui bătrîn:

— Natura are drepturile sale; ele sînt anterioare convenţiilor societăţii şi de o mie de ori mai auguste. Onoarea aceleia pe care o numeam Eglé a mea îmi este mai scumpă decît toate comorile din lume şi i-aş spinteca inima-n patru temerarului care-ar încerca s-o veştejească. Cedînd înflăcărării dorinţei mele, ea s-a conformat moravurilor unei epoci măreţe, cînd scurtimea vieţii şi permanenţa războiului simplificau toate formalităţile. În sfîrşit, eu nu vreau ca strănepoţii mei, care se vor naşte, să ignore că sorgintea sîngelui lor se află în vinele lui Fougas. Langevin al vostru e un intrus care s-a strecurat în mod fraudulos în familia mea. Un intendent e aproape un cantinier! Calc în picioare cenuşa lui Langevin!

Încăpăţînatul nu cedă în faţa argumentelor doamnei Renault, dar se dădu bătut în faţa rugăminţilor Clémentinei. Tînăra creolă îl alinta cu o graţie irezistibilă. „Bunicule drag încoace, bunicule scump încolo; copilaş bătrîn de bunic, o să te dăm iar la colegiu, dacă nu te cuminţeşti!"

Ea se aşeza cu familiaritate pe genunchii lui Fougas şi-l lovea prietenește cu palma peste obraji. Colonelul îşi îngroşa vocea, apoi inima i se muia de duioşie şi începea să plîngă ca un copil.

Aceste gesturi de familiaritate nu-l făceau deloc fericit pe

Léon Renault; cred chiar că ele îi temperau nițel bucuria. Desigur, el nu se îndoia nici de dragostea logodnicei sale, nici de loialitatea lui Fougas. Era obligat să recunoască faptul că, între un bunic și nepoata lui, intimitatea este de drept natural și nu poate ofensa pe nimeni. Dar situația era atît de nouă și atît de puțin obișnuită încît îi trebui un oarecare timp pentru a-și clasa sentimentele și a-și uita supărarea. Bunicul acesta, pe care plătise cinci sute de franci, căruia îi rupsese urechea, pentru care cumpărase un teren la cimitirul din Fontainebleu; strămoșul acesta mai tînăr ca el, pe care-l văzuse beat, pe care-l găsise amuzant, apoi primejdios, apoi insuportabil; acest venerabil șef al familiei care începuse prin a cere mîna Clémentinei și sfîrșise prin a-l arunca în heliotropi pe viitorul său nepot, nu putea să obțină de la început un respect fără rezerve și o prietenie nemărginită.

Domnul și Doamna Renault predicau fiului lor supunerea și deferența. Ei i-l înfățișau pe domnul Fougas ca pe o rudă ce trebuie menajată.

— Cîteva zile de răbdare! spune buna mamă, n-are să rămînă el multă vreme la noi; e un soldat care n-ar putea să trăiască în afara armatei; nu mai mult decît peștele în afara apei.

Însă părinții lui Léon, în adîncul sufletului lor, păstrau amintirea amară a atîtor supărări și neliniști. Fougas fusese flagelul familiei; rănile pe care le făcuse el nu puteau să se închidă într-o singură zi. Gothon însăși îi păstra ranchiună fără s-o spună. Ea scotea oftaturi adînci acasă la domnișoara Sambucco, muncind la pregătirea ospățului de nuntă.

— Ah! sărmane Célestin, îi spunea ea acolitului său, ce smintit de bunic o să mai avem!

Singurul care se simțea cu desăvîrșire la largul său era Fougas. El unul trăsese cu buretele peste poznele sale; nu păstra nici o ranchiună nimănui pentru tot răul pe care-l făcuse. Foarte patern cu Clémentine, foarte galant cu domnul și doamna Renault, el dovedea față de Léon prietenia cea mai sinceră și mai cordială.

— Dragă băiete, îi zicea el, te-am studiat, te cunosc, te iubesc; meriți să fii fericit și vei fi. Vei vedea curînd că, cumpărîndu-mă cu douăzeci și cinci de napoleoni, n-ai făcut o afa-

cere proastă. Dacă recunoştinţa ar fi alungată din lume, ea ar găsi un ultim refugiu în inima lui Fougas!

Cu trei zile înainte de nuntă, maestrul Bonnivet aduse la cunoştinţa familiei că domnul colonel venise la biroul său pentru a cere comunicarea contractului. Abia de-şi aruncase privirea pe caietul de hîrtie timbrată, şi harşt! în bucăţi cu el în focul din cămin.

— Domnule mîncător de note, spusese el, faceţi-mi plăcerea de a relua de la început capodopera. Nepoata lui Fougas nu se mărită cu opt mii de franci rentă. Natura şi prietenia îi dăruiesc un milion, pe care iată-l!

Acestea fiind zise, el scoate din buzunar un bon de un milion asupra Băncii, traversează semeţ biroul scîrţîind din cizme şi aruncă o hîrtie de o mie de franci pe pupitrul unui secretar, strigînd cu glasul său cel mai frumos:

— Copii ai legiuirii! Na-vă şi beţi în sănătatea Împăratului şi a marii armate!

Familia Renault se împotrivi energic acestei generozităţi.

Clémentine, avertizată de viitorul ei soţ, avu, în prezenţa domnişoarei Sambucco, o lungă discuţie cu tînărul şi teribilul bunic; ea îi arătă din nou că el avea douăzeci şi patru de ani, că avea să se însoare într-o bună zi, că averea lui aparţinea viitoarei sale familii.

— Eu nu vreau, spuse ea, ca copiii dumitale să mă acuze că i-am despuiat. Păstrează-ţi milioanele pentru micuţii mei unchi şi pentru micuţele mele mătuşi!

Dar, de data asta, Fougas nu dădu nici un pas înapoi.

— Îţi baţi cumva joc de mine? îi spuse Clémentinei. Crezi oare că am să fac prostia de a mă însura acum? Nu-ţi făgăduiesc că am să trăiesc ca un trappist, însă, la vîrsta mea şi cădit cum sînt, găseşti cu cine să intri în vorbă în garnizoane, fără să iei pe nimeni de nevastă. Marte nu împrumută făclia căsătoriei pentru a lumina micile escapade ale Venerei! Pentru ce se leagă bărbatul?... Pentru a fi tată. Eu sînt tată la comparativ, iar peste un an, dacă bravul nostru Léon se comportă ca un bărbat, pun mîna pe superlativ. Străbunic! e un grad frumos pentru un militar de douăzeci şi cinci de ani. La patruzeci şi cinci sau la cincizeci, am să fiu stră-străbunic. La şaptezeci... limba franceză nu mai are cuvinte pentru a desemna

ce-am să fiu! vom comanda însă unul la palavragiii ăia de la Academie! Te temi că am să duc lipsă de ceva la bătrîneţe? Am solda, în primul rînd, şi crucea de ofiţer. La vîrsta Anchisilor şi Nestorilor, voi avea pensia. Adaugă la acestea cele două sute cincizeci de mii de franci de la regele Prusiei, şi ai să vezi că am asigurată nu numai pîinea ci şi *iahnia* pînă la sfîrşitul carierei. Pe deasupra, o concesiune pe veci, pe care soţul tău a plătit-o dinainte în cimitirul din Fontainebleau. Avînd toate acestea şi cu nişte gusturi simple, poţi fi sigur că nu-ţi mănînci fondurile!

De voie, de nevoie, au trebuit să se supună la tot ce dorea el şi să-i accepte milionul. Acest act de generozitate făcu mare vîlvă în oraş, iar numele lui Fougas, deja celebru din atîtea motive, dobîndi un nou prestigiu.

Întregul Fontainebleau dori să asiste la căsătoria Clémentinei. Veni lume şi de la Paris. Martorii miresei erau mareşalul duce de Solferino şi ilustrul Karl Nibor, primit de cîteva zile în Academia de ştiinţe. Léon se limită cu modestie la vechii prieteni pe care şi-i alesese dintru început, domnul Audret, arhitectul, şi domnul Bonnivet, notarul.

Primarul îşi puse iarăşi eşarfa sa nouă. Preotul adresă tinerilor o alocuţiune mişcătoare despre inepuizabila generozitate a Providenţei, care încă mai face un miracol din cînd în cînd în folosul adevăraţilor creştini. Fougas, care nu-şi împlinise datoriile religioase din 1801, udă cu lacrimi două batiste.

„Totdeauna sînt pierduţi din vedere tocmai aceia pe care-i stimezi mai mult, spunea el ieşind din biserică, dar Dumnezeu şi cu mine sîntem făcuţi pentru a ne înţelege! La urma urmei, ce este Dumnezeu! Un Napoleon ceva mai universal!“

Un ospăţ pantagruelic, prezidat de domnişoara Virginie Sambucco în rochie de mătase cafeniu-deschis, urmă îndată după ceremonie. Douăzeci şi patru de persoane asistau la această sărbătoare de familie, între alţii noul colonel al lui 23 şi domnul du Marnet, aproape vindecat de rana sa.

Fougas îşi ridică şervetul cu o oarecare îngrijorare. Nădăjduia că mareşalul i-a adus brevetul de general de brigadă. Chipul său mobil trădă o vie dezamăgire în faţa farfuriei goale.

Ducele de Solferino, care se aşezase la loc de cinste, observă acest joc de fizionomie şi zise cu glas tare:

— Nu te impacienta, bătrîne camarad! Știu ce-ți lipsește; n-a depins de mine ca sărbătoarea să fie completă. Ministrul de război era plecat cînd am trecut pe la el. În birouri mi s-a spus că afacerea ta era reținută de o chestiune de formă, dar că vei primi în următoarele douăzeci și patru de ore o scrisoare de la cabinet.

— La dracu cu toți scribii! răcni Fougas. Au totul, de la actul meu de naștere pînă la copia după brevetul de colonel. Ai să vezi că le lipsește certificat de vaccin ori vreo hîrțoagă de trei parale!

— Eh! răbdare, tinere! Ai tot timpul să aștepți. Nu e ca în cazul meu: fără campania din Italia, care mi-a permis să pun mîna pe bastonul de mareșal, m-ar fi dat la reformă ca pe o gloabă bătrînă, sub pretextul neserios că aveam șaizeci și cinci de ani. Tu n-ai nici douăzeci și cinci, și ai să fii numit general de brigadă: Împăratul ți-a făgăduit-o în fața mea. În patru-cinci ani de-acum, vei avea stelele de aur, doar dacă nu ți se-ntîmplă vreun ghinion. După care, nu-ți va mai trebui decît un post de comandant șef și o companie fericită pentru a fi numit mareșal al Franței și senator, ceea ce nu strică deloc.

— Da, răspunse Fougas, voi ajunge. Nu numai pentru că sînt cel mai tînăr dintre toți ofițerii de gradul meu, pentru că am făcut marele război și am urmat lecțiile maestrului pe cîmpurile Bellonei, dar mai ales pentru că destinul și-a pus amprenta asupra mea. Pentru ce m-au cruțat ghiulele în peste douăzeci de bătălii? Pentru ce am străbătut oceane de bronz și de fier fără ca pielea mea să primească o zgîrietură? Pentru că am steaua mea, întocmai ca *el*. A lui era mai mare, bineînțeles, dar ea s-a dus să se stingă în Sfînta Elena, iar a mea strălucește încă pe cer! Dacă doctorul Nibor m-a reînviat cu cîteva picături de apă caldă, e pentru că destinul meu nu era încă împlinit. Dacă voința poporului francez a restabilit tronul imperial, este pentru a oferi o serie de prilejuri curajului meu în cucerirea Europei, la care vom porni din nou! Trăiască Împăratul și eu! Voi fi duce sau prinț în mai puțin de zece ani, și chiar... de ce nu? ne vom strădui să fim prezent la apel în ziua împărțirii coroanelor! În acest caz, îl adoptez pe fiul cel mare al Clémentinei: îl vom numi Pierre

Victor III, şi îmi va urma la tron întocmai ca Ludovic al XV-lea străbunicului său Ludovic al XIV-lea!

Pe cînd sfîrşea această tiradă, un jandarm intră în sufragerie, întrebă de domnul colonel Fougas şi îi înmînă un plic de la ministerul de război.

— Zău aşa! exclamă mareşalul, ar fi plăcut ca avansarea ta să sosească la capătul unui asemenea discurs. Pe loc ne-am prosterna în faţa stelei tale! Regii magi n-ar fi decît un fel de zi de Sfîntul Ioan, pe lîngă noi.

— Citeşte tu însuţi, îi spuse el mareşalului, întinzîndu-i marea foaie de hîrtie. Sau mai bine, nu! Am privit totdeauna moartea-n faţă; n-am să-mi întorc privirea de la acest trăsnet de cîrpă, care mă ucide.

Domnule colonel, pregătind decretul imperial care vă ridică la gradul de general de brigadă, m-am aflat în faţa unei piedici de netrecut care este actul dumneavoastră de naştere. Rezultă din acea piesă că sînteţi născut în 1789 şi că aveţi astăzi şaptezeci de ani împliniţi. Ori, limita de vîrstă fiind fixată la şaizeci de ani pentru colonei, la şaizeci şi doi pentru generalii de brigadă şi la şaizeci şi cinci pentru divizionari, mă văd în absoluta necesitate de a vă trece în cadrele de rezervă cu gradul de colonel. Ştiu, domnule, cît de puţin justificată este această măsură pentru vîrsta dumneavoastră aparentă şi regret sincer că Franţa e lipsită de serviciile unui om de vigoarea şi de meritul dumneavoastră. Este, dealtfel, sigur că o excepţie în favoarea dumneavoastră n-ar provoca nici o reclamaţie în cadrul armatei şi n-ar stîrni decît simpatii. Însă legea este formală şi Împăratul însuşi nu o poate viola sau eluda. Imposibilitatea ce rezultă de aici este atît de absolută, încît dacă, în ardoarea dumneavoastră de a servi ţara, aţi consimţi să depuneţi epoleţii pentru a reîncepe o nouă carieră, angajarea dumneavoastră n-ar putea fi primită în nici unul din regimentele armatei. E un fapt fericit, domnule, că guvernul Împăratului a putut să vă ofere mijloace de existenţă obţinînd de la A.S.R. regentul Prusiei despăgubirea care vi se datora; căci nu există nici administraţie civilă în care să poată fi angajat, chiar prin favoare, un om de şaptezeci de ani. Veţi obiecta cu multă justeţe că legea şi regulamentele datează dintr-o epocă în care experienţele

asupra revivificării oamenilor nu dăduseră încă rezultate favorabile. Dar legea este făcută pentru generalitate și nu trebuie să țină seamă de excepții. S-ar avea în vedere fără îndoială modificarea ei dacă cazurile de înviere s-ar prezenta într-un oarecare număr.

Binevoiți să, etc.

O tăcere posomorîtă întîmpină această lectură. Acel *Mane, Thécel, Pharés* din legendele orientale nu produse un efect mai fulgerător. Jandarmul se afla tot acolo, în picioare, în poziția soldatului fără arme, așteptînd recipisa lui Fougas. Colonelul ceru o pană și cerneală, semnă hîrtia, o înapoie, dădu un bacșiș jandarmului, și îi spuse cu o emoție stăpînită:

— Tu ești fericit! nu ți se interzice să-ți slujești țara! Ei bine! continuă el adresîndu-se mareșalului, ce spui de asta?

— Ce vrei să spun, sărmane prieten; sînt descurajat. Legea nu se discută; este formală. Prostia noastră e că nu ne-am gîndit mai devreme. Dar cine dracu, în prezența unui voinic ca tine, s-ar fi gîndit la vîrsta retragerii?

Cei doi colonei recunoscură că această obiecție nu le trecuse prin minte; dar, odată ce ea a fost ridicată, nu vedeau ce s-ar putea răspunde. Nici unul nici celălalt n-ar fi putut să-l angajeze pe Fougas ca simplu soldat, în pofida capacității sale, a forței fizice și a înfățișării sale de om la douăzeci și patru de ani.

— Dar atunci, răcni Fougas, să fiu omorît! Nu pot să m-apuc să cîntăresc zahăr sau să cultiv varză! În cariera armelor mi-am făcut primii pași, trebuie să rămîn aici sau să mor. Ce să fac? ce să devin? Să intru în serviciu în străinătate? Niciodată! Destinul lui Moreau îl am încă în fața ochilor... O, soartă! ce ți-am făcut de mă arunci atît de jos atunci cînd te pregăteai să mă înalți atît de sus?

Clémentine încercă să-l mîngîie prin cuvinte frumoase.

— Vei rămîne lîngă noi, îi spunea ea; o să-ți găsim o femeie drăguță, o să vă creșteți împreună copiii. În clipele de tihnă, vei scrie istoria lucrurilor măreție pe care le-ai înfăptuit. Nimic nu-ți lipsește: tinerețe, sănătate, avere, familie, tot ceea ce înseamnă fericirea oamenilor îți aparține; de ce n-ai fi, așadar, fericit?

Léon şi părinţii săi îi vorbiră în acelaşi fel. Totul era uitat în faţa unei dureri atît de adevărate şi a unei descurajări atît de profunde.

Îşi reveni încet-încet şi chiar cîntă la desert un cîntec pe care-l pregătise pentru împrejurare:

Mult norocoşi soţ şi soţie,
În fericite-aceste clipe,
La torţa sfîntă-a cununiei,
Veţi arde-a lui Amor aripe.
Mic zeu hoinar, ci schimbă-ţi firea,
Cuminte-n casă vei rămîne,
Legat de-acum prin logodirea
Dintre Frumos şi Raţiune.

Plăcerile, bună-cuviinţa
Cu sîrg să-mbine va-nvăţa;
Ci îşi va pierde-obişnuinţa
Din floare-n floare-a mai zburda.
Dar ţi-ai găsit: la Clementina
Aflat-a şi roze şi crini,
Şi-acum culege, bată-l vina,
Ca-n ale Chiprului grădini.

Lumea aplaudă mult această poezie demodată, însă bietul colonel zîmbea trist, vorbea puţin, şi nu se amuza deloc. Omul cu urechea ruptă nu se consola că e dat la reformă. Luă parte la distracţiile zilei, dar nu mai era tovarăşul de petrecere care însufleţea totul cu veselia lui virilă.

Mareşalul îl luă de o parte în cursul serii şi îi spuse:

— La ce te gîndeşti?

— Mă gîndesc la cei bătrîni care au avut fericirea de a cădea la Waterloo, cu faţa îndreptată spre inamic. Acel bătrîn imbecil de neamţ, care m-a conservat pentru posteritate, urît servici mi-a mai făcut. Vezi tu, Leblanc, un om trebuie să trăiască împreună cu epoca lui. Mai tîrziu, înseamnă prea tîrziu.

— Ei, haide, Fougas, fără prostii! Nu s-a dus orice speranţă, ce naiba! Am să mă duc mîine la Împărat; o să vedem,

o să încercăm ceva; oameni ca tine, Franța nu are cu duzinile, ca să-i arunce la rufe murdare.

— Mulțumesc. Ești un om de nădejde, un bătrîn, un om adevărat! Eram cinci sute de mii la fel ca tine, în 1812; n-au mai rămas decît doi, sau mai bine zis unul și jumătate.

Pe la ceasurile zece seara, domnul Rollon, domnul du Marnet și Fougas îl conduseră pe mareșal la gară. Fougas își îmbrățișă camaradul și-i făgădui că va fi cuminte. Trenul plecă, cei trei colonei se întoarseră pe jos în oraș. Trecînd prin fața casei domnului Rollon, Fougas îi spuse succesorului său:

— Nu sînteți deloc ospitalier astăzi; nu ne oferiți un păhărel din acel strașnic rachiu de Andaye!

— Credeam că nu aveți chef de băut, spuse domnul Rollon. N-ați luat nimic la cafea și nici după aceea. Dar să urcăm!

— Setea mi-a revenit la aer curat.

— E semn bun.

El ciocni melancolic și abia de-și muie buzele în pahar. Se opri cîtva timp lîngă drapel, mînui lancea, desfășură mătasea, numără găurile pe care gloanțele și ghiulelele le lăsaseră în țesătură, și nu vărsă o lacrimă.

— Hotărît lucru, zise, rachiul îmi stă în gît; nu sînt bărbat astăzi. Bună seara, domnilor!

— Așteptați! vă conducem.

— O! hotelul meu e la doi pași.

— N-are a face. Dar ce idee ați avut să rămîneți la hotel, cînd aveți aici două case la dispoziție?

— De fapt, mă mut mîine dimineață.

A doua zi dimineața, către orele unsprezece, fericitul Léon își făcea toaleta cînd i se aduse o depeșă telegrafică. O deschise fără să vadă că era adresată domnului Fougas, și scoase un strigăt de bucurie. Iată textul laconic care îi aducea o atît de dulce emoție:

Domnului colonel Fougas, Fontainebleau.

Ies cabinet Împărat. Tu general brigadă în calitate străin așteptînd mai bine. Mai tîrziu corp legislativ va modifica legea.

LEBLANC

Léon se îmbrăcă în grabă, alergă la hotelul Cadran-Bleu, urcă la colonel şi îl găsi mort în patul său.

Lumea povesti în Fontainebleau că domnul Nibor făcuse autopsia şi constatase unele dezordini grave cauzate de deshidratare. Cîteva persoane asigurară că Fougas se sinucisese. Sigur este că maestrul Bonnivet primi prin poşta locală un fel de testament astfel conceput:

Las moştenire inima mea patriei, amintirea mea naturii, exemplul meu armatei, ura mea perfidului Albion, o mie de scuzi lui Gothon şi două sute de mii de franci regimentului 23 de linie. Trăiască Împăratul, totuşi!

FOUGAS

Înviat în ziua de 17 august, între ceasurile trei şi patru după-amiază, el muri în ziua de 17 a lunii următoare, fără apel. A doua viaţă a sa durase ceva mai puţin de treizeci şi una de zile. El îşi folosi însă bine timpul; trebuie să-i facem dreptate. Odihneşte în pămîntul pe care fiul domnului Renault îl cumpărase pentru el. Nepoata sa Clémentine a părăsit doliul de aproape un an de zile. Este iubită, e fericită, iar Léon n-are nimic să-şi reproşeze dacă ea nu are o droaie de copii.

Bourdonnel, august 1861

Cuprins

Prefață *de Ion Hobana* 5

1. *În care se taie vițelul cel gras pentru a se sărbători întoarcerea unui fiu econom* . . . 14
2. *Despachetarea cu torțe* 21
3. *Crima savantului profesor Meiser* 24
4. *Victima* 29
5. *Visuri de dragoste și altele* 34
6. *Un capriciu de fată* 41
7. *Testamentul profesorului Meiser în favoarea colonelului deshidratat* 44
8. *Felul în care Nicolas Meiser, nepot al lui Jean Meiser, executase testamentul unchiului său* 53
9. *Mult zgomot în Fontainebleau* 58
10. *Aleluia!* 64
11. *În care colonelul Fougas află cîteva noutăți care vor părea vechi cititorilor mei* . . . 71
12. *Prima masă a convalescentului* 78
13. *Povestea colonelului Fougas, spusă de el însuși* 85
14. *Jocul dragostei și al spadei* 90
15. *În care se va vedea că nu e departe de la Capitoliu la stînca Tarpeiană* 107

16, *Memorabila întrevedere a colonelului Fougas cu M.S. Împăratul francezilor* 118
17. *În care domnul Nicolas Meiser, bogat proprietar din Dantzig, primește o vizită pe care nu o dorea defel* 125
18. *Colonelul caută să se descotorosească de un milion care îl stînjenește* 139
19. *El cere și apoi acordă mîna Clémentinei* . . 152
20. *Un trăsnet din senin* *159*

Redactor: MIRCEA OPRIȚĂ
Tehnoredactor: L. HLAVATHY

Apărut: 1977. Bun de tipar: 11. V. 1977.
Comanda nr.: 1212. Coli de tipar: 10,75.
Hîrtia: ziar 50 g/m². Format: 61×86.
Tiraj: 110 000 expl. broșate.
C.Z. pentru biblioteci: 840—312.9=590.

Tiparul executat sub comanda nr. 97/1977,
la Intreprinderea poligrafică „Crișana", Oradea
str. Moscovei nr 5.
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025